

Ayurvedasrama Series -2

PATHYĀPATHYA

A
Treatise on Dietetics

BY
KAVIRAJ VISVANATH SEN
with a Telugu Tica

CAL L.L.D
VIVARANA

BY
Ayurveda Marthanda, Bhishangmani
Pandit D. Gopalacharlu, A V. S.,

*Principal, S K P D, Ayurveda College and Ayurvedic Doctor and
Senior Physician, S K P D Hospital, Madras
Examiner, Mysore Government Ayurveda Vaidya Examinations
Commentator on Susruta, Madhavanidhana, Arhaphrasiddha
and Gold Medalist in the Various Industries and
Agricultural Exhibitions in India,*

AYURVEDASRAMA, MADRAS

1911.

[Registered Copy right.]

[Price Re. 1

MADRAS :

PRINTED AND PUBLISHED AT
THE AYURVEDIC PRINTING WORKS

AT THE AYURVEDASRAMA,
15, Adanappan Street, George Town.

ఆయుర్వేదాశ్రమ గ్రంథములు - ౩.

శ్రీమద్వైద్యులతో యోగము.

శ్రీమద్వైద్యాధికవిరాజితే రచియింపబడిన

ప ఛ య ౭ ప థ్య ము.

ఇతి

చెన్న పురమున, ఆ. వి. శి. ఆయుర్వేదకాలేజ్ శ్రీమద్వైద్యులు,

యన్. శి. పి. సి. ఈస్టింగ్ ప్రధానాధ్యక్షులును,

మైసూరు గౌరవముగా, ఆయుర్వేద విద్యార్థుల సభకును,

శ్రీకళ్యాణి ఆయుర్వేద కళ్యాణి సభకును,

మద్రాసు - మాధవనిగారి - ఆస్కాస్, కాలిఫోర్నియా ప్రధానములు

వ్యాధి నివారకులు,

భౌతికవిజ్ఞులగు శ్రీమదుచితాభయలలితానందముగారి

విశేషాధ్యక్షులు, ప్రధానములగు శ్రీకళ్యాణి సభకును, విజయవాడకులగు శ్రీకళ్యాణి

ఆయుర్వేదమహాస్థానము, భిక్షుత్వశ్రీ

పండిత డి. గోపాలాచార్యులు, ఎ.వి.యన్. గారిచే

విజయవాడ విశేషాధ్యక్షులగు వ్రాసబడిన

వి వ ర ణ

మను నాంధ్ర శ్రీకళ్యాణి కమలముగ

చెన్న పురమున

గంగి కళ్యాణి విజయవాడకు

శ్రీకళ్యాణి

ఆయుర్వేద ముద్రాధ్యక్షులగు ముద్రాధ్యక్షులచే

ఆయుర్వేదాశ్రమమున ప్రకటింపబడినది.

VAIDYARATNA

PANDIT D. GOPALACHARLU, A V S A M B.

FOUNDER

AYURVEDASRAMAM

REVIVER OF AYURVEDA IN SOUTHERN INDIA

ఆయుర్వేదాశ్రమ గ్రంథమాల

నియమములు.

శేడాగురి యావిర్భావ కాలమునుండి ప్రసిద్ధి నుండిన వియు నిగిహాకెన్నుం ప్రచుగములుకాన్బ్బియు ప్రతిమనుకాన కర్మంకానకర్మకము లగునవియునగు నాయుర్వేద గ్రంథములను గొన్నిటి నాంధ్రటికాపహితములుగను, కొన్ని కేవల యోగక్షితరములుగనుజేసి యుద్రించి “ ఆయుర్వేదాశ్రమ గ్రంథమాల ” యను శ్లోకతో 1911 వం జనవరినుండి ప్రకటించుచున్నాడు.

ఇందు ముచ్చుడు లోగములను జక్కగఁ జెలికికొను నుపాయముల గొనెదడు “ మాధననివాస ” మను సుప్రసిద్ధ ప్రాచీన్ గ్రంథమునకు “ నిగానగీతిక ” యను నాంధ్రవ్యాఖ్యను కలిపి ప్రకటగుచ్చుముగ యుద్రించితిని.

ప్రతిరోగియు నాచరింపదగిన పథ్యములగు నన్నము, కూరలు, సప్తలు, మాంసరసములు, శరీర వ్యాయానములు, ఏదిలో నాచరింపఁమాడని యపథ్యములును మఱియు నాయాచితాన్వనసరముల పథ్యాపథ్యములగు నప్తి వచన విరేక స్వేద ప్రతిహారాది క్రయలయొక్క వివరణమును, రోగములు రాకుండ ఆరోగ్యముగ నుండుటకై ననుతొది ఋతువుల యందు నాయా ఋతుధర్మముల ననువరించి యాచరింపదగిన యాహార విశేషాది హితాహితములను బోధించెడు కవిరాజ

శ్రీవిశ్వనాథశాస్త్రితః పథ్యాః పథ్యాః పుస్తకమునకు "వివరణ" మను నాంధ్రీక రచయించి ద్వితీయ గుచ్ఛముగ ముద్రించితిని.

మరియు నాయుర్వేద నైద్యమండలి ప్రత్యేక ప్రత్యేక నియమములవలనఁగు శస్త్ర, గర్భిణీ, రసాయన, ఉష్ణతత్వము, మొదలగు కొన్ని జీవి నితర నైద్యపద్ధతులతో, జక్కఁజల్పించి యాంధ్రభాషలో గ్రంథము లుగ్రహణి ముద్రించెదను.

జాతాభివృద్ధికిని, సర్విజవాశోగ్యమునకును, నావశ్యకములైన గ్రంథములు ప్రచురించి సర్వత్రాయుర్వేద గ్రంథాభివృద్ధిచేయుటయే యీ గ్రంథమాలయొక్క యుద్దేశము.

గ్రంథమాలయందలి గ్రంథములన్నియు జనోపయోగముగఁగొఱుకై ముద్రించబడుచున్నందున నాలభ్యమైన వెలలకు వియమబడును.

ఆయుర్వేదాశ్రమ గ్రంథమాలలోఁ బ్రచురించునగు గ్రంథములన్నియుఁ గైకొనుటకు నోప్పుకొనువాడు శాస్త్రతత్వజండాదారులుగ నెంచబడుదురు.

శాస్త్రతత్వజండాదారులకు మాగ్రంథమాలలోనిమాధిస సహనమునకుతప్ప మిగిలిన గ్రంథములన్నిటికిని సయముగిలిన ఖరీదులలో నొకదూపాయకు నాలుగు అణాలనూతునఁ దగ్గించి యిచ్చెదను.

శాస్త్రతత్వజండాదారులు కానివానికి నిర్ణీతముగు వెలలకు నేమాత్రము తగ్గింపబడదు.

అయ్య ర్వేదాశ్రమగ్రంథమాల నియమములు 33

శాశ్వతపుః జందాదారులుగని, శాశ్వతపుః జందాదారులు కానివారలుగాని యంచెకూలి (వి. సి. చాన్) వ్యక్తరాలు భరింపవలెను

ఈగ్రంథమాలలో మొదలగుచ్యుతుగు “మాధవనివాసము” నకు విక్రీతి తిక్కునవల యేర్పాటుచేయుటచేత దానికి విక్రీతిమగు 10 కి—0—0 (మూడురూపాయల) వలకు నేమియు దగ్గింపబడదు

మాగ్రంథమాలకు శాశ్వతపుః జందాదారులుగనుంగువారు గుండుగాఁ బంపాధిపమును నియ్యకక్కఱలేదు

పుస్తకములు ముద్రణమైనతోడనే ముందుగాఁ జెలియఁజేసి యాయాగ్రంథమాలను వి. సి. గాఁ బంపెదను

శాశ్వతపుః జందాదారులుగాఁ గావలదినవారు ప్రతీశము రూపుముక్రింద రు. 0—2—0ల పోష్టులిల్లిలను బంపుదునింతులగవఁబఱచిన ప్రకారము గ్రంథమాలాధిపతులకు నుత్తరమును ప్రాసితొనవలయును.

అట్లు ప్రతీశము రూపుమును ముందుగాఁబంపిత పుస్తకములను గోరువారికి ముందుగాఁ బంపెదను పుస్తకముల విక్రీతోరెండు అశాలనుకల్పి వసూలుచేయఁబడును.

<p>అయ్య ర్వేదాశ్రమ 55 ఆచార్యశాస్త్రి కాశ్మీరపురా మదరాస్. 25-4-1911.</p>	<p>} అయ్య ర్వేదమండలంబు 1911, డి. పండిత డి. గోపాలాచార్యులు, ఎ.వి. యస్.</p>
---	---

అయ్యా,

అయ్యు క్వేచాక్రమ గ్రంథమాలలోఁ ప్రచురించు ప్రస్తావన
కముల నన్నిటిని గొనగోరుచున్నాడను

గావున నన్ను శాశ్వతశ్రుతిబాహుళ్యలో నొక్కవిగఁ
జేర్చికొని యన్నిగ్రంథములు వి. ది. మూలమునఁ బాపుగుండ
వలెనని ప్రార్థించుచున్నాడను

ప్రవేశి రుసుముక్తిగ నిందుతో కెం. ప. అంబాల పోస్టు
చీట్లను పగవినాడను

కేర.

గ్రామము

రవాలాఫో,

జిల్లా.

ఆయుర్వేదాశ్రమ గ్రంథమాలయందు చుట్టించినట్లు

ఆయుర్వేద గ్రంథములు.

— 0 —

ఆయుర్వేద సూత్రములు (సంస్కృత వ్యాఖ్యాన పోలీసులు)

కావ్యసంహిత

కల్యాణశాస్త్రము.

ఆనందశాస్త్రము.

నిసానాన.

నిసానాన.

హృదయశాస్త్రము.

శివశాస్త్రము

శివశాస్త్రము

నిసానాన

నిసానాన

నిసానాన

నిసానాన

మొదలుగ గ్రంథములు యశేక గ్రంథముల సాహిత్యము
స్థానము వాయుర్వేదాశ్రమ పండితులచేతను దక్కగఁ బరిశో
ధింపఁబడి ముద్రికమువలన సిద్ధముగ నున్నయవి

మొదలుగ జైగ్రంథములుగాని యింక నితరజైగ్రంథ
ములుగాని యెవరివగ్గన నుండినయెడల మాంశాశ్రయము
వలన నయితోఁ గురిసిన హాదనములతో నందుకొని మాపు స్తక
ములతో నామోముకొని పంపెడిము.

ఆయుర్వేదాశ్రమ గ్రంథమాలలో, బ్రహ్మరము
మూద్రణలో మన్న

గ్రంథములు.

ఆయుర్వేదపరిభాష.	(సంస్కృతమునందు తెలుగు వ్యాఖ్య)
వాచిరంత్రియము	"
గుక్రతుతపంహీతి	" (సంస్కృతము)
నిమిషాది	(ఆశేకాయుర్వేద గ్రంథముల, వాగ్ధా మల మతోని వ్రాయఁబడిన తెలుగు)
విద్యూది.	"
బుద్ధిగము.	"

విక్రయమునకు సిద్ధముగ నున్న గ్రంథములు.

	రూ. అ. పై
మౌఢననివాసము. (రాయల్ 8 శేరీలపైఠా మూడు శేరీలు 800)	8—0—0
పథ్యాపథ్యము. (క్రొత్త 16 శేరీలపైఠా మూడు 200 శేరీలు)	
కాశ్యతప్రసంగనానామము	0—12—0.
" ఇతిసులభ	1—0—0
ఆయుర్వేదము. (సువశ్యాపము) (క్రొత్త 16 శేరీలపైఠా శేరీలు 40)	0—4—0.
పోష్ఠ్యేచ్ఛిప్రశ్నోము.	

పండిత డి. గోపాలాచార్యులు, ఎ. వి. యున్

ఆయుర్వేదాశ్రమము, 777, ఆంధ్రప్రదేశ్,

రాష్ట్రపత్తణ, మదరాస్.

ప్రీతి క

ప్రేమిత్తుగావునభవే దృఢంపరచీవయాభవతుః బలుజెలుంగు ప్రాకారణములచే సంకటించు వ్యాధులగు నిశ్చింతయే జేయు వాయుర్యదము నిర్మలమే బడియే అట్టి యాహార్యైవముగ యుపేక్షుంకవు లభేదభయములగు భూతభువనాధంబు ద్వారా నోగములం బెరికికొనటై యున్న వివాదములను, వాని వివాదమునకు చిత్తశుభుత వాని సాధ్యాసాధ్య లక్షణములను విస్తరముగ నిరూపించెడి,

మఱియు వివాదాదులచే వినిపింపఁగు వ్యాధిసామాన్యములందుఁ జీకెప్పొంగుములకుఁ బూర్వభూతగావ్యాధుల విమరశముగ వాచరింపఁగలిగి నోగములతోపాఠములం బెక్కులుగలవు. ఇదియే పథ్యములకంటఁగల పథ్యములందుగా నోగముల పూర్వగా వ్యవహరింపఁబడు వాయు వ్యాధుల నిశ్చింతయే జేయు భోజనము, కాకాయలు, వివాదములేగాక యాచక్షుశీతోపాఠం పాశ్చాత్యములకుఁగూడ పథ్యమిది యా గ్రంథమున గ్రహించఁదగును

“వివాదభేషైర్వ్యాధిభిః పశ్యాదేవితైర్వేదముపథ్యవిహీనస్య భేష సావాంజలైః” పథ్యవియమములవారికి వాచకసేవలేకయే తోగనితర్చికాఁగలదనియు పథ్యవియమములేవివాది తన్ని విధములగు వాచకసేవ తగిన నని ఫలములేదనియు దీగ్రంథాన్ని తోధింపఁబడియుండుటలేక ప్రతికోగిని గొంధసేవకన్న వాచకాయుతయందుఁ బథ్యాపథ్యవియమములే ముఖ్యములై యున్నవని,

సప్త పథ్యాపథ్య స్తోత్రము మరకాతి మహర్షి ప్రణీతములగు వాయు ర్యదీయ గ్రంథములలోఁ జీకెప్పొగములయందాయ వ్యాధుల విమరశించి వినిస్తరములఁ జెప్పుచున్నందు చిత్తశుభుత వేద గ్రంథ పర్యాలోచనచే

గలగు ప్రముఖ విశ్వచేయటమై యా గ్రంథకర్తయగు "కవితా జియో
వాస్ దేవ" అనే గ్రంథములకుండు పద్యాపద్యములనన్నిటి నొక్కచోటను
నువర్ణించి ధ్వనిము, కేంద్రము, చతురము, విశేషము, కైంబులు, నిర్మల
యొక్కయు, అన్నియు, కాకము, యోగము, ఫలము, మోక్షము, మున్నగు
వాచక పద్యాములయొక్కయు, వ్యాకరణముని నిర్మాణముగయొక్కయు
రొగములుగావించి ఆరొగములునుండుటమై వందలాది ఋతుక్రమయందు
వాయు ఋతుభర్తముల పలుకరించి మావరింపఁదగిన మాచరింపఁగా
నివాసములగు జగ్గనఁ జెప్పించి "పద్యాపద్యము" అను పేరిటయ
మును దలించి నిర్మాణపద్య రుచిపద్యము సుఖము

[illegible][illegible][illegible]

శ్రీ
పథ్యాపద్యములు సాగ్రంథమునందలి
విషయానుక్రమణిక

మంగళకాండము	౧
శాస్త్రగ్రంథమునకు ప్రామాణికత్వి స్థాయిము	౨
విగాఢాగి పరిష్కారమున కాలశ్యకరి	౩
కోగములయందు ముఖ్యముగ విడువబడినవారము	౩
కోగములయందు దపభ్యముల విడువబడిన గాగము	౪
పథ్యమున కాలశ్యకత	౫
లోబితకోపాదుల పరిశీలించి లక్షిత్వ చేయవలెననుట	౫
తిరుగుబ్బాదులయందు పథ్యములు	౬
పన్ని పాత్రస్వరములయందు పథ్యములు	౭
తిరుగుబ్బాదులయందు దపభ్యములు	౮
మధ్యమబ్బాదులయందు పథ్యములు	౯
బృహదయనందు పథ్యములైత గూఢపాదములు	౧౦
బృహదయనందు పథ్యములగు కట్టులు	౧౧
బృహదయనందు పథ్యములగు మోలములు	౧౨
బృహదయనందు పథ్యములుగాని మోలములు	౧౩
బృహదయనందు పథ్యములగు ఫలములు	౧౪
బృహదయనందాచార్యముల కుపదయోగింపబడిన పాద్యములు	౧౫
కో, బృహదయనందు పథ్యములు	౧౬
అంతు స్థాయియందు పథ్యములు	౧౭
కీ, నెట్టిగంధాదినాది బృహదయనందు పథ్యములు	౧౮
విరుగుబ్బాదులయందు పథ్యములు	౧౯

వి సు తా మ క్ర మ త క.

v

చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	..	౧౭
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను		౧౮
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	.	"
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను		౧౯
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను		౨౦
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను		౨౧
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను		౨౨
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	.	౨౩
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను		౨౪
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	..	౨౫
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	...	౨౬
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	.	౨౭
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	.	౨౮
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	..	౨౯
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	.	౩౦
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	..	౩౧
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	...	"
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	.	౩౩
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	.	౩౪
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	...	౩౫
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను		౩౬
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	.	౩౭
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	.	౩౮
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	...	౩౯
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	..	౪౦
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	.	౪౧
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	...	"
చంద్రుడు ముగించుచు పుట్టెను	...	౪౩

స్వర భేదలోగమునందు పథ్యములు	...	౪౫
స్వర భేదలోగమునందు దపథ్యములు	.	"
అనుచిలోగమునందు పథ్యములు	.	౪౬
అనుచిలోగమునందు దపథ్యములు	.	౪౭
భిత్తిలోగమునందు పథ్యములు	..	౪౮
నలువలోగమునందు దపథ్యములు	.	౫౦
త్పిష్ట (దక్షి) లోగమునందు పథ్యములు	.	"
త్పిష్టలోగమునందు దపథ్యములు	.	౫౨
మూర్ఖలోగమునందు పథ్యములు	.	౫౩
మూర్ఖలోగమునందు దపథ్యములు	..	౫౪
మదార్యయలోగమునందు పథ్యములు	..	"
మదార్యయమునందు దపథ్యములు	.	౫౬
కాశలోగమునందు పథ్యములు	.	౫౭
కాశలోగమునందు దపథ్యములు	.	౫౮
ఉష్మాదలోగమునందు పథ్యములు	..	౫౯
కాశులోకాదులచే గలిగిన యానందింపు ఉష్మాదమున పథ్యములు	.	౬౦
ఉష్మాదలోగమునందు దపథ్యములు	.	౬౧
అపస్మాలోగమునందు పథ్యములు	.	౬౩
అపస్మాలోగమునందు దపథ్యములు	..	౬౪
కాతీవ్యాధియందు పథ్యములు	.	"
కాతీవ్యాధియందు దపథ్యములు	.	౬౭
కాలిం క్షలోగమునందు పథ్యములు	..	౬౮
కాలిం క్షలోగమునందు దపథ్యములు	..	౬౯
కొలు ప్రస్థుకాలిలోగమునందు పథ్యములు	...	౭౦
కొలు ప్రస్థుకాలియందు దపథ్యములు	...	౭౧
అనుకాలిలోగమునందు పథ్యములు	..	"

ప్రభృత్పృథ్విలోగములయందు పథ్యములు	.	౮౩
ప్రభృత్పృథ్విలోగములయందు దపథ్యములు		౮౪
గలగలవిగలవియాలాది లోగములయందు పథ్యములు		౧౦౦
గలగలవిగలవియాలాది లోగములయందు దపథ్యములు		౧౦౧
శ్లిషజలోగములయందు పథ్యములు	..	"
శ్లిషజలోగములయందు దపథ్యములు		౧౦౨
మృజధిలోగములయందు పథ్యములు		౧౦౩
మృజధిలోగములయందు దపథ్యములు	..	౧౦౪
ప్రజాలోధానిలోగములయందు పథ్యములు	.	"
ప్రజాలోధానిలోగములయందు దపథ్యములు	.	౧౦౫
భిన్నములయందు పథ్యములు	.	౧౦౬
భిన్నములయందు దపథ్యములు		"
భిన్నవిలోగములయందు పథ్యములు	.	"
భిన్నవిలోగములయందు దపథ్యములు	...	౧౦౭
ఉపదంతలోగములయందు పథ్యములు		"
ఉపదంతలోగములయందు దపథ్యములు		౧౧౦
కూకలోమములయందు పథ్యములు	..	"
కూకలోమములయందు దపథ్యములు	..	౧౧౧
కన్యలోగములయందు పథ్యములు	...	"
కన్యలోగములయందు దపథ్యములు	...	౧౧౩
శిరిషస్తోత్రలోగములయందు పథ్యములు	..	౧౧౪
శిరిషస్తోత్రలోగములయందు దపథ్యములు	..	"
అష్టమీ శ్రులోగములయందు పథ్యములు		౧౧౫
అష్టమీ శ్రులోగములయందు దపథ్యములు	..	౧౧౬
విద్యుత్లోగములయందు పథ్యములు	..	"
విద్యుత్లోగములయందు దపథ్యములు	.	౧౧౭

చాగ్రహకోపయించి దపహ్యములు	...	౧౩౯
పిత్తహ్రాసోపయించి దపహ్యములు	...	౧౪౦
పిత్తహ్రాసోపయించి దపహ్యములు	...	౧౪౧
కఫహ్రాసోపయించి దపహ్యములు	...	౧౪౨
కఫహ్రాసోపయించి దపహ్యములు	...	౧౪౩
దశంత ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౪౪
దశంత ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౪౫
గ్రీష్మ ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౪౬
గ్రీష్మ ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౪౭
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౪౮
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౪౯
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౫౦
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౫౧
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౫౨
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౫౩
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౫౪
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౫౫
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౫౬
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౫౭
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౫౮
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౫౯
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౬౦
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౬౧
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౬౨
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౬౩
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౬౪
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౬౫
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౬౬
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౬౭
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౬౮
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౬౯
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౭౦
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౭౧
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౭౨
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౭౩
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౭౪
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౭౫
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౭౬
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౭౭
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౭౮
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౭౯
శుక్ల ఋతువునందు దపహ్యములు	...	౧౮౦

— — — — —

ఇందులో సరియైనదిలోని వాడుకలును సరియైన ఇంగ్లీషు పేర్లును చేర్చినవి
మౌనమునందు ప్రయోగించునవి సూచనముగానుండు వాటిని
చూపుచు.

శ్రీమదే శ్రీమదానందాచార్యులవారు,
శ్రీమద్భక్తవత్సలరాయలవారు.

ప థ్యా ప థ్యే ము

వెనరి గానుచు ఆస్థితాత్పర్యపహితము.

శీలనము ప్రణామవిధివలననే దృఢమై ముక్తమగుచు నానందమును
ప్రదబలిగితిమి మునాగొప్పది గరుడధిపతి

శ్లో॥ ఏమామి ధన్వంతరి మాదితేవం
మరాన్మరై ర్వంతి పాపమమ్మే॥
శ్లో॥ జరామృత్యుమృత్యునాశం
చాతార విరాశిం వివిధోపధి నామ్॥

— *Box T ends* —

మూలముః శ్రీశ్యా రజస్సత్వతమాంసి విశ్వా
నిర్మాణి పాతి శ్శీవతి స్వయం యః ।
అశేషబృన్దారకబృన్దపద్మః
పాయోదపాయో ద్దనుజాద్గీర్ణః ॥౧॥

ప్రశ్న: శ్రీ రాముని భక్త స్వరూపం సముపసాదింపబడినట్లు స్పష్టమని చూపించు-
 నానందాద్వైత చింతన దక్షా నమరూపం సాక్షాదామి ద్వానవాత్ ।
 తత్పరత్యా మనూరాధిభరాదీ మృతిన సం బధ్యా వ యో నిర్వృత
 శ్రేయో మే నితరాం అనోతు పతతం స క్రివానానో విభుః

అతేత వాకి పుడుతి వాపుట మన్మథ భక్తుఁగాఁగార్హమ్ |
 సత్వ రహితు నధ్యై పథ్యుఁడగుఁ జూడవా గురెఁ
 యాన్వద్యామహం స్థిత సావధనం పరివరన్త మృగి శిశ్నో |
 అధ్యై విధ్యా సో మే పరితాప్తః సతతం బలవదున్మయః ||

తాత్పర్యము - చింతనకులే నమస్కరించున నేమిదోకా భుం
 దగు వేదవేదములను లోకమును వాక్రయించి ప్రపంచముయొక్క నిర్మాణమును,
 విధిగుణము వాక్రయించి సహజమును, లోకాగుణము వాక్రయించి పరివో
 రమును గేయుచుండుచో అట్లే పరివేద్యుడు మిగుల సహాయముల లో. వివి
 రమీయగాత

—| కల్పమున ప్రమాణిత్య వ్యయము. |—

శ్లో॥ అశోభ్య వైదిత్యవ్రాజి యత్నా దేవ నింభ్యతే |

వ్యాసతానాం చిత్సాను పథ్యాప్యవిన్ది యః || ౨ ||

తా వ్యాసి శోగములే కీర్తిమగ్న ముఖముల చిత్సాను వేము విను
 యెను పథ్యాపథ్యముల వ్యయమును కల్పమునై యాగ్రగము నానావిధ రు
 లగు వైదిత్యవ్రాజుల నన్నిటిని చూచింది మిగుల ప్రయత్నములే సహించు
 నున్నది. ఇట్లు చెప్పటచే నీగ్రగము ప్రాచీన వైదిత్యవ్రాజుల ను
 చీలించి రిత్సానభూమిని విమలములన్నిటి నొక్కచోట నిలపించి
 సరిగాద ప్రమాణిమియు, గ్రగభూమిగ్రమలేక నులకముల దెలిస
 కొ. వినిదిమనియు చరియబడుచున్నది.

—| నిగావారి పుష్కలమున కాగ్రగత. |—

శ్లో॥ భిషక్సర్వేషు రోగేషు నిర్విస్తాని యథాయాగమః |

నిదానపథ్యైరపథ్యాని వ్రీణి యత్నా ద్విద్యద్యయేత్ |

తా వైదికము అయాశోగముల ముడిచింది వ్యయములను విని
 సము, పథ్యము, అపథ్యము అను నీమాణిజీవి ప్రతిరోగమునందును మిక్కిలి
 ప్రయత్నములే వాగ్దేవించుచుండును.

—| రోగములయందు యుష్ణముగ విమోచనము యుండును. |—

శ్లో॥ పూర్వం పర్వగజే కుర్యాన్నివాపవర్జవర్జవమే॥

శేచైవ రోగాత్పూర్వజే శుష్కసేరా ఇహాయ్యురాచ॥౪॥

రా॥ పూర్వరోగములయందు మొట్టమొదట విరామమును (రోగముల సర్వమును మిద్యోహాదవారాది కాగములను) నివారించెను. అప్పు డేదని. నో పూర్వములో పీడంబుటచే నందునల నిష్క్రమముల మొదటి నుండు రోగి రోగములు వృద్ధినిందక నడిచుచును భోజనం

—| రోగములయందు వసభ్యముల కవిమోచనము గాగము |—

శ్లో॥ గుత్తు సర్వాన్వృష్యాని యథాన్వం సర్వదేహిన్॥

తా వ్యవధ్యైర్వ్యవధ్యజే దోషాదైదిశ కీగుభిశ్చ॥

రా॥ పూర్వరోగములయందును ఇతరరోగముల వసభ్యములను వాగో విమోచనమునై తిరిగించుచును అప్పు టగుచునో నొసకడనె అపాదము అకాలమునై వృద్ధిజాందగీతి రోగములు విక్రీరి వృద్ధిజాందము. (ఎన్నిట దోషాదవలనగా వృక్షములు తీగలు మొదలుగువారిని అకాలమున వృద్ధిం దించి పుగ్గించునోయు క్రియాని శేషమని యునుగనని |

—| వసభ్యముల కొనర్హత. |—

శ్లో॥ వినాపీ ధేవతైర్వృక్షైః సభ్యజేవ వినతజే॥

స తు వసభ్యవిహీనస్య ధేవ నానా శేనైరపి॥౫॥

రా॥ సకలరోగములను క్షోభములులేనవ్వులు సభ్యములగునని గా వైచియము. వసభ్యములను క్రియలుగ నాచరించివారక అనేరోగములు నేదించినను రోగములు క్షాంతి మొదలగుచుండునుగనని.

—| రోగులలో హేతులను బరీక్షించి దిగ్భేదములను |—

శ్లో॥ దోషాదుమయ్యో దేవతా వాన్న్యై సత్త్వంబలవయోః
ప్రవృత్తిం శేషణం సహ్యమానానం చ ప్రయత్నితమ్॥

విదీక్ష్య మతిమాన్ వైద్యశ్చికిత్సాం కర్తుముద్యతః ।

పధ్యాన్ని యోజయేన్నీత్యం యథాన్యం పర్వరోగిషుః॥

తా॥ వాతాదిరోగములు, రసరక్తాది దూష్యములు, దేహము, కాయము, రోగియొక్క అభ్యాసము, సత్వము, బలము, వయస్సు, ప్రకృతి, రోగిభావము, మరియు అలవాటు, ఆహారము, వీటివన్నిటిని ప్రయత్న తాత్పర్యముగ బరిశీలించి యున్నందునందున వైద్యులకు చికిత్సకేయ సారాంశించి అయారోగిలగు దశి స్థూలలు పథ్యములు విచారించవలెనని భావము.

—| తరుణజ్వరమునందు పథ్యములు |—

శ్లో॥ పమనం లగ్ననం కాలే యథాగూఢ్స్వేపి నాచి చ ।

కలుతి క్షరితౌ వై ప చాచనం తరుణజ్వరే॥

తా॥ వార్తికేయంచుట, అణిణముంచుట, యథాగూఢులు (పలకై యుంచునంతని) ప్రాగుట, కఠినమున చెరుటవాల్తించుట, పాన (కారము) తిక్త (చేరు) రసములుగల పదార్థముల సేవించుట, స్క్లిముజొందించు పదార్థముల సేవించుట, ఇదియన్నియు తరుణజ్వరమునందు పథ్యములైయుండును.

—| పన్ని పాత జ్వరమునందు పథ్యములు |—

శ్లో॥ పన్ని పాతేర్ద్విదం కుర్యాత్పిర్వమామక ఫాపహమ్ ।

అప లేహూఽజ్జ్వరం సస్యం గ్న్ధూషం చాయస్క్రియాః॥

పాద యోర్నైవ యోర్మూలే కణ్డూషే చ గ్న్ధయోః॥

స్వేదోఽభ్రష్టకులుత్థానాంచూర్ణంఘృణమూచరేత్ ॥౧౧॥

తా॥ రోగిప్రయము రి చుండుట జ్వరమునందు వైశిష్ట్యమున నమిగాద గ్రీయలును, అయియును కఫమును పొందుగ్రీయలును పథ్యముగ్రీయలుండును మఱియు అపలేహము, పన్ను అదందు కలిమిముసేయుట, పర్యవసానముగ్రీయలు, గంధూషముతేర్చుట (ప్రక్రియించుటకు వీలులేకయుల రోగియందు క మాయా యిల నందుకొని అమియుట), గ్న్ధ అయిచును . అపయించును కణ్డూషము

అర్థితాత్పర్యపహితము.

(నామగుంట) కందుకు చెక్కిల్లయందును లోహతలాకలరె కమ్ చేయట, చెరుటబుట్టించుట, తేయించిన ఉలవలించిరి శరీరమునందంకట బూసినట్లుట, ఇదియన్నియునుగూడ పన్ని పారివ్యాధములయందు పథ్యములై యుండునని యుచుండునది.

—| తేయవ్యాధియందంకపథ్యములు. |—

శ్లో॥ స్నానం విరేకం సుకరిం కమాదుం
వ్యాధియానుమంభ్యజ్ఞానమహ్నినిద్రాదుః
దంభం ఘృతం వైదిలమాహిష్యా
తక్రకం మరాం స్వాదు గురు ద్విష్యాదితి
అన్నిం ప్రనాతిం భ్రమణ్యా క్రోధం
త్యజేత్ప్రియత్నా త్తియగజ్విరాత్తిః

తా॥ స్నానము చేయుట, విరేచనము చేయుచుండుట, కంభోజము చేయుట, వనములవస్తువుల భుజించుట, నేహపశ్రమ చేయుట, అర్థింకాదు జేసికొనుట, పగటిచంపిరియించుట, పాలు, నెయ్యి, పచ్చ, మాంసము, మిడ్లగ, మిడ్లము, మనుగోసము గుల్లినదియు అట్లెరియదు ద్రవముగ న్నికది యునైన యన్నియు, కీచిపన్నిటిని చేపించుట, మిక్కిలి వైదగాలిలోనుండుట, దిశ్యముగ నుంచుచుట, కోపగనుట, ఇదియన్నియు తియగజ్విరముగలవారికి పథ్యములుగాన నీవిరి పడలవలెను.

—| విద్యవిద్యరమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ పురాతనాప్రస్థితకాలయశ్చ
వాతాశోభాజ్ఞానకారవేల్లమితి॥
వేత్తాగ్రమామాసఫలం పటోలం
కర్కటకం మూలకపాతీకాశ్చ
ముదైర్గమారె శ్చూతైః కులుకైః

ప థ్యా ప క్య ము

ర క్షుష్ణకైశ్వాతహైశ్వ యూషః ||౧౪||
 పారామృతావాస్తుకత్తులీయ
 జన నిశాశాని చ శాశిమాచీ ।
 ద్రాక్షాకవిత్థాని చ దాడినూని
 వైకింజనాన్యేన సచేమాని ||౧౫||
 లఘూని సాత్త్వాని చ భేషజాని
 సభ్యాని మధ్యస్థాని హవమూని ||

తా॥ ప్రాతనిత్యం ఆరుగనిశాన్ల సరి రోహిణి, రోహిణి, కేంకా
 యలు, మునిగి కాయాలు, కాశిం కాయాలు, శేయనిగురు, ఆహా ఫలము (ఆహా
 మానమున జనించు ఫలము), పొట్టికాయ, గోషకాయ, కేలిముల్లంగి, ఇని
 తన్వియ, పెసలు, చిరుపెసలు, పెసనలు, తిలకలు, అపసు పెసలు,
 జను నిధాన్యములన్నీ వానియారోషభములతో కేయదీపిండ్లు, తిరుబొడ్డి
 కూర, తిప్పటిగ, ఎక్రకర్తిహార, చిట్టిహా, పొటహా, కాగిహా, ద్రాక్ష
 పండ్లు, పెరిగపండ్లు, దానిన్విసండ్లు, పండిన పుల్ల పెరిగపండ్లు, కీరముగి పీ,
 ములగునదియు సాత్త్వములైన యోషభములు, ఇనితన్నీ గును మధ్యస్థు
 జ్వరముగలవాటికి సభ్యములై యుండును.

—) జ్వరమునందు సభ్యములైన గూషహాలు —

శ్లో॥ కాలమూలకి హస్తాకి త్త్తులీయక సర్పి ౧౪ ।
 తిక్తి శాకిం ఎటోలజ్వు గుమాచీల్ల హ్యుపి ౧౫ ।
 మూరిపం నిమ్మపుప్పజ్వు కాలశాకిం చ దాన్యసిం
 చాగోరి చాని జీవన్తీ మాచికా ప్యాన్ని మ్మెన్తీ ॥౧౬॥
 పత్రశాకప్రియాణాజ్వు జ్వరితానాం ప్రహృషితా ।

తా॥ కేలిముల్లంగి, ఎక్రకర్తిహా, చిట్టిహా, పర్వాటకము, నులి
 మిరి, పొట్టికాయ, తిప్పటిగ దిగుళ్లు, గోటూగ, ముత్రపుష్ప, కింపాకి, పెస

అష్టాత్మ ర్య సహితము.

నామగోళ, భ్రువివింశాక్ష, పాల్మగోళ, కాచిగోళ, ఘర్జనస్పరిహార, శూయాశు
 గోళాన్నియు అవగోచరముల దిప్తముల బుద్ధిపేక్షకుఁడు విక్రీరి పిలిచిం
 ములై యుంచును.

—| అష్టాత్మసంఘ పక్ష్యములగు శబ్దము. |—

శ్లో॥ మనూరాన్దచగళాః కౌముద్గాః కులుకాంశ్చమత్సర్యాకాః |
 యామోర్ధంయూషసాన్త్యానాం జ్వరితానాం ప్రదాపయేత్ |
 తా॥ చిత్రవింశతి, పెంసలు, పెసలు, తిలకము, అడవిపెసలు, ఈ
 ధాన్యములను కట్టించెడి కట్టలుగాగటయం గలవాటుగల వ్యక్తికింపడు నుభ
 దానినిచిహ్నతో హితవిములై యుండునని భావము.

—| అష్టాత్మసంఘ పక్ష్యములగుమోసములు. |—

శ్లో॥ లావాక శపిత్తలానేగాః పృషతా శరభా శఙ్ఖాః |
 కాలప్రచ్ఛాక కుంభాంశ్చ తిక్షైవ మృగమాతృకాః |
 మాంసాన్ధిమాంససాన్త్యానాంజ్వరితానాం ప్రదాపయేత్ |
 తా॥ లవముకిపిత్త, కాటుకిపిత్త, శర్పవియ్యతీ, పాడలియ్యతీ, శరభము
 (కాష్ఠ్యగోళమునకుండు విస్తృతకోటియగు మృగము), మందలు, కాల
 ప్రచ్ఛము (శర్పవిగోళానికి నదీతీరములబట్టి నుండు), చిన్నవిస్త్రములగు నం
 కలు, కుంభాకోశ్యములు ఈమృగముల మాంసములు మాంసమునునుభవించుటయం
 గలవాటుగల వ్యక్తికింపడు హితవిములై యుంచును.

—| అష్టాత్మసంఘ పక్ష్యములు గాని మోసములు. |—

శ్లో॥ సారస్వకౌశ్యశిఖనస్తభా కున్ద్యుటలిత్తిరాః |
 జ్వరితానాం స శన్యస్తే ఇతి శే చిద్యవస్థితాః || ౨౧ ||
 తా॥ తిష్ఠవచములు, కొంగలు, పెనుగ్గు, కోగ్గు, తిరువుపట్టులు, ఈ
 పక్ష్యసంఘములు వ్యక్తిపేక్షకుఁడు హితములుగావు అని కొందఱు వచించెదరని,

—| జ్యోతిషమునందు పథ్యములు సరియైనవి. |—

శ్లో॥ వృస్తాకం పీలు కశ్కోటపటోలకః (శ్రిల్ల కాకా)

ఫలశాశక్పతే దేయం వర్వం నిస్సేహమేవచ॥ ౧॥

తా॥ దంబపండు, బోగోగుండు, బోపండు, పొడుండు, బొండు పండు, ఈపండ్లకు నూనె పెంచుటకు క్షేమావకాశములతోను మానసేంద్రియక పీడితులు పీడింపబడుదు.

—| జ్యోతిషమున వాచోగమున వివరయోగింపబడిన ధాన్యములు. |—

శ్లో॥ వర్సరోషితధాన్యవృత్తజులూర్జ్యం జ్వరే హితమ్॥

రోటికాథం ప్రయోక్తవ్యం ద్వివర్సోషితమల్పకః॥ ౨౩॥

గోధూమాదీ యథాసాత్త్వనివృద్ధ్యల్పమర్చయేత్॥

తా॥ జ్యోతిషచి పీడింపబడినవారికి కంత్సాకాదు ప్రాచీనధాన్యములొక్క నివృద్ధములు అన్ని మతకీ వివరయోగింపబడుదు మతములు చెందు పంథత్సరిమలకాకము ప్రాచీనధాన్యములొక్క నివృద్ధములు లాభ్యతేసి కొంచెము వివరయోగింపబడుదు. గోధూమలు మున్నగు నితరధాన్యములు వాచివారి యలవాటునుబట్టి యథోచితముగ నుపయోగింపబడుదు.

—| శ్లోజ్యోతిషమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ విగోచనం ఛర్దితమృశానం చ

నవ్యశ్చా భూమోఽప్యనువాసవశ్చ॥

సంశోధనం సంశీమానం వ్యవాయోఽ-

భ్యక్తోఽచగాహాభ్యిశిరోపచారః॥ ౨౪॥

ఏనః కుచీత్తో హదీరో మయూరో

లావశ్యేక స్తి త్తిలకుక్కుటా చ॥

క్రొత్వా కురిజ్జః పృవతశ్చికోరిః

తిష్ఠిలోహాత్తిక కాలపుష్పాః॥ ౨౫॥

అ స్థితా త్ప ర్య ప హి త ము.

గవామజాయాశ్చ పయోఘృతం
హరీతకీ పర్వతనిర్ద్ధి రాఘ్నః
ఏరణ్డైలం నితపస్తసం
ద్రవ్యాణి సర్వాణ పురీకతాని
శ్లోకాన్ ప్రయోగిష్యమన్యథ వ్యాత్
పన్గః పురాణాన్వరిణాం సుఖాయ॥ ౨౬॥

రా॥ చిలేదనము, అనునము, కన్నులలో కలిగియుండేయుట, పర్వ
మును నీలుట, పూనుపానము, అనునా విషవక్త్రీ, సంకోభవక్త్రీయ, సంకమవక్త్రీయ,
ఁంభోగము, అభ్యంగవస్నానము, సోమ్యమున్న ను తానీయంద స్నానము
సేయుట, కీతోపదాముల కేసికొనుట, ఈక్రియలన్నియు పురాణాన్వయముగల
కాలికి మిక్కిలి హితకరములైయుండును నుచితకం పల్లవినంక, వీచ్యుక,
ఎక్కువినంక, పెనులి, లాఘుపిట్ట, వంశేలు, వీరుపుపిట్ట, శోదీ, క్రాంతగమీ,
హిమయజ్ఞి, చిలోరవనీ, కాటుకపిట్ట, కాత్తికమినువనీ, కల్లవితోగల
చంక, ఈజంతుప్రభులందఱులను, అభ్యుయోక్తయుఁ మీకలయోక్తయు
పాలును, పెయ్యయను, కగర్కాయను, శోష పెలయేటినిర్మల, అనునయు,
తెల్లనిచందనము, ఈద్రవ్యంబులును, తెన్నెలలోపంపరించుటయు, ప్రయ
రాతి కాలింకనముకేసికొనుటయు, ఇవియన్నియు, రాచి పురాణాన్వయమునకు
మిక్కిలి పథ్యములైయుండును.

—| అనుభవ్యరమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ అగస్త్యతే జ్వరే నైవ వరః కుష్టిత ల్బాపమః
అభిఘాతినమృతానే నానాభ్యగ్నే చ పద్మమః॥ ౨౭॥
రక్తావస్థైరక్షయ్యైశ్చ రథా మాంసరసోద్భవైః॥
శతతే వ్రణతే వాచి శతవ్రణచికిత్సితమః॥ ౨౮॥
ఇత్యాగస్త్యుజ్వరే పూర్వం భిక్షుః పథ్యమీరితమః॥

తా॥ అక్షరక బ్రహ్మమునందు ముఖబంధు లంకణము వేలబడగను, మఱియు నాగంతు స్వరములలోఁబ్రసూతము (వెల్లువగుటలు) చే గల్గిన బ్రహ్మ మునందు వెల్లువదాగుటయు, వేదితో భలనంటుకొనుటయు వ్రేల్చును. నీరాదానీయము, మద్యపానము, మాంసమంతోగూడిన యాక్షమును వినుట, ఇవిసూత పీఠికరములైయుండును. తీతము (గాయని)లై గల్గిన బ్రహ్మమునందు తీతమునకుఁబ్రేరేపన చికిత్సయు, క్రమమునకుఁబ్రేరేపన బ్రహ్మమునందు క్రమముయొక్క చికిత్సయు వేయవగును. ఇట్లంగను నాగంతు బ్రహ్మము లుం దగిన పథ్యములగు నైదివలు వక్కానించు.

— 1 ఓషధిగస్త్రాదిపఠితి బ్రహ్మములనందు పథ్యముః 1—

శ్లో॥ ఓషధీగస్త్రతే కుర్యాత్కర్త చిత్తప్రవాదిపమ్॥ ౨౦॥

అభిచారాభిశాపఃనే జపఃకోమాదిభవజమ్॥

ఉత్పాతగ్రహపెన్తోన్దే దానంబ్యన్దియసాదయః॥ ౩౦॥

క్రోధోద్ధితే పిత్తిహరం కామశక్రోధమేవ చ॥

(క్రోధ నీ పిత్తిజతాక్రూర్యా క్రియా సచ్యాకృతమేవ చ)

కామశోకభయోదూర్భతే సర్వా వాతవారక్రియా ॥ ౩౧॥

అశ్వాపసం చేష్టలాభో హస్తదాయాని యాని చ॥

హస్తేణ చ సమాయాన్తి కామశోకభయబ్ధరాః॥ ౩౨॥

విశేషతః ప్రసక్తాత్ర కామక్రోధసముద్భతే ।

భయశోకసముద్భుతే కామక్రోధోక్తమాషధమ్॥ ౩౩॥

భూతాభిషక్తతే భూతబద్ధావేశేనతాదిపమ్॥

అధ్వక్రాన్తేషు చాభ్యర్థం దివాద్రిదాన్య కారయేత్ ॥

మఃకక్షోభసముద్భిన్నే మనసస్సాన్యవాని చ॥

ఇత్యాగస్త్రవ్యతే పూర్వోక్తిపక్తిః పథ్యమిన్ద్రతే ॥ ౩౪॥

తా. ఓపగులయొక్క కావడము మాన్పడటచే గల్గిన స్వయంబంధము వలనను స్వయంబంధము దిక్పరమయైనందులకు అధికార (మత్రి)తామలచే నిరసనను సున్ను సుఖానికి కావ్యులయందు అధికారము (సుఖపులు బుద్ధులుయొక్కను పెట్టలచే నిర్వలదీయకావడము) లచే గల్గిన స్వయంబంధము కావ్యులయొక్కను మత్రియల జనుముకేయందు, భూమియు సుఖమును దిక్పరమయందు మిక్కిలి హింసకరమయినందు.

భూమియు (భూమియందుగల్గిన భూకంపావడము), దిక్పరము (తేనకా ప్రభావముచేగల్గినది), మత్రియము (అవకములందు భూమికితామల మున్నగు నది) అని మూడువిధములైన ఉత్పాదియలచేదము, మాయ్యునుమన్నగు గ్రహములయొక్క ప్రారంభముచేదము జనించిన యాసలకుకల్పనములందు సుఖగూఢియాయును స్వప్తికావనము మున్నగునది కథ్యములైయందుండు (కోధముచే గల్గిన స్వయంబంధము కల్పమునుసానించు దిక్పరమీయనలెను. కావ్యులయొక జనించిన స్వయంబంధము (కోధస్వయంబంధముచేయించు (కల్పించు) దిక్పరమీయనలగును. కావ్యులు కోపము భయము ఈయూదీటిచే గల్గిన స్వయంబంధములందు వాతమును జూరించు దిక్పరమయైన భూమియైయందుండు.

మఱియు కావ్యులకి భయములచే గల్గిన స్వయంబంధములందు కోపియయూరించుటయు, కోపియొక్కకోపం దీర్చుటయు, వానియనమననకు సంకోపమును గల్గించుటయు చేయవలయు మిక్కిలి హింసకరమయైయుండును అందుకు కోపి మున్నకోపమును గల్గించుటకునైనైచ్చిన మూడుకారణములచే జనించిన స్వయంబంధము నిరస్తించుటగాన ఎన్ని విధములైనన సంకోపములు గల్గించుట ముఖ్యమైనది. మఱియు కావ్యులకోపములచే జనించిన స్వయంబంధములందు విశేషముగ వాతవారి దిక్పరమయైనవానికి చేయవలెను. (అవగా కావ్య స్వయంబంధము (కోధస్వయంబంధము, కోధస్వయంబంధము కావ్యులదిక్పరమయైనవారిచేగల్గినది) భయకోపములచే గల్గిన స్వయంబంధము కావ్యులకోపములచే జనించు స్వయంబంధములైన దిక్పరమీయనలెను. భూతచేతరంతుసామల

చలన బుద్ధిత జ్వరమునందు భూతాదులకు ముగ్రసములచే బంధించుటగను, అచే
శమునకు తెచ్చుటయు, కొట్టించుటయు పథ్యములైయుండును. త్రోవగడయటచే
గల్గిన జ్వరమునందు అభ్యర్థనశ్చా నముజేయుటయు వివర్జితమందు నియమించు
టయు పథ్యములైయుండును, మున్ను కలతమొందుటచే గల్గిన జ్వరమునందు
ముగ్గురూరణించుట పథ్యమైయుండును. వైశిష్టిసీతగ మృతాంతైష్యములచే
నాగంతుః జ్వరములకు పథ్యక్రమము శిష్యులొడియ

—| ముగ్గురూరణమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ విషమే వమనం వైచ కేచనం కారయేచ్ఛిషిక్॥

తా॥ సుతతి - చతితి - అశ్యేష్యశ్చ - శ్చరీయక - అత్యంతములగు
ముగ్గురూరణములందు చతుర విశేషముల జేయించుట పథ్యములైయుండును.

—| ముగ్గురూరణములందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ విష్ణోర్నామసహస్రస్య ఘనం శ్రవణం శ్రుతేః॥౩౬॥

దేవానాం బ్రాహ్మణానాం చ గుహాణామపి పూజనమ్॥

బ్రహ్మచర్యం తపోహణీయః ప్రజానం నియమో జపః॥౩౭॥

సాధూనాం దర్శనం నిత్యం రతౌషధవిభారణమ్॥

మర్రిశాచరణం చైవ పర్వస్పర్శబృరాపహా॥౩౮॥

తా॥ విష్ణుసహస్రనామముల పారాయణముజేయుట, దేవములనిచుట, దేవ
తలకు బ్రాహ్మణములకు గుహపురములూరించుట, సంఖ్యానామములచేత బ్రహ్మ
చర్యముజేయించుట, తపోగర్హణము, హాసముజేయుట, బాసము
జేయుట, అసామత్యములచేతనే యాచారములతోనుండుట, మంత్రములచేయు
జేయుట, సత్పురుషుల దర్శనముజేయుట, ఎల్లప్పుడును రత్నములు విశిష్ట
మగుటకు భరించుట, శుభముల గల్గించుకర్మలజేయుట, ఇవియన్నియును పక్షుల
జ్వరములకు పోగొట్టును గాన జ్వర సాయజ్యముగ నీకర్మల సదకర్మము
జేయించును.

అష్టతాత్పర్యపహితము.

౧౩

—| పశ్యద్వాయామనమందు పశ్యదులు |—

శ్లో! అధివాసపరిత్రాణ రక్షప్రగ్వత్త్రధారణమ్ |

పమనేగం దస్తకాన్యమగాత్రియమపి భోజనమ్ | ౩౧ |

విరుద్ధాన్యస్సపానాని వివాహాని గురూణ చ |

దుష్టాన్య తౌరమన్యాని దస్తకాని విరూపకమ్ |

సలదాన్యచ తాన్యూలంకరిణం లకునంధమ్ |

తోడిసుత్యత్వా విగ్ధాకం ఛత్రకిం పిష్టవైశ్పతమ్ |

అభివ్యస్థిని చైతాని జ్వరితః పశ్యద్యేత్ |

తా! అధివాసక (అత్తయఃపుత్రగుఃకత్తారి మొదలగు వానకద్రవ్యముల బాయటకొనుట, అగు మొదలగువానిని భూషణము చేయుట చేతన కరింతునను బరిమళము జుట్టించు) క్రీడాలు, ఎట్టురొంగుకల పుష్పమాలికలను ఎట్టురరత్నములును ధరించుట, వాంతిని వైటవెడిలరియక అట్టుగించుట, దస్తధోరనము చేయుట, అభ్యోషములేని పదార్థముల భుజించుట, పంపుని విరుద్ధములగు క్షీరమద్యాన్యములకొకటిగజేర్చు భుజించుట, పాపపుని విరుద్ధములగు ద్రవపదార్థముల ద్రాగుట, వివాహపదార్థములను గురుపదార్థములను భుజించుట, దుష్టముగుణమును ద్రాగుట, కామును పుణ్యపురుగుల పదార్థముల భుజించుట, అనుగూఢిగుట, మొదలెల్లీనధాన్యములగుట, పక్షిచక్కితో గురిచి పరిమళించు చిక్కులు ద్రాగుట, తొంబూంమునుపయోగించుట, పుచ్చకాయలు, కమ్మరేగుపండ్లు, తోడియనుమత్స్యము, గామగింది, కొత్తమిడ్లి, పిండితోతెయబడిన భిక్ష్యములు, అభివ్యస్థి (వాసానినిచ్చదముల ప్రదింపజేయు) పదార్థములు, పిండిజుట్టించుచుండుట, ఇదియర్చియు జ్వరమునందు పశ్యదులు గావు గాన విమచనము.

—| వ్యూహమున జేయదగిన పశ్యదులు. |—

శ్లో! వ్యాయామం వ్యవాయం పానంచ జ్యోమణానిచ |

జ్వరగుక్తో న సేవత యావన్నో బలవాఞ్భవేత్ |

కా: తేహవ్యక్తగుణగతుః, సంభోగమతీయతః, స్వాగమతీయతః, అధికముగతిగుణతః, వీరినన్నిటిని జ్ఞాములె విశువనది: ముఖ్యము మురిల శరీమునకు బలముగల్గునంశవంతు నేమింపెనదద

—| అలివారోగముండు పత్యములు. |—

శ్లో: పనునం లఘునం నిద్రా పురాశాశ్చాలిపిప్లి కా: || ౨౩ ||
 విలెపి లాజనుల్లాశ్చ మునూరతునరీరసః |
 శశోనై లావహరికపిష్టబధవా రసా: || ౨౪ ||
 సర్వే క్షుద్రరూపా: శృంగీ ద్విద్యోమధురాలికా |
 తైలం ఛాగం ఘృతం క్షీరం దధి తక్రం గవామపి |
 దధిజం వా పయోజం వా నవనీరం గవాం జయేత్ |
 సనం రమ్భాఫలం పుష్పం డ్రైగిం జమ్బూఫలాని చ |
 భవ్యం సహస్రశీకం విశ్వం శాలూకం చ వికర్మకమ్ |
 కపిత్థం పకుళం విల్వం రిద్దుకం నాడిమద్వయమ్ | ౨౫ ||
 తాలం వటఫలచ్ఛాపి చాక్షరీ విరియా కణా |
 జాతీఫలం సఫేనం చ జీరకం గిరిమల్లగా: || ౨౬ ||
 కుస్తుంబరు మహానిమ్మకమాయస్పకలోరసః |
 అన్నపావాని పర్వాణి దీపనాని లఘూని చ || ౨౭ ||
 నాభేద్వ్యైలులతో ఒధస్తాచ్ఛ-స్త్రిగా శ్లేష్మజ్వరహేత్ |
 తథాపశ్చాత్తమూలేఒవిపస్యన్తోఒతిసారి: || ౨౮ ||

కా: తమిషము, లంకి గము, విదరింపితు, ప్రాతీరియగు రానగములు యొక్కయు అనువహిశాక్షకంకాత్మలయొక్కయు విద్యము, విశేష (విద్య మునకన్న నాల్గింతసిగ్గుచెల్పు పత్వములేయబడినది), లాఠిమంచము (2.2

ప థ్యా ప థ్య ము

నందారికి క్రొగించినచో విరేచనములబంధించి యన్నిని దీపింపజేసి యాకలి బుట్టించి దొరుకుటసాగించును. మఱియు బృథాతిసారములునులవారికి ఎంతి యరికయునుగకాచి యావయోగించినను మిక్కిలి హి-తకరమై యన్నినిదీపింప జేసి భజింపబడిన యాహరణదాగ్ధముల తన్నింపుచీ విరేచనములబంధించి కరీర ముదన మిక్కిలి సౌఖ్యమునుగల్గించును.

—* అతిసారమునం దరథ్యములు. —

శ్లో॥ స్వేదోఽజ్జనం రుధిరిమోక్షణమమ్బుపానం
 ప్నానం వ్యవాయుచి బాగంధూమసన్యమో
 అభ్యజ్ఞానం పలల మేవిధారగాన్య
 రూక్షాగ్ధృపాత్ శ్రమశితజ్వు విరుద్ధమగ్నమ్ ॥౧౩॥
 గోధూమమాషభవపాస్తక కాశమాచీ
 విష్పావకజ్వు మధుశ్రిగు రసాలపుంగవో
 కూక్షాణ్ణ తున్వి బవరం గురు చాన్న పానం
 తామ్రూలమిశ్నుగుడమద్యముపొదికాన్య ॥౧౪॥
 ద్రాక్షాష్ణుబేతసఫలం లగుసజ్వు ఛాత్రీ
 దుష్టామ్బు మస్త గృహవారి చ నారితేకమో
 సంస్నేహనం మృగమదాఖల పత్రశాకా
 త్కారిం రసా హి పకిలాశ్చ పుసర్నవా చ ॥౧౫॥
 ఉర్వారకం లవిగమన్లుమవి ప్రళోపం
 వన్జ్యోఽతిసారగదపీడితమాసవేషం

తా॥ శరీరమున చిరుటబుట్టించుట, కండ్లలో కలికముజేయుట, రక్తమును పెరిగించుట, వీళ్ళుగ్రాగట, ప్నానముజేయుట, సంభోగముజేయుట,

అ స్థి తా త్వ ర్య స హి త ము.

౧౭

రాశ్రులందు నిక్షిప్తమైనవియునునుట, పొగకుట్టుట, అధ్యంగ
స్నానము చేయుట, హంసమునుదినుట, మలమూత్రాదివేదముల నిరోధించుట,
యోగములగు పదార్థముల సేవించుట, దివ్య ఆభ్యాసములేని పదార్థముల భుజిం
చుట, పంపుగదిదొడ్డుములగు భోజనపదార్థముల భుజించుట, గోధుమలచేతను మిఠు
ములచేతను లేయబడిన పదార్థముల భుజించుట, చక్రవర్తిహార, కాంచీహార,
జనుముల, ఎర్రని మసనకాయలు, తియ్యమౌడిపండ్లు, వక్రముగనుడుకాయ,
పొంకాయలు, తగువండ్లు, అల్పకరములగు పెన్నుపానములు, తాంబూలము,
చెయ్య, చెల్లము, మర్మము, బచ్చరిహార, ద్రాక్షపండ్లు, చింతపండు, ఉర్లి
గడ్డలు, ఉపిరికకాయలు, చెడినసోంపు, పెరుగుదొడ్లి తేటసీద, ఎండుగాలిది
సోంపియక ఇంటిలోనుంచుడిచివేయు, కొన్నికాయలు, ఈవస్తువుల సేవించు
చుట, స్నేహదర్శన సేవించుట, క్రూర, అర్హి విధములగు అపహింసలు, మోర
ముల వస్తువులు, పలుకెరంగులగు మోరపరసములు, గలి చేతహాగ, తోసకా
యలు, ఉప్ప, ప్రియముగల వస్తువులు, అధికశోషము ఇవించునై యు సతిసార
శోషమునందు అపధ్యమంబు.

— ౧౦౪ హాడి శోషమునందు పథ్యములు. —

శ్లో॥ నిద్రా చ్యుర్దశలస్థునం చిరభవా యే శాలయన్వష్టికా
మర్హో లాజకృతో మనుజుః కుమరమున్ద్రప్రమాతారసాః
నిశ్శేషోస్తుతసారమేవదధియత్సక్తిరజాతం గవామ
ధాగ్యా వా పవనీతమేవ విమలం తద్విత్పయస్సహ్యవం॥
ధాగిన్యాజపయోదధిని తిలజం తైలం సురా మాక్షికం
శాలాకం వకుళిచ్ఛదాడిమయుగం పవ్యాని భవ్యాని చ
రహ్యాయా కుసుమం ఫలం చ తరుణం బిల్వశృంగేష్వకాటకం
చాన్ద్రేరీ విజయా కపిథే కంటజాఽజాతే కసేయాశి చ॥౧౭॥
తిక్రిం కంచటన్లువం చ తిలకం జాతీఫలం జామ్యను

ధావ్యాకానిచతిష్ఠకానిచమహానిమిర్పాఽరుణాఘోసవత్ |
 క్రవ్యాల్లావకశైరితితిరసాః శ్మశా దుపాపసర్వతః
 ఖడ్గిశో ముఖురాలికా చ ఖలిశః సర్వం కమాదౌరిసః ||
 వాభేర్ద్వైత్వైశ్చికాదధోఽర్థశశివద్వం శాస్థిమూలే తథా
 దాహఃప్రవృత్తితాయసా చ కథితంపథ్యంగ్రహణ్యాతులే ||

తా॥ నిత్ర, తమతయజేయించుట, లంకాదమ, ప్రాతరీయగు రాజర
 మలయొక్కయు అయతనివాక్షఁపరాత్మలయొక్కయు నిత్యయు, లాజరిం
 దము (శేఖరుల ఒకభాగమును నీళ్ళుమడుచుకొని భాగములనుపెట్టి పథ్యము
 జేయబడినూచి), చిరునెడగలు, కండులు, పెసలు, ఈయాడిచె చేయి
 బడినకట్టులు, పొలంతయమంది నెయ్యిమాత్రము మిగులుచుండు శాసనదీన
 పాలచె నిర్ణయినయెగు, ఆవులయొక్కయు శేకలయొక్కయు పాలువలన
 జరించినతెన్న, శేకలయొక్కయు గొట్టియలయొక్కయుపాలు,వానినెఱుంగు,
 నువ్వులనూనె, మద్యము, తేనె, తామలంబులు,పొడకాయలు, మాతలపైవ
 నియు మతోహరములునైన పుష్పదానిత్వచంఘ్రం, తియ్యదానిత్వచంఘ్రం,లేలయెఱి
 భువ్య, లేతయెఱికాయలు, మానెడుపిండలు, మప్పుగడ్డ, పులిచింతాప,
 గంజాయి, పెలగపండ్లు, కొడిపెపాలు, తీలకట్ట, నవ్వుమంప, మిడ్లగు, నీటిలో
 బుట్టిక విట్టిహార, లావ్యుగు, బాదకాయ, వేరెడుచంఘ్రం, దనియాలు, తుమ్మి
 కాయలు, పెద్దవేయి, మంజుష్టి, ఆభిని, మౌంసమునుతినువట్టి తోయకయునుమడి
 యొక్కయు, లాభకపిట్టయొక్కయు వంజేటియొక్కయు నంకయొక్కయు
 నీకువుపిట్టయొక్కయు మౌంసగుములు, బాబావిధములగు చిన్న చేయి,ఖడ్గీక
 మగురానిక ఖలిక అమమత్సన్యములు, కిషాయ (మగ్గు) రెడముగల యన్ని
 వద్యాములు, ఇవియన్నియు గ్రహణీలోగముగలవారికి కథ్యములై యుండును,
 మఱియు బొద్దువన పెంపెంగుళములు క్రిందిభోగముమీది పెన్నెయిండు
 క్రిందొకకమునకు అర్చయంత్రుని యాకారమువలె కాలిన యలపఖడ్గిచె బాహు
 ||౭|| పైయుండు మిగుల హితకరమైయుండును

అ ఘోతా త్పు ర్య ప హి త ము.

గా

—గ్రహణోగయనం దపశ్యయన్—

శ్లో॥ ర క్త సుతిం జాగరిమమ్బుపానం
 స్నానం మ్రియం జేగవిన్నిహవాన్
 వస్యశ్చానం స్వేదనధూమపానం
 శ్రమం విరుద్ధాశే సమాతపం చ ||౬౦||
 గోధూమనిష్పావకలాయమాష
 యవా ర్ద్రోశ-చ్ఛత్రక రాజమాషాః ।
 ఉపాదికావాస్తుక కాశమాచీ
 కూర్తాన్దతుర్మిషమధుశీ గుకన్దాః ||౬౧||
 తామ్రాపరిమేళం బదిరం రసాలం
 విర్యాదుకం పూగఫలం రసోపమమ్ ।
 ధాన్యాఘ్నసోదరతుషోజకాని
 నుష్కం గుడం మిస్తు చ నారికేళమ్ ||౬౨||
 పువర్షవా గార్వర్తిపైణవాని
 సర్వాశి శాకాని చ ప్రితగన్తి
 గుప్తాఽఽఽ గోపారి కుంభవాని
 త్సారం సమస్తాని పరాశి చాపి ||౬౩||
 ద్రాక్షా తథాఘ్నం లవణం రసం చ
 గుర్విక్షు పానం పశలచ్ఛ పూపమ్ ।
 వైజ్యశ్చీకిత్సా గ్రహణేవికారం
 వివర్జయేత్స వ్రతమస్రమ త్తే ||౬౪||

తా॥ కర్తవ్యమోక్షముగోయ్యుట, విదురమోక్షమియ్యూతుట, నీకు
 బ్రాగట, ప్నానముగోయ్యుట, సంభోగముగోయ్యుట, ముఖ్యారాధనముల
 విశేషముట, వ్యవసాయముట, కష్టములో కలిగియుండేటొకట, చెడుట
 పెడబింబుట, పొగబ్రాగుట, దేహముచేత ప్రేమచేకల్గించుట, పరస్పరవిరుద్ధ
 ములగు శీతమగ్నములు, శీత అగ్నములు మున్నగువారి మొత్తముగోయ్యి
 వదానములకుండుట, ఎండలోనుండుట, ఇదియన్నియు, గోధుమిలు, అకు
 ములు, పటాచులు విడుములు, యశులు, అల్లము, కొత్తమర్రి, అలచందలు,
 బుచ్చివీర, చక్రవర్తివీర, కాంచీవీర, తుల్యవీరలు, గుప్తాచార్యులు,
 రుక్మిణీదేవి, ఎమ్మరుముదగళాచార్యులు, కందూర్తి, తుల్యవీరలు, తాంబూలము,
 చెఱువ, రేగువండ్లు, తీయమిడివండ్లు, దోసకాయలు, పోకలు, పెద్దల్లి,
 భాగ్యభూమి (కలివీళ్ళు), పొదవీళ్ళు (అదిగా యశుల వైష్ణవమునీ యుడి
 కింది అండువకమునులోని వైష్ణవమునీ గురుమన్నెని ఒకటి రెండు దినము
 లుంచినకాంతము), తుల్యవీళ్ళు (కడుగువీళ్ళు), పాలు, పెద్దము, పెరుగు
 మిడి తేటవీళ్ళు, పెంకాయలు, గలివీళ్ళు, ములక కాంచీలు, పెరుగువీళ్ళు,
 వానాధిపతులగు అభివీరలు, దక్షవైష్ణవులు, గోమూత్రము, కర్పూర,
 ఔషధము, విశేషములగు అన్నివదానములు, బ్రాహ్మవంశము, అష్ట (పులుపు)
 అక్ష (పొచ్చు) రసములు, అక్షిగ్గరములగు నన్న పానములు, వానాధిపతులగు
 భక్తులు, ఇదియన్నియు గ్రహణీయమునందు వధ్యములుగావుకొన అట్టి
 లోగిలి చిత్త వేయి కైద్యులు మిక్కిలి పెరుగువతో వైష్ణవమున వారి
 నన్నిటిని వేదించుచుండునట్లు చేయవలెను.

—॥ అగోగమునందు వధ్యములు. ॥—

శ్లో॥ విశేషనం లేవనర క్తమోక్షం

తెరొళ్ళి కస్తాచలనం చ కర్క ।

పురాతనా లోహితకాలయశ్చ

నవస్తి కాశ్చాసి యవాః కులుక్కాః ॥౨౫॥

అ ప్పి తా త్ప ర్య వ హి త ము.

అ

పహోలనస్తూరిరిపోననహిన్న
 పునర్దు వామూరణవాస్తుకాని ।
 నేనన్తికాదిస్తశచా మరాచ
 శ్చ్యవేవయన్యా నవసితతక్రమ్ ॥౨౬౯॥
 కల్కలధాతీరుచకం కపిత్థం
 జ్ఞేష్టాగో మూతాజ్యవయాంసి చాఽ
 భిల్లాతకం నర్దివజన్యైలం
 గోమూరిసోపిరతుపోదకాని ॥౨౭౦॥
 గోధాఖులోమాని ఖరోష్ట్రోమ
 క్వాదిక్కుల్క్వానగధౌరికాః ।
 తరితపవాసాశ్చ మ్మిగాలికాకా
 యేఽర్థిల్పమాంసాః ప్రసహాశ్చ కేఽపి ॥౨౭౧॥
 వాతాపహం యచ్చ యదగ్నికారి
 తదన్న పాపం హితమిచ్చపేథ్యమ్

కా. విశేషము, గుణభూతమునవట్టుజేయుట, రక్షణామీయము, ధ్వజము
 చేతను అగ్ని చెరిపి శస్త్రములచేరిన గుణాంబుయల సంపదయును, ప్రాళిని
 యగు ఎల్లదరికల్లు, అయిదికాశ్యపంతాపులు, యవలు, తిలలు, పొన్న
 కాయ, ఉత్పిత్త, వెల్లుల్లి, చిత్రియాలము, గలిజీరు, కంక, చక్రవర్తిహం,
 పాలహార, నిమ్మకాయలు, మివ్వయ, కుంభి, కరికకాయలు, వెన్న, మల్లీగ,
 తక్కులములు, తివీరకాయలు, మాచిఫలములు, వెల్లకాయలు, ఒంటెల
 యొక్క మూత్రము నెఱుంగు పాలు. తేలికయు, అదమాన, గోమూత్రము,
 పోషకమును కాంతకము, కడుగునీళ్లు, తిరుము, ఎలుక, గాచిర, కింఠి
 ఈయకుండుల రోగులులచే పొగ వేయవలె, ముండ్లపంది, పొరపిచ్చుకలు, భౌరి,
 కొరి, కివరి, కాన, మ్మిగాలి, కాకి, ఈయకుండులయొక్కయు, మింగ

చ్యుట్టుముగ శరీరమువలనకు ముందుము గల్గిన మృగాదులయొక్కయు, కంఠగ
గాడిక మున్న గు ప్రసహ (బలాత్కారముగ భరించు స్వభావముగల) మృగ
చిత్త్యైదలయొక్కయు, ముంసములు, ఇదియన్న యుతు; చాతహరింబులును
బుకాన్నిని దీపంపలేయునవియునైన నాచాచధాన్య పానంబులును అశ్శ
లోగము (బూలవ్యాధి) గలవారికి మిగుల పథ్యములు.

—१ అశ్శలోగమునందు అపథ్యములు १—

శ్లో॥ ఆనూఽమామింపం మత్స్యం వీణ్యాకందధి పిష్టకమ్ |
మాషా కరీరం నిష్పాపం తల్లూలా తుమృద్ధ్యపాదికా |
పక్వామం శాలుకం సర్వం విష్టమ్యాని గురూః చ |
అతపం జలసానాని మమనం వస్త్రీకర్త చ || ౨౦ ||
విరుద్ధాని చ పర్వాః మారుతం పూర్వగిగృహమ్ |
వేగావరోధః స్త్రీప్యప్తయానముత్కటకాననమ్ || ౨౧ ||
యథాన్యం దోషలం చాన్నమర్కసాం పరివర్తయేత్ |
యత్పథ్యం యదపథ్యం చ వత్స్యస్తే రక్తక్షత్తినామ్ || ౨౩ ||
రక్తాశ్శలోగిణాం తత్తదపి విష్ట్యాద్విశేషతః |
యానం పానం దివాన్వపుం గుర్వన్నిమలిఞ్జితమ్ || ౨౪ ||
వ్యవాయం కలహం చాపి మతయూరవిధిం త్యజేత్ |
యదుక్తమర్కసామాదౌ ధైర్యజ్యం పథ్యమేవ చ || ౨౫ ||
తదేవచర్త కీలానాం కార్యం దోషాదిభేదతః |

తా॥ జలవిచారమునందు జలభయముంపడు, ముల్బుద్ధములు, గాగు
గలిందీ, పెరుగు, వీండీతేయిబడి, భిక్ష్యములు, మిములులు, నెనురొమ్మి, అనుములు, తియ్యము, పోరకాయ, బచ్చలిహార, నూమిడిపండ్లు, నారుర
కలువ మున్న గువారియంపలు, ములుములు నెవంసేయకపంధిం మునవియు అట్టి
కోణులునైన సకల వదాధములు, ఎండలోనుండటం, నీళ్ళు పెళేయముగ

ఆ స్థో తా త్ప ర్య ప హి త ము.

౨౩

గ్రామము, వాంఛితేయములు, వస్త్రీకర్త, పరస్పర విద్యములును వాహన పర్యామలు, తూర్పుదిక్కువలంబి నీయంత్రానిరసేయములు, ముఖ్యత్రానిర సేయముల విశోధించుట, స్త్రీసంభోగముజేయుట, గుణ్యములు ఏయగులునున్న గు వాహనములపై పెక్కి సచారితేయము, ఉన్నదియైన యాపయముపై నూపుం దుట, ఆర్యోగ్యము వాతానిదోషములతో నెడోషముచే జరిగిరియందులతో అట్టిదోషమును ప్రత్యోపింపజేయు పద్ధాతులసేయించుట, ఇదియన్నియు ఆర్యో గ్యము సంకపభ్యములుగాక నీవిరి వినుకవలెను.

మఱియు గర్భవ ప్రసాదాధి అవానికీ క్రిందతెప్పించు పద్ధాదుభ్యము లన్నియు గర్భముచే జరిగించిన యార్యోగ్యముల అవారకరి పద్ధాదుభ్యములై యుండునని యెరుంగునది. మఱియు పట్టి రిక్తార్యోగ్యముల మునునాడు గుణ్యమునున్న గు వాహనములపై పెక్కి సచారితేయము, అధికముగనీర్మిరా గుట, పగటియందునీయించుట, అశీర్గతిరి పర్యామల సేయించుట, అధిక ముగ భోగించుట, స్త్రీసంభోగముజేయుట, కలనామాచించుట, శుభస్థానమున గర్భ గాగుములయందు షారముజరించుట, నీనిన్నిటిని వినుకవలెను.

ఇంద్రైరంగుల ఆర్యోగ్యములకు తెప్పించు పభ్యములును చిరత్వములు ఎగ్గ, నీలమున వ్యాధియందును ఆయాగోషముల ననుసరించి పభ్యములై యుండునని యెరుంగునది

—| అన్ని పాద్యాశీర్గోగ్యములయందు పభ్యములు. |—

శ్లో॥ స్త్రైకే నమనం పూర్వం పైత్తికే మృదు రేచనమ౩౭౬॥

‘వారికే స్వేదనం బూపుం పభ్యాపభ్యం హితం హి యత్ |

నానావళాతో వ్యామోమోదీపనాని లభూని చ॥ ౭౭॥

బహుకాలవమున్నెన్నా ముద్గలోహితకాలయః |

విలేపీ లాజమన్దశ్చ మన్దోముద్గరస వైధా౭౮॥

ఏకోఽహో శికోలాహ శుద్రమత్సాశ్చవర్వకః |

కాలించకాకంవేత్తాగ్రంవాస్తుకంశాలమూలకమ్ ॥ ౭౫ ॥

లఘుసం వృద్ధకూక్షాణ్డం వదీసం కదళీఫలమ్ ।

శోధాశ్శాసం పటోలశ్చవార్తాకం సలదామ్బు చగిలం

కర్కోటకం కారవేల్లం శావ్వతంచ మహార్ద్రకమ్ ।

ప్రసాదినీ కాకమాచీ చాంసేరీ సువిషణ్ణకమ్ ॥ ౮౦ ॥

థాత్రిఫలం నాగరణ్ణం దాడిమం యవపర్పటామ్

లఘువేదసజమ్బీరంమాతులుగ్గానిమాక్షికమ్ ॥ ౮౨ ॥

సవనీతం ఘృతం రక్తకం సోమికతుషోదకమ్

థాన్యామ్లం కటుతైలశ్చ రామరం లవణార్ద్రకమ్ ॥ ౮౩ ॥

యవానీ మరిచం మేఘీ థాన్యాకం జీరకం వసి

తామ్రూలం తక్తనలిలం కటుతిక్తారసాతథా ॥ ౮౪ ॥

మద్దాసలేప్యక్షణీ వ పద్మమేతస్మృణాం థ వేత్

రా॥ అన్ని యాంధ్యాశ్లేష్మములు శ్లేష్మయవసంబుజ్జీవనో తొలగింపబడం
బును, పిత్తమునలబంజ్జీవయవ మృదుశోష్ణముగలవారికి శిష్ణుబదన విరేచనం
బును, చాతముచేర్చినచో రామ్మనృదంబును (అరిగింపజేర్చి కఠింప చేసు
టను పెరిగించుట) మిక్కిలి హితకరంబులైయుండును.

మితీయు శాశానిధములగు వేపావర్జితములు, శురారాన్ని దీపింప
పరచునదియు కీర్ణముగ శ్లేష్మములగునదియునైన పదార్థములు, మిక్కిలి
ప్రాణిమియును పెరులు, ఎఱ్ఱవనినర్థమియ్యము, విచేతి (విశేషముగ పెరుకులుం
యొద్దము కావలసినదంటి), లాజమ్బూమి (వేలాలును బేర్చి గంజికాచి
రాగుగా విసికి వదాగట్టబడినదీ), మిర్జామి (గంజికాచి అయ్యల పెరుకులను
వదాగట్టియు త్రులడించుట), పెనంజిక్రూ, తంక పెనులి, వంజేలు, లావుకపిట్ట,
తమిలంపులముండును, చిన్న చేపలు, కాలికాపిండు, పేనుచిగులు, ఎర్రగుర్తి

అ ఘో రా త్మ ర్య స హి త ము.

౨౫

జూర, శేకముల్లంజి, ఉల్లిగడ్డలు, గుచ్చుచీపండు, శేవజాతికాయలు, ముంగ కాాయలు, పొట్టికాయలు, వంకాయలు, వట్టిచేళ్ళచే వరిమసెండుకాయలు, దొస కాాయలు, కాకరికాయలు, ముతకకాయలు, అల్లము, కాంఠేమసోరు, కాది పూ, పులిచింతాప, ఏరుచెంచలి, ఉసిరికకాయలు, నాలింజనండ్లు, చానిమ్మ పండ్లు, యివడి, పర్వాపకము, పుల్లప్రబుధి, నిమ్మకాయలు, మాదీఫలములు, తేనె, తెన్నె, తెయ్యి, ముల్లగ, పాపిరమును కాంజము, కడుగుపిళ్ళు, పులిగిడగంత, అవనూనె, ఇంగుర, ఉప్పు, కుంఠి, ఓమము, మిరియాలు, మెంతులు, దివియాలు, చీలకడ్డ, కెరుగు, కొంబూలము, కేషీర్ద్రు, కలు (కాకియ) లిప్తి (కెడు) రంజములుగల వదాళములు, ఇవియన్నియును అన్ని పూరిత్యమువలనను అచ్చముగనునా పశ్యములైయుండును.

—| అన్ని పూరిత్యకీర్ణాది హానిములయం దవభక్తములు. |—

శ్లో॥ విశేషవాని విష్ణూత్రపాత వేగభారణమహిషి॥
 అతివేలభృష్యశిలం హగరం విషమాశనమ్ |
 రక్తప్రసరింశిర్విధార్యంమత్స్యంగూంసముపాదికామ్ |
 జలపానిం చ విష్ణుస్థుం నామృతం సర్వకాలుకమ్ |
 కూర్చికాం మోరటం శీరం కిలాటం చ ప్రపానకమ్ |
 తాలాస్థి సస్యం తద్వాలం శ్మేహానా దుష్టవారిచ |
 విరుద్ధాపాత్యపానాశ్మం విష్టవిష్ణుని గుహాకి చ | ౧౦ ||
 అగ్నిమాన్యైఽప్యశీర్ణే చ సర్వాణి పరివర్తయేత్ |
 ఫలవర్తిం పయిం స్వేదం లబ్ధసం చాఽతర్పణమహి॥
 విశేషాదలసే కుర్మాత్ విసూచ్యామతిపావతే |
 పాదదానానోఽతివృద్ధాయాప్సమ్యగ్దీనసపాచనమ్ | ౧౧ |

ఈ విశేషముచేసికొనుట, ఎల మూత పాత వేగముల విశోధం దుట, మిరియొకటంబుట, భుజించుచేసె యాహారము వీక్షణుగాకుండు

వస్తువును చూడక భుజించుట, తాత్రులయందు విడుదలమొక్కించియుండుట, మూర్ఖవాదకముగ భుజించుట, రక్తమోచము చేసికొనుట, కందులు పోగులునున్న ను శింఖిధాన్యములు, మత్స్యములు, హంసము, గచ్చులిహక, అధికిముగ జలమును పోనము చేయుట, మునుముచింధించి పగ్గాలులు, కేరేను పండ్లు, కామగకలంచలు ముక్కుగుజాచి యంచులు, మాచ్చిక (పొలలోనిదుభాగముగ వెయ్యగులైవరు మ్మొనైనను కలిపి కాలింపయ్యది మాచ్చికయని బోలు), మోటము (అత్ర యాలించిననుమెంచుట చేసి యేనులొరలవలలోను పికికబడినపాలు), కిలాటము (మద్దంబుగ నంకితవడు కాపబడినపాలు, లేక నైవేప్పుబడిన మాచ్చికతో మద్దమైయుండు జాల్న), పొకకిము, తాటికాయలలోని దిగ్గము, వనియాల, వట్టివేప, క్షేపానకర్మ, చెడిననీళ్లు, పరస్పర విరుద్ధంబులును కరీ-తత్వమున కిమిదనుంచుచుండునైవంబులను పోగములు, మలముని బంధించుననియు అపేక్షకరంబులైన పదార్థములు, వీని నన్నిటిని అన్ని మాంసద్రుమనందును అపేక్షకమానందును వివేచకరేను.

మోచియు ఫలకర్త్రి, (యంగకాయ మెంచులగుచాచి హల్లుమును నెండ్లగ నూచి కడిక చేసి గుజద్రాగముల నుంచుట), వేరుకర్త్రి, కేంద్రవనము, లంక రాము, తృప్తిగానంబులములు భుజించుట, ఇవి యన్నియును అలంకరమును ప్యాధియందు చేయుంచును, విమోచి (హాలిదేవి) యని రోగమునందు అతి సాంకుశకమైన పథ్యాపథ్య క్రమమునెంచుచుంది. అట్టి విమోచి మిక్కిలి కృత్రికోందినతో సాదములయందు గమలచేయుట మిగులక్రొత్తము అన్నిని దీపించజేసి భుజించబడిన యాహారపదార్థమును క్షింభచేయు పగ్గాలులు భుజించుటయు పథ్యముగనుండును.

—క్రిమిరోగమునందు పథ్యములు.—

కొలి ఆస్థాపనం కాయశిరోదిగ్గచనం

ధూము కి ష్మూని కి శిరీశోధనమ్ ।

చిరింతనా నై నువరి క్కళాలయః

అస్థి గా స్పృశ్య స పింఠి యః

౨౨

ఓహోలతేత్తాగ్రహోపవాన్ముడమే ॥౧౦॥

ఈతాశమన్వాదచాని స్పృశా

నవీనమోచిం ఇహహేధలాన్యశి

శీత్రాని తాళిగదచాని మోషీతిం

మోచిగం విడల్లం పిమ్మనప్రవల్లపమ్ ॥౧౧॥

స్త్రైలం తిలానామన సస్పృశేచ్ఛనం

సోచితమక్తిం చ తునోచకం మధుః

పచ్చేమంతార మయస్కరం గవాం

నిగూత్రిశ్చ తావత్పాలమహమ్మగిం రహః ॥౧౨॥

కృష్ట్రాణి గూత్రాజ్యంయూంసి రామరిం

తూరోఽటమోదా ఖనినిశ్చ వత్సికమ్

ః మ్పిరినీరం సువవీయవానికా

న్సారాన్సరాహ్వాగమశింశోపేచ్ఛసః ॥౧౩॥

తి క్షః కమాయః కిలుకో రహోఽయం

వర్గో వరాణాం క్రిమిరోగహరీ

తా. అస్థిచూరకక్షికగ్త నేయమి, విరేచనము చేసికొనుట, తిరోగతచ
గమనవికారము, పాగమలంబును, శరీరమలములకు హావధానుల చేయించుట,
శిరిరశోధనమును, బ్రాతనిదును వెడమదియొందు, ఎత్తువెడల్గుదొందు,
పొట్టుకాయలు, చేయించుట, వెళ్ళుచి, నిక్రింఁలూర, చిక్రిమాలవుట,
వేపాన, ఆవాల, శేత్రయాదవీకాయ, ములకకాయలు, చేయించుట, వత్సికములు,
తాళిపద్రు, ఎంకిమూండును, వాయువిదంగములు, చేయించుట, మట్టలు
మూడు, అవగూడు, పోకిరిమను కాంబిము, (పొట్టులేయివలెనైనను గోధు
మలమైనను ఎక్కి చొప్పుము చేయవలెన కాంబిము) ఈ క్రిము (ఘటికీనగంజి)

బునిరీర్జ్యు, శేతె, కెంటి ప్ర్రము, ఓడిగింబలు, గోమూత్రము, తాంబూలము, కర్ణు, కిచ్చూరి, ఒం తెయొక్క మూత్రము, దానిసెయ్యి, దానిపూలు, ఇంగువ, మైదముగలవద్యాంధములు, పిసుము, పండ్ల, కొడిపెపూలు, విష్యుకాచులపము, కల్లశీలకట్టు, పొంతి పిసుము, దేవదారు, అగరు, సంకషాన్మక మసలుట్టిన పూదొలు, తిక్ష (చెరు) కమయ (చగరు) కశి (కాగము) రసములుగల వద్యాంధములు, ఇదియన్నియు క్రిమిరోగముకు హరించును గాని మిగుల పథ్య గులైయుండును.

—| క్రిమిరోగమునకు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ ఛగ్నిచ్చ తద్వేగవిధారణం చ
నిరుద్ధపానాశి సమహ్ని నిద్రామ్ |౧౮౧|

ద్రవం చ పిష్టాన్న మశేర్ణభౌజనం
ఘృతాని మాషా దధి క్రతశాకమ్ |

మాంసం పయోఽన్యం మఘరం రసం చ

క్రిమిరో జఘాంను పరివర్తయేదిమా |౧౮౨|

తా॥ కమనముశేరికొనుట, రసంరిక్కుల్లివనమగుము తెదిలసీయక నిరోధించుట, పరిస్పృహిర్వములగు వన్న పాంముల సేవించుట, వనజీనండు నిరుండుట, ద్రవవద్యాంధములు, దిండిచె ప్రేయజ్జిన వద్యాంధములు, శీర్షముకొలిపద్యాంధములకు భజించుట, సెయ్యి, మినుములు, పెలుగు, ఆమిరొలు, మాంసము, పాలు, ఆభి (బ్రెలుబ్రె) మిగుని (శీభ్ర) రసములుగల వద్యాంధములు, ఈవద్యాంధముల సేవించుట, పిరిన్య టిది క్రిమిరోగముల హాగొట్ట వలచినవాడు వినువలయు. ఇదియపథ్యములుగావ వినువలచగుదని భావము.

—| పాంకురోగమునకు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ ఛగ్నిచ్చిరేచనం జ్వర్తా యనగోధూమశాలయః |

ముద్గాధిదీమపూరాణాం యూషా జాజులజా రనా |౧౮౩|

చటోలం వృద్ధిరూశాగ్ధం తరుణం శిష్యులమ్ |
 జీవ స్థితిమరమత్స్యోగ్ధగుహాచీతజ్జలీయకమ్ |౮౮|
 ప్రకష్ణవా త్రోణపుష్పే వాత్సాళం లగునద్యయమ్ |
 పశ్యామమభయో వినిష్టా శ్చోచ్యోచ్యో న వాం జలమ్ ||
 ధాతీ తక్రం భృతం నైలా సోమిరితుబాదకమ్ |
 నవనీలం నవసాలో హార్దా వాగ కేసరిమ్ |౧౦౦||
 యవతాతో లోహభవ కమాయాశీ చ కుంజ్జుమమ్ |
 చాహస్పిరణయోస్సున్దో వాభేర్వ్యజ్జులకాలభః |౧౦౧||
 మన్తకే హస్తయోహ్మలే మధ్యే చ స్రవకత్ యోః |
 యథాబోషమిదం పద్యం పాన్ధురోగవలొన్నుణామ్ ||

గా. మమచీరేంహస్తం ప్రసేవితోమకుప్రతాతయగి యవతాగోపమగి,
 రాజనయగి, సేవలయోక్తయగి కంబలయోక్తయగి చిమి సెగలయోక్తయగి
 కల్పయగి, అనియయగియగి మిలీయగియగి సము, పాన్ధుకాయగి, గుప్తచీ
 చంకు, తేజోబాటికాయగి, పాంసూరి, పల్లెరు, పాన్ధుంబిగి, తిప్పిగి,
 చిట్టిహారి, నరితెయ, ఏమగియగి, కంకాయగి, తెల్లగిగి, ఎల్లగిగి,
 మోమిచీవండ్ల, కరికాయగి, బొంపిచీవండ్ల, గృణియగియగియగి, నాయా
 త్రియ, తావీరకాయగి, కుడ్ల, సెయ్య, మోసె, సోమికమగి కాయలీయ,
 కుడిలిరీడ్ల, తెన్న, లింబనమ, చమత్త, వాగ కేసరియగి, గుబ్బెయగి,
 లోహాగస్తయ, శిష్యు (శిష్య) రియగియగియగి, మోమియగియగి
 ఇరియగియగి పాంసూరిగియగియగి పద్యయగి.

మిలియం కాన్దయోక్త కీర్తయంయగి, వాత్సయ రియగియగియగి
 ప్రకేయనమ శిరమ్యకంయగి మిలియగియగియగి యవతానమ చంకలయగి
 నయగియగియగి యవతానమ లోహాగస్తయ లియగి యవతానమ చంక
 మగియగియగి, ఇల్లెరియగి పాంసూరిగియగియగి నాయాగోపయగి
 పద్యయగియగియగి.

—| పాంశోగమునం దపభ్యుపాసః |—

శ్లో॥ రక్షమగ్ధూమిపాసం పమితేవిధారణమ్ ।

స్వేదసం మైథునం శివ్యా పత్రశాకాని రామనమ్ ॥౧౦౩॥

మాటోమయ్యపాసం పిన్యాకం తామూలం పర్వపం నురా

సర్వాణ్యమూని గుప్తాని విరుద్ధాధ్యక్షాని చ ॥౧౦౪॥

వ్యాధ్యమూని దివాస్వప్నం తీర్థాని లబ్ధాని చ ।

పహ్యవింధ్యాప్రిశాతావాం నదీనాం నలిలాని చ ॥౧౦౫॥

గుర్వన్నం చ విదాసీని పాణ్డ్యరోగినతాం విషమ్ ।

తా రక్షయదు ప్రసంపదయేట, పాగ్రాగట, వాంతిని కెదల
నియ్యగిరోధంబుట, కరోయన చెమటబట్టించుట, శ్రీసంభోగము కేయట,
కూలులు మున్నగు కింకీధాన్యములు అమిహాస, ఇంగువ, మినుములు,
ఈద్రకములయెట, నీళ్ళమచికేయముద్రాగట, గానుగపండ్ల, తొంబూలులు,
ఉబాట, మువ్వలు, చింతపండు మూడి మున్నగు పూత్రగలపదార్థములు,
చెడిదలియు విరుద్ధంబులైనయెన్నయు, భుజంబుడిక యోహారము ప్లము
గాకుండునల్లనం బుగల భుజంబుట, మట్టినిలిపట, పుట్టియందు నిమరింపట,
తీప్తియట (కాంతుగల) పదార్థములను ఉత్కుల పదార్థములనుండిట,
సహ్యచోష్వతయననంబయూ విష్ణువ్యాకేయననంబయూ ప్రవహించు నదులంబ
యను ద్రాగట, అశోకరమున నన్నమును భుజింపట, దివాసా (మరిం
బట్టించు) పదార్థములభుజించుట, ఇదియన్నియు పాంశోగమునవారికి
దివముపాశోలియుండొడుగాన వారితే కేవలమగు ప్ర.

—| రత్నపీఠమునందు పథ్యములు |—

శ్లో॥ అథోగతే ధర్మపమూర్ధ్వనిర్గమే

విరేచనం ప్యాచుభయత్ర లంఘనమ్ ।

పురాతనాస్త్వీక శాలికోద్రవాః
 ప్రీయస్కసాపారియన్త ప్రసాదః కాః || ౧౦౬ ||
 ముద్గా మసూగ్నాశ్చరాస్త్రసర్వో
 మిరుష్మక శ్చాగిరువక్త్రుత్యాః |
 శశః క పోషో హరిన్త గణావః
 శరాపిసా రావతవ త్తి కాశ్చ || ౧౦౭ ||
 బకా తిరి ధ్రాశ్చ సహలప్రచ్ఛాః
 కర్మిలాశ్చాపి కమాయవగ్గః |
 గవాహజాయాశ్చ ఎయోస్మతశ్చ
 భృలం మహిష్యాః ఎనసం ప్రీయాలమ్ || ౧౦౮ ||
 రిమ్యాఫలం కచ్చటత్కలీయం
 ఎటోలతేత్రాగ్రమకన్చికాని |
 పురాణకూష్మాన్ధ్యఫలా ద పిష్టా
 తాలాని రేద్రీజడలాని వాసా || ౧౦౯ ||
 స్వాదూని చాఘ్నాని చ దాడిమాని
 శ్చిష్టాని ధాత్రీమిసినారి కేకమ్ |
 క నీరుశ్చిగ్ధాటకపౌష్క రాశి
 కపిగ్ధ శాలూక ఎమాష కాశి || ౧౧౦ ||
 భూనిమ్బ శాకిం వినుమన్దైశ్చత్రం
 తుమ్బాకలిగ్ధాని చ లాజవన్తు |
 బ్రాహ్మ సితా మాక్షి కిమిక్షవశ్చ

ప థ్యా ప థ్య ము

శీతోశుం చోద్భవవారి చాచిగిరిగి||
 సోఽవగాహశ్చరభౌతపద్మః
 అభ్యగయోగశ్చిరః ప్రదేశః |
 హిమూనిలశ్చ సమిన్ద్రపాదాః
 కథా విద్మితాశ్చ మహోఽమకూలాచిగిరిగి||
 ధారాగృహం భూమిగృహం సుశీతం
 వైమాత్యముక్తామణధారణశ్చ |
 రిక్తోత్పలామోగృహపత్రశయ్యా
 త్మోమాన్యురభోపవసం సుశీతమిగిరిగి||
 ప్రియగ్నాకా చన్ద్రసహాపీతానా
 మాలిజ్జనం చారి వరాజనానాశు |
 పద్మాకరాణాం పరిమృగ్ధతానాం
 చన్ద్రోదయానాం హిమశీత రాణామిగిరిగి||
 సుశీతలానాం సిద్ధినిర్భరాణాం
 అతిప్రశస్తాని చ కీర్తనాని |
 ప్రతీరసిం గోమయవాలుకాచ
 మిత్రం వృణాం శోభితపత్తిశోగి||గిరిగి||

ఈ కర్తవీత్రిము అశోహోగ్ధమునందీ వెదలుచున్న రుద్ర కరుణమును
 జేయించుటయు, తొగ్ధవహ్లాదుల వెదలుచున్న చో విశేషమును బయలు
 చుటయు, తొగ్ధాశోహోగ్ధముల రుద్రసిందీ వెదలుచున్న రుద్ర సంకలమును
 చుటయు పథ్యములైయుండును. మఱియు ప్రాచీనియగు అయవని వాక్యసంఖా
 వులు, రాజసములు, అరుకిలు, కొల్లులు, నీవారిముల్లు యశలు, ప్రసాధితులు

అనుభూత్యములు, పెనులు, చిరుపెనులు, పెనులు, కండులు, అదేరపెనులు, కృష్ణగులు, పరిష్కములు మిస్త్రియములు, మందలు, పావుము, శేడి, కంక, బాత్రికపట్ట, కరాదియను తీయపుడిట్టి, పారాదశము (రంధ్రలోయను పెం ప్పును పావుము), వర్తికియను తీయపుడిట్టి, (ఎట్ట 'వర్తి' 'కరాది' అనునవి తీయపుడిట్టలలోని సేదములని యురుంగునది) కొంగలు, గొట్టెలు, కాలుపుములు (కల్లనికోకకలదంకలు), కాలుపుపట్టులు, ఈదంతువుల దూంపుములు, కహణి (కనతి) రిసముగల కాకాదిభగస్తువులు, ఆవుల దొంగ్కములు సేవలయొక్కయు పాలు పెరుగులు, ఎరుముల రెయ్యి, పగడు కాములు, దాగుపప్పు, అగ్గిపండ్లు, నీట గట్టిన చిట్టెలు, చిట్టెలూర, పాళ్ళ కాలు, పేముచిగురు, మురి, బహుదినముల క్రిందవండిన గుచ్చిపివండు, తాటిపండ్లు, తాటియంగులు, తాటికల్లు, అడ్డునాము, చియ్యదొరిన్నిపండ్లు, ప్లమ్మ దొరిన్నిపండ్లు, ఖమ్మింపువండ్లు, తుడిరిక కాములు, అపెరిపదాద, పెంకా యలు, కన్ను పెండులు, మిమ్మిడ్లు, గామగమింప, పెరుగుండ్లు, కలువలు మున్నగుగామియండులు, చిట్టెపండ్లు, సేబేములూర, వేపూర, పంకాయలు, పుప్పకాయ, పేలాలిండి, గ్రామిపండ్లు, చక్కెర, కేసె, చెయన, చల్లది నీళ్ళు, తుటచిళ్ళు, వీనిన్నెరిరి సేవండులయు రత్త పిత్తి పాదాభ్యయన పద్ధతైయంగులు.

మఱియు వీర్గోదనువులు, పరిమ్యలలోయనుగుడు, కళకాదిగృహము (కీ సూతూమిలనే మాచునూర్లు కదిగలదని పెయ్య), అభ్యంగన్నా నము పేయ్యుట, పల్లనైయండు ప్రసేవయలపించరియట, తల్లంగారిలోగుండుట, చందనములూరికొనుట, పెన్నెలలోనుండుట, చిక్రయలును ముగ్గునకవి మాంబలులైన కి గుడిమట, వీటిధారలంగల యంధ్రలోయండుట, భూమిగృహమున (ఘూమిలోకాగ్రామయనియం యాటం) నుండుట, చల్లరియండుటనుండుట, నైదుగిర్మములు, ములేర్మములు మున్నగు ములులధరించుట, ఎల్లరులుకలయెం క్కియు, తామరపువ్వులయొక్కయు లేమిలనే పేయూచిన కియ్యనై కియనిం చుట, ప్లమ్మగిల్లపధరించుట, చల్లనైయండు ఉచాగ్ర. పండులలో నుండుట,

ప్రేంకణపుల్లెలో విహరించుట, ఉండవమును చూపిజొని మిక్కిలి మతో
బాదులగు యౌవనవరాల గొల్లించుట, కమలములతో గూడిన సరస్సులను,
వీరులను, చంద్రోదయమును, ఇల్లువినీళ్ళుకల పెరియేళ్ళను మిగుల బ్రోక్షముగ
గొనియోచుట, నదులు సరస్సులు యున్న గువారి గట్టువనకు సమావేశమవడమును
జలమునుపయోగించుట, పచ్చకప్పుడును బూపిజొనుట, ఇదియన్నియును
గూడ రిక్షపిత్తుమున పథ్యములై యుండును.

—| రక్షపిత్తువ్యాధియం దపథ్యములు. |—

శ్లో॥ వ్యాయామాధ్వనిఋషణం రవికరాస్త్యైవ కర్మాణి చ
శ్లో॥ వేగవిధారణం చపలతా హస్త్యశ్వయానాని చ।
స్వేదాప్రసృతిసూమసావసురతిక్రోధా కులుఘ్నో గుఘ్నో
పారాకీ తిలమాషవగ్న ఉదిధిత్సారాణి కౌంఁ ఁయజీగఁ॥
తామ్రాళం నలదించ మంద్యలశునం బిమ్బా విరుద్ధాశిసం
కిట్టవృంలవణంబిదాహిచగణత్యాశ్శ్య౯ప్రవి త్రేన్యణమ్॥

తా॥ తేజోమక్రమజేయుట, త్రోవనడచుట, ఎండ జిరుగుట, హాస
ములగు పలులజేయుట, శరీరము చలుగుంచుట, వాతమూత్రిపురీషముల నిరో
ధించుట, కంచలకజొందుట, వీరుగులు గుల్లుములు యున్న గు వాహనములపై
సెక్కి సవారిచేయుట, వ్యేతవమును (శరీరమున తెనుటలుజ్జించుట), రిక్ష
యౌవనమును జేయుంచుట, పొగను పీల్చుట, సంభోగము చేయుట, కోపంబు
దడచు, తీలరలు, తెల్లము, వంకాయలు, నువ్వులు, మినుములు, అపాలు,
పెరుగు, మోరములు, కాబినీళ్ళు, తాంబూలము, కట్టివేళ్ళు, మద్యము, ఉల్లి
గడ్డిలు, బొంబేపండు, పరవ్వర విరుద్ధములగు వీరమత్స్యవ్యాధారవచాగ్ధ
ములు, కటు (కారము) లాల్లు (పులంపు) లయా (ఉప్పు) రసములుగల పదార్థా
ములు, విదాహి (తాపమును గల్గించు) మిరిపకాయలు మొదలగు పదార్థా
ములు, ఇదియన్నియు రిక్షపిత్తుముగల మనుజులకు పీఠశిరములుగావు కాన
జేయించుట.

— శ్రీమదాచార్యుల పద్యములు. —

శ్లో॥ దోషాధికస్య బలినో మృదుశుద్ధిరగ్రే
 గోధూచుముద్గచిదాకా వచశాలయశ్చ
 ఛాగాని మాంసవనితిపయోఘృతాని
 క్రన్వాదమాంసమపి జాజ్వలతా రసాశ్చ ॥౧౭॥
 మా ర్శణ్యచస్త్రీరణైః ప్రతిశోషితాని
 లేహ్యని ఎక్వపలలాని సుహృద్భితాని
 రాగాన్స కుష్మలికభాణ్డవ వేపచారా
 భక్ష్యాశ్చ శాన్కు శిరణైర్మధురోప స్య ॥౧౮॥
 పత్వాని మోచపపస్మామఫలాని ఛాతీ
 ఖర్జూరపొమ్మర పరూషకనాళిశిమః
 శోభాజ్ఞానం వకులకం నవతాలసవ్య
 ద్రాక్షాఫలాని భిషజాని ఇహూని దద్యాత్ ॥౧౯॥
 సింహస్యచత్రమపి గోమహిషీఘృతశ్చ
 ఛాగ్రాశయశ్చ హి తవ నికమూత్రలేపః
 మత్స్యశ్లేగా శిఖిణీమదిరారసాలాః
 కర్పూరకం మృగమవః సితచన్ద్రవజ్ఞా ॥౨౦॥
 అభ్యశ్లానాని సురభీన్యానులేపనాని
 ఘ్నానాని వేత్తరచవాన్యదగాహనాని
 హర్ష్యం నజః స్త్రకకథా మృదుగన్ధవాహం
 శీతాని లాన్యమపి చస్త్రీరుహా వివశ్యే ॥౨౧॥

ప థ్యా న థ్య ము

సప్తత్వసం మృగదృశామపి హేమపూర్ణం
 ముక్తామణీప్రచురభరూషణధారణజ్ఞా
 ఘోరాయ ప్రదానిమమకర్త్విజప్రాణనాని
 దివ్యానుపాదిమరి పథ్యగణా శ్చయాశ్చే ||౧౩౩||

ఈ శ్లోకమునందునీ కేరమున పుష్పగర్భి వాతాదిశోషములు ప్రకలుపులైయున్న వో జ్వర సామ్యముగా నొప్పియైతే తమబలశేషముల జేయించి కేరమును కుప్పియెత్తలేదు. మఱియు, గోధుమిలు, పెసలు, పలు గలు నీవారిధాన్యములు, శేషలయొక్కయోగము వెళ్ళు చీలు తెయ్యి, బొంపమునుచిరుపులులు జోరువులు ముక్తగు మృగమేంబులొంపములు, బొంపల ప్రకోశమునందుండు మృగాదిలందువులమోదములు, సాక్షాత్కారములచే ఎండించి చంద్రకరిణములచే చల్లచైత శేష్యా (చిప్పకొమ్మగు) ఎఱ్ఱములు, మిగులు నొమ్మకారముగ బొమ్మనుపేసి కంపిజుడిగయంపములు, లోపములు, (ఈ గా సోద్యులవదము, చక్కెర, మైంధవలవంపిలు, చింతసంపె, ఈశివలగం, శేలేశుచంద్రగంతు, ఆచాలు, ఈలమ్మపులకీర్తి చక్రముజేయబడిన బొంబులు మున్నగు పదార్థములు), బొంపలికములు (పెరుగు, కావ్వు, తెయ్యి, నువ్వుల పిండి, మిదపిండి, ఈద్రవ్యములకీర్తి చక్రముజేయబడిన పెసపిట్టలు), భాంపికములు (చీపు, పులుపు, ఉప్పు, ఈయోయోచములకీర్తి ముగంధ గ్రావ్యముల గలిపి చక్రముజేయబడిన ఊరకాయలు), వేసవారములు (యోగములవ ఎనుకలు లేకుండా పోయిరి కొండెముగ బండికించి తాటిమొద నొల్లెకగు వట్టులు నూరి కుంచి, దసిరకాయ, చీలకల్ప, ఇంగువ, తెయ్యి, ఈలమ్మపులకీర్తి మంగ బండికించబడినది వేసవారమునదేను.) ఎక్కువపుగముచే బరిమళించి భక్ష్యములు, మధురరసముగల యోగపంపిలు, పండిన బిర్రీపండ్లు, పదన పండ్లు, బొమ్మిడిపండ్లు, తాటిరసపండ్లు, భజ్జారపుపండ్లు, పుష్కరకాయలు, బిర్రీరసపండ్లు, కేంకాయ, ముదగకాయలు, పొగపికాయలు, శేలేశాటికాయలు, దవీచాలు, గ్రావ్యపండ్లు, అష్టపత్రము, అశ్రులయొక్కయలు ఎలములు

యొక్కయు నెయ్యి, ఎల్లప్పుడును నేకలు వివరించుచుండు స్వయంమొల
నుట, కేంకలయొక్క మును నేకమునకయినకొనుట, పాశమువేయబడిన పక్కరి,
నీరులే (లేక నెయ్యి ఈయనలెని వాలులేని పలుములులేని యొక మందిలో
మరిది పన్నుకన్నమును అందుకేర్పినచో ఎయ్యది కిరినీయనవగు), మద్యము,
రిసాల (పెరుగుచోలేర్పినవత్తిపండి), చంద్రకన్యము, కన్నుల, తెల్లని ఎండినము,
ఈస్ట్రువులను వేయించుట, అగ్నిరంగము, పరిమళించుచుండు గంగము మున్నగు
మైత్రాలము, పండుకముతో నూడిన కలములు, పరిమళయుక్తములగు స్పృహ
ములు, పొత్తులముల ను గూడుచుండు మునుగుట, వేదము, పుణ్యయాత్రకలు,
మిక్కిలినలంబుములగు కథలు, మెల్లగా వీరునుండుగాలి, నీచోరుకారములు,
నాట్యము, పాటలు, వీణాగానము, ఎక్కణికరాంధ్రములు, బంగారు
చేకను ముత్యములచేతని కట్టబడిన భూమియులభంగిండుట, పోయమువేయట,
సగ్రహముల కట్టించి నావముల వేయట, వేవలము గ్రాహ్యములను పూజిం
చుట, పొంగివచ్చు మున్నగు ననుపాదములు, యిదియన్నియు క్షయకొన
ముచే వీరింనుండినకాంతి పథ్యములై యుండును.

— తయకొనములు వచియియును. —

శ్లో॥ విశేషనం వేగవిధారణం చ

శ్రమం శ్రీయం స్వేదనమిష్టానం చ

ప్రజాగిరిం పాపానకర్తవేషచం

రూర్యోన్న పాపం విషమాశపజ్మ ॥౧౨౩॥

తాములకాల్గియుండుతమాషా

రసానుంధాదులరామరాని ।

అష్టాని త్రిాని కమానుకాని

కటాని పర్వాణ చ పత్రశాకమ్ ॥౧౨౪॥

మారాన్నియద్ధాధ్యకవాని వినియ్య

ప థ్యా ప థ్య ము

కర్కోటకం చాపి విదాహి సర్వమ్ |

కటిల్లకం కృష్ణమపి తు యేషు

వివర్ణయేత్సై క్షతిమ్మహమర్తేః | ౧౨౩ |

తా॥ విశేషములతోయింపకొనుట, మలమ్మాతాది వేగముల నిరోధిం-
చుట, గోహవైక్రమముచేయుట, స్త్రీలరోగమునుట, శరీరమున వెలుగు తెలియింప
చేసికొనుట, కన్నలలో కాటుక దెట్టట, రాక్షసులయందు నిదుర మేల్కొంది
యగుదుట, దేవతలయొక కసాధ్యములగు పనులతోయుట, మిక్కిలి యాత్మము
లగు పన్ను బాణముల సేవించుట, తానుసాధారణముగ భుజించుపరిమాణమునకు
మౌనాధికముగ భుజించుట, తాంబూలముచేసికొనుట, పుష్పకాయలు, తుల
సలు, మినుములు, పెద్దల్లి, పెరుగుకెంపులు, ఇంగువ, ఆంధ్ర (పులుపు) తిక్ష
(చెడు) క పాయ (పగరు) కటు (కారము) రసములగుల సకలపదార్థములు, జల
కొరలు, మోరములు, తులస్త్రువులు భుజించుట; పరస్పర విరుద్ధములగు శీత
దుష్పృష్టిలభుజించుట, భుజించిన యాహారపదార్థము తీర్చి యుగాకుండు
పప్పుకు మరలభుజించుట, తొంచపండ్లు, తోసకాయలు, విదాహారములగు
మింపకాయలు మున్నగు సన్ని పదార్థములు, కాకరకాయలు, కృష్ణగరు, దీని
సన్ని తీసి తుయిరోగముకల మినుక లొకప్పుడును సేవించ నగుదు.

— కారోగమునందు పథ్యములు —

శ్లో॥ స్వేదో విశేషనం ఛర్దిర్భూమిపానం సమోషితాః |

శాలివృద్ధికరోభామశ్యామాశయనకోద్రవాః | ౧౨౪ |

అత్తగుస్తా మాషముల్లకులుశ్శాం రవాః పృథిక్ |

గ్రామ్యాదకానూషభవ్యమాంసాని వివిధాన్యసి | ౧౨౫ |

సురా పురాతనం సర్వః ఛాగం చాపి పయో ఘృతమ్ |

వాస్తుకం వాయునీశాకం జూర్తాకం బాలమూలకమ్ | ౧౨౬ |

కర్తృకారీ కావమృగో జీవన్తుః సునిష్కణ్డకమే॥
 బ్రాహ్మో బిమ్బీ మాతృలుగ్గం పౌష్కరం వాపకం త్రుటిః॥
 గోమూతం లభనం పథ్యా వ్యోమముష్ణోదకం మధు॥
 లాజాః దివంబిద్రోచ లఘూస్యన్యాని యాని చ ॥౧౩౧॥
 ఐద్య మేతద్యథాహోమముక్తిం కామగ వాతురే॥

ఈ కవీశ్వరుల చెనుటయట్టింబడి, వికరణములేయంబడి, వరుణము
 కేయంబడి, పూగ్రాగుట, పంపర్వగకాలము ప్రాతవియగు కావనములు,
 అరుదహివాశ్యపంశాపులు, గోధుమలు, సామలు, యశలు, ఆరవలు, గూల
 గొండగిరిలలు, మిశుమలు, పెనలు, తీలకంబు, దీనిచేత వ్యయగ వ్యయకేయ
 బడినట్టిలు, గ్రామిణులలో బుద్ధిక మేకలుయెప్పు గు యంత్రులయొక్కయు,
 తామరమున బనించిన తుల్యబుద్ధియలయొక్కయు, బ్రాహ్మణమునయుట్టిక బంతు
 పులయొక్కయు, అగ్ర్యమునయుట్టిక జీవించుయెప్పు గు వ్యగములయొక్కయు
 మూగుములు, ఉద్యము, ప్రాతశయ్య, మేకపాలు, మేకశయ్య, చక్రకర్త
 పూం కాచిపూం, పంకాయలు, లేతముల్లంగి, ములకకాయలు, కిసిరివ,
 పాలహార, చెంపలిపూర, గ్రామచంద్రు, తొండపండ్లు, మాచీగులములు, పుష్కరి
 మూలము, అర్హమము, వీలగులు, గోమూతము, తున్నగిడ్డలు, కరికకాయలు,
 త్రికటుకములు (తుంరి, కిప్పకొప్ప, మిరియాలు), లేదీదీకొప్ప, తేనె, పేలాలు,
 పగటియెందు నియించుట, స్క్రంతుగ కీర్ణములగు పథ్యాములు, ఇది
 యన్నియు కాస (వర్ణ) రోగముగలచాదికి వాయోహోమముల ననుసరించి
 పథ్యములైయుండుట.

— కాసరోగమున వపథ్యములు. —

శ్లో॥ వన్తిం నన్యమన్యజ్జోషం వ్యాయామం దన్తఘ్నరణమ్॥
 ఆరవం దుష్టపవనం రజోమూర్ఛనిషేవణమ్॥
 విప్రమ్బాని విదాహాని రూక్షాణి వివిధాని చ ॥౧౩౨॥

శక్యమ్నా త్రోన్దార కానమమివేగవ్య థానమ్ |
మత్స్యంకన్తంవర్ణవం చ తుమ్భిభలముపాదీకామ్ ||౧౩౩||
కప్తాన్నపానం దుష్టామృ విరుద్ధాధ్యశనాని చ |
గురు శీతం చాన్నపానం కానోగీ పరిత్యజేత్ ||౧౩౪||

ఈ పక్షికిగ్న, నవ్యము, రిక్తమోషము, భోజనవిగ్రహణములు, పుష్కమున్నగువానిచే దంఢియూ తోముట, ఎచటో సంధించుట, దగ్గ ముతోనూదీనగాలిచే నేదించుట, వాసాచి రిక్షవములతో భూత్రిప్రవేశించుట, త్రోవనడుచుట, నులములు బంధించునాయు తాచేకరములును మాక్షింపులు నగు నాకానిధ పద్మాములనేదించుట, నులము, యూత్రము, త్రేనపులు, దగ్గ, వాంతి, వీధివి వెడలించుట, విశోధించుట, మత్స్యములు, కింబూడ్లు, అకాలు, పాదకాయ, బస్మలిహరి, దప్తములగు నన్నపా ముల నేదించుట, నెడిననీకృత్కాగను, హస్తగు విత్కృములగు క్షీనుత్పాద్యములనులిపి భుజించుట, భుజించునీత యాహారము క్షీయ కావలగును పుడు నులభవించుట, అక్షిణకరములును శీతలంబులగు నన్నపానముల నేదించుట, ఇదింబన్నియు కానోగమువందు పథ్యములుకావుగాని కానోగముంబ ముఖునిచే నేదించ దగిలు.

—| హిక్మాకోగమువందు పథ్యములు:—

శ్లో॥ స్వేదనం వమనం వస్యం ధూమపానం విరేచనమ్ |
నిదాస్త్విగ్ధానిచాన్నాని మృదూని లవణాని చ |౧౩౫||
కప్తా కులుప్తా నోధూమాశ్శాలయష్టస్త్రికా యవాః |
ఏణి ల్లిరలానాద్యా బాణ్ణలా మృగపక్షిణాః |౧౩౬||
ఉష్ణోదకం మాతులుల్లం మాక్షికం సురభీజలమ్ |
వగ్నం కిషితం లఘుపంపటోలం బాలమూలకమ్ ||౧౩౭||

పామకం శృంగులనీ మదిరా పలదామృతం |
 అన్న పానాని పర్యాణే వాతశ్లేష్మహారాః చ ||౧౩౮||
 శీతామృతేషు హా త్రాసా విన్మానం భయమ్ |
 క్రోధో మాన్సః శ్రియో ద్వేషః ప్రాణానికామదీపే చగమ్ |
 దస్థసి క్షుధ్యదాశ్రూణం కూర్మ ఛారాజ్ఞాన్యమే |
 వాభ్యాధ్వనీకపగగాననోదీపకస్థహరిద్రహా||౧౩౯||
 పాదయోగ్యైర్గులాన్నా భేయాధ్వనీప్రాతిహాన్యామ్ |

తా|| శరీరమున చెనుటలుబ్ధించుట, మునగు పీయించుట, సర్వమును
 పిల్చుట, పానగ్రాహకు, విరేచనము చేయించుట, నిదురించుట, స్పృహ
 లును క్షుధనుభవనమును ఉత్పన్నచేయించుట సన్నముల భవించుట, ప్రాచీన
 యగు ఉదాహరణ, గోధములు, రాజవంతు విద్యుదులు, అనుభవితాగ్ని కం
 తాత్మల నిద్రాగ్రమును, యశలులు భవించుట; తాగ్యము జరించిన గంక,
 తీతులకీట, లాభకీట మున్నగు పక్షియ్యగానములు యుండుటలొకట,
 పక్షిశృంగు, మాడిపలములు, తేనె, అభయించుట, తెలఁచుట, ఉల్లిసప్తము,
 పొక్కుకాయ, లేగముల్లంగి, పుష్కరములను, కల్పించుట, ఉద్యమము కట్టి
 చేళ్ళచే బరితులించు నును, వారికధముల హరించు వాచావిధములగు సన్న
 పానములు (వీరిన్నిటిని వేరించుట) నిల్లని వీళ్ళచే దడుపుట, శిష్యులుగ
 ఉండిపోయి మెలిగించుట, అప్రద్యమును కట్టించుట, ఏయియును పుట్టించుట,
 తోషణుగొల్పించుట, మంత్రము లుట్టించుట, ప్రీతులులును మునుగున ౫౦౦
 లక్షములు లుట్టించుగనియునైన పడుటచేయుట, యిదివలె విశిష్టము, వట్టి
 వెళ్ళుచుకాల్చి వీళ్ళచేత తమి మార్కొనుట, కనుబొముల నగును ధాగగా
 నుదగమును నిడచుట, బొద్దయను వైభాగమున పినుకట్టి, మధుభాగ్యమును
 దీపముకాల్చి వారిచే పాదములను చెదంగుకములకు వైభాగమునందును
 బొద్దును వైభాగమునను కనులచేయుట, ఇదియన్నియును పాక్క (పెక్కింపు)
 కం మునదానకు మిక్కిలి హితకరమైనయందును.

—| హిక్కారోగమునం దవధ్యములు |—

శ్లో॥ వాతమూత్రోద్గారకాసశక్తిద్వేగవిభారణమ్ | ౧౪౧ |

రశోఽనిలాతపాయాసాస్త్విరుద్ధాస్యశనాని చ |

ఽష్టద్విధి విచాచాని రూక్షాణి కఫచాని చ || ౧౪౨ |

నిష్పావమాషపిన్యాక వారిలానూపమామిషమ్ |

అదిదుగ్ధం దస్తకాఢ్యం వస్తిం మత్స్యాంత్యం పక్షపాకమ్ ||

అన్యం తుద్విధిఫలం కర్దం తైలభృష్టముపాదికామ్ |

గురుకీతఞ్చాన్నపానం హిక్కారోగీ వివర్జయేత్ | ౧౪౩ |

తా॥ అపావచారమును మూత్రమును శ్రేణువులను దగ్ధము పురీషమును తైలవిదలనీయకవిరోధించుట, తుమ్మతోగూడిన గాలిని నేరించుట, ఎండలో నుంచుట, గోమూతను శ్రమగల్గించుట, పాపూనిరుద్ధములగు దీగమత్స్యాంత్యముల నేవించుట, భవించినచోరము శీర్ణముగాకమునుపు మరలభవించుట, నులమును బంధించినదియు చుర్రోపరించులును రూక్షంచులును కఫమును వృద్ధిపెందించునదియును పదార్థముల నేవించుట, అనుములు, మినుములు, గానుగపిండి, ఉదకమును బవించిన బంతువులయొక్కయు బుర్రాంత ప్రదేశముల బవించిన బంతువులయొక్కయు హంసము, గొడియెలసొలు, తోవదాగ్ధముల నేవించుట, దంతధావనము చేయుట, వస్తికర్త చేయించుకొనుట, మత్స్యములు, ఆవాలు, పులుపుకలపదార్థములు, పాచకాయలు, కందగర్జలు, నూనెలో వేయించబడిన పదార్థములు, బచ్చరిహార, అశీర్ణకరంబులును కఠినములగు పన్ను పోషములు, నీవనన్నిటిని హిక్కా (తక్కిత్య) రోగిముకల మిమలాదు విరుదవలెను.

—| హ్యారోగమునందు పథ్యములు |—

శ్లో॥ విలేచనం ద్వేదవిభూచుపాప

ప్రచ్ఛరనాని న్యపనం తివా చ |

అ థి తా త్ప ర్య ప హి ర ము.

ర 37

పురాతనాష్టస్థికరక్షచాలి
 కులుత్థిగోధూమయవా ప్రశస్తాః ||౧౪౫||
 శ శాహిభుక్ తిర్తిలనదమ్
 శుకాచయో ధిస్వమ్మగా ద్విహాశ్చ |
 పురాతనం నర్పిరహ్నభూతిం
 పయోఘృతం వాచి సురా మహూని ||౧౪౬||
 పటోలవార్తాకరసోనవిమ్బా
 జమ్బూరిరిగ్జూలియవాస్తుకం చ |
 బ్రాహ్మ త్తుటి పావక్రముష్టచారి
 తిర్జురిమం గోజనితం చ మూరమ ||౧౪౭||
 అన్నాని పానాని చ భేదజాని
 స్నేహ్నానిలఘూని చ పథ్యనర్థ |
 పక్షునదేశాదనిపావ్యయుశ్చ
 కంఠయోర్ధ్వమయోర్ధ్వయోశ్చ ||౧౪౮||
 ప్రితిప్రలోహేన చ కృతశాప
 దాహూని చ శ్వసీని యాని కాని |

కా॥ విరేచనము, కరీరముక చెమట బుట్టించుట, పొసపరీపుట, వరు
 వముశీయించుట, పుటిమించు నిదురించుట, ప్రాతివియగు పరుచుకాశ్చ
 ఉంహాభైలు, ప్లావరపక్షుల, తోలరలు, గోధుమలు, యరలు, వంశేటియొక్కయలు,
 శెమలి, రీతువునట్ట, లావునట్ట, కోడి, చిలుక మున్నగు నడులయొక్కయలు,
 అరగ్యమున జరించిన మృగములు పక్షులు మున్నగువానియొక్కయలు మించ
 ములు, ప్రాతదిగుగుకెయ్యి, మేకిపాలు, మేకి కెయ్యి, కల్లు, మధ్యములు,
 పొట్లకామి, వంకాయలు, వెల్లుల్లి, తొంపివండ్లు, నిమ్మవండ్లు, చిత్తీపం, చక్ర
 పత్తిపం, గ్రామ్మండ్లు, చిన్నయెలవలు, పుష్కరమూలము, వడివీళ్ళు,

ప్రియశ్రీమంతుః, (తుంగి, పద్మశ్రీ, మిలియోన), గోమాత్రము, సహాయముల
పొందించి దప్పి పొకాడును, ఇదియన్నియు శ్యావలోగమునందు పథ్యుని
ముద్రాయందును.

మనీయు బుద్ధియు, ఇరుప్రక్కలు, చేతులయందు నవీరుద్రేళ్లకు
వైఖోగములు, కిందినామము (చాయగుంట), తొగ్గలములయందు శారీయునిని
లోహాకలాకలచెలి రమ్మదేవుడు మక్కిలి ప్రస్తమైయుండును.

— శ్యావలోగమునందు పథ్యములు. —

శ్లో॥ మూత్రోగ్ధారి చ్చగ్గిశ్యమ్మమరొధో
సన్యం న స్తగ్గివకామం శ్రమమ్మి ।
అథ్వా ధాతో లేణవహ్మసర్వపాదాః
విప్రయ్యాది గ్రామ్యధర్మో విదాహి ॥౧౪౯॥
అనూపానామాయుషం జైలభృష్టం
నిష్పావామ్మి న్నేక్తకారణ మూషా ।
రిక్తనామ పూర్వవాతోఽన్యుపాసం
మేషీపగ్నిః దుష్టమిమ్మోఽపి దుష్టమ్ ॥౧౫౦॥
పాత్యాన్య కన్యాః సర్వపాసన్నపాసం
యామిం శీతిం గురవః శ్వాపివగ్ధమ్ ।

తా॥ మూత్రము, ప్రేమపురు, చాంతి, దప్ప, శాయము (శ్రీకంఠో
గమనందలి యాధిరామ), తద్వైదురీతియుక్తి వేగముకాంతోధిందుకు, ఎన్యము,
కక్తిక్త, కక్తధౌవము పెయ్యుట, విదిలుట ప్రేమ గల్గించుట, ప్రోత
కపిందుకు, భాగమునుకొనుట, శాపాదివిప్రములయందు ముమ్మూర్ఖు
బడుట, ఎందెలో పుండుకు, ములమునుబుధించి పద్యాముల సేవించుట, అధిక
ముగ సంధోగము చేయుట, కంతాపమున కల్గించు పద్యాములనుట, అల
ప్రచారతదేవమువనుండు అలభుత్వం నొందము, మానెలో పథ్యము చేయబడిన

అ స్థి తా త్ప ర్య స హి త ము.

కగ

భక్త్యోములు, అతిములు, విభక్తులు వృద్ధిజొందిన పరార్థములు, మిగులులు, రిక్తిములు ప్రసంగియుట, గూరుప్రకరుండున్న గాఢలోనందుకు, అధికముగ నీర్వృత్తాగుట, గొప్పగెయ్యుట, గొప్పవాలు, గొప్పయ్యుటయు, పండితోదేయబడక పరార్థములు, మిల్చివ్యములు, ఉండులు, ఆవాలు, మామంబులగు కిరిలంబులగు అట్టి పరమిలులైన యన్న పానములు, ఇవియన్నియు కావ్యకలోగముకలవానికి పథ్యములుకావు గాన విడుదంబగును.

—| స్వరభేదిలోగమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ స్వేతో వస్త్రిహామపానం విరేకః కబలగ్రహః |

పస్యం ఛాలిరీరావేధో యవా లోహితశాలయః ||

హంసాబహితామచూడకేకీమాంసర సాస్పరా

గోకర్ణకః కాకమాచీ నేవన్తి బాలమూలపిమ్ | ౧౫౨ |

ద్రాక్షో పథ్యా మాతులుగ్గం లకునం లనగార్చికమ్ |

తామూలం మరిచం నన్తిః పథ్యాని స్వరభేదినామ్ |

ఈ స్వేదము, వస్త్రికన్, పొగద్రాగుట, విరేకము, కబలగ్రహము (పుక్కిలిందుకు కపకాకముండున్నది కబాయుల పోటునుండుకొని యుండును), పస్యము, మిడుతున్న సిరలగుగ్గువుట, యావలు, ఎట్టరెకర్ణం, హంసలు, అవిచోద, నెయిలి, ఈంబువుల మాంసరసములు, మిచ్చము, పల్లెరు, కాలిమార, పాలూరు, కేకముగ్గరి, ద్రాక్షపండ్లు, కరకీకాయలు, ముడిపిండులు, దీర్ఘిర్ద్రులు, ఉప్పు, అల్లము, తొంఱుకము, మిరియాలు, నెయ్యి, ఇవియన్నియు స్వరభేదముకలవానికి పథ్యములైయుండును.

—| స్వరభేద లోగమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ అమ్రం శపిర్థం వకంశం శాలూకం జామ్యవాని చ |

తిన్దుకాని కషాయాని పమిం స్వచ్చం ప్రజల్పనమ్ | ౧౫౩ |

అన్న పానం విరుద్ధం చ స్వరభేది వివర్జయేత్ |

ప థ్యా ప థ్య ము

తా॥ మామిడిపండ్లు, తిలగపండ్లు, పొగడపండ్లు, తామరమేంతులు, నేలేడుపండ్లు, తుమికిపండ్లు, 3 సాయ (వగరు) రసముకల నదిలపదార్థములు, వాంతిలేనికొవట, నిదురించుట, పశేనముగ మాటలాడుట, పరిష్కరింపబడుటలు లగు నన్న పాదముల నేదించుట, వీరివన్నిటిని స్వరభేదముకల ముకుబాలు దిగువ వలెను.

—/ అనుదిలోగముమయ పథ్యములు. /—

లో॥ ప స్త్విలేళో వమనం యథాబలం
 ధూమోపసేవా కిబల్గహస్తథా
 తీక్షాని కాష్ఠాని చ న వత్తుర్ననే
 చ్చితాన్న పానాని హిత్తైః కృతాన్యపి కిగిగి॥
 గోధూమముద్గాధికిశాలిషష్టికా
 మాంసం సరాహావశశై గనమ్భవమ్
 చేకుర్న్య ప్లాం మధురాలికిల్లిశః
 ప్రాక్ష్మీ ఖలేశః కవయా చ రోహితః కిగిగి॥
 కిర్కారుచ్చేత్రాగ్రనివీసమూలకం
 వార్తాక శోభాశ్చ సమోచదాడినుమ్
 భవ్యం పటాలం దువకం వయోఘృతం
 శాలాని తాలాని రసోనసూరిణమ్ కిగిగి॥
 బ్రాహ్మ రసాలం నలదాన్ని కాశ్చకం
 మద్యం రిపాలాం దధి త్క్రమార్ద్రకమ్
 కిక్కిలఖిహారప్రియాలతిస్తుకిం
 పక్వం కవిధ్యం బదరం వికన్కరిమ్ కిగిగి॥
 తాలాస్తిమజ్జా హిమవాలుకా సితా
 పథ్యా యవానీ మరిచాని రామరిమ్

ఆ ఘోర తాత్పర్య ప హిత ము.

౪౭

స్వాద్వ్యవర్తితాని చ దేహమార్జనం

సహోఽయముక్తోఽనుచిరోగితాం హితః ॥౧౧౧॥

తా: తక్కినకర్మ, విశేషము, కరుణము, కలక్షలను తోగియొక్క బలాబలముల ననుసరించియుంటు, భూమిపాదము, కలక్షనామ (భుక్తినిం యుట & పకాశముంచుకట్టు కమాయలను తోడి నుంచికొని ఉమియుట), చేదు & ల వేషపుష్టునుగ్నినిచానిచే దస్త్రధావనము చేయుట, శరీరమునకు పాతకగ ములగు నానావిధాన్ని పానములు, గోధమలు, పెండ్లు, కండ్లు, రాజన ములు, అనువదివాళ్ళ కంచాపులు, పండియొక్కయు లేకయొక్కయు కుండటియొక్కయు పండియొక్కయు నూంసము, చెరు, దుసంబ (చిన్న చెరు), మధురాలిక, ఇడ్లీక, ప్రాణ్ణి, ఖరేక, కవలు, తోగి-ర, అను నీమిక్కిల్లి ములు, తక్కిల, సేముదిగురు, లేలముల్లంగి, పంకాయలు, మువ్వకాయలు, అరటికాయలు, దానిమ్మకాయలు, పొట్టకాయలు, పొదొప్పబరణము, పాలు పెయ్య, లేల తాటికాయలు, పెల్లెల్లి, కందుల్లి, గ్రామ్పండ్లు, లీయ్యూ మిడిపండ్లు, వట్టివేళ్ళచే పరిమళించునీళ్ళు, కాంతకము, మద్యము, రసాల (కాయగుతో & లిపిచ గట్టుపండి), పెరుగు, మిడ్లక, అల్లము, తక్కిలములు, ఖమ్మాలపుచండ్లు, దాగపప్పు, శుభంకిపండ్లు, పెరుగపండ్లు, శుగండ్లు, పల్ల పెం గపండ్లు, తాటిపండుమిక్కిలాగి నీజరీ, పచ్చకప్పుమీ, ఎక్కిర, కరికా యలు, ఓమము, మిరియాలలు, ఇంగువ, ప్యాసి (మధురము) అడ్లు (పులుపు) తిక్త (చేదు)రసములకల వచార్థములు, ఇవియన్నియును, శరీరమును పన్నా నా యుచే కుభ్రీభవదుటయు అలోచకము కలవారికి మిక్కిలి హితకరములై యుండును,

—| అనుచిరోగమునకు దవధ్యములు. |—

శ్లో॥ తృష్ణోద్ధారతృణాన్వేత్రవారివేగవిధారణమ్|

అహృద్యాన్ని మన్మత్తోఽం క్రోధం లోభంభయంశుచమ్॥

దుర్గన్ధారూపసేవాన్చ స కుర్యాదరుచౌ పరమ్

ప థ్యా ప థ్య ము

కాఁ దప్పి, ప్రేమభయ, ఆకలి, కన్నీళ్లు, వీడియెక్కడేగమును నిజో
ధించుట, మనస్సునకింపుగాని యన్నమును భుజించుట, రక్తహింసముజేసి
కొనట, కోపము, లోభము, భయము, దుఃఖము, దుష్టస్థయుక్తమగు పరాధ
ముల బూర్కొనుట, చూచుట కింపుగాని పరాధములపేదించుట, దీనినిన్ని
ఆదిని యశోనిగముకలవారు వినువలెను.

— శ్లోకాంగమునందు పథ్యములు. ౧. —

శ్లో॥ విరేచనస్పర్శనలబ్ధునాని
స్నానం జపకోలాజకృతకృమణః ।
ప్రారాతనాశ్చాలికవస్త్రీముష్ణాః
కలాయుగోధూమయచామధూని॥౧౬౧॥
శశాహిభయోతిర్తిలాపకాచ్యా
మృగస్విబాబాగ్గలహణితాశ్చ ।
మహోజనానాంసగస్థహాపా
రసాశ్చ యహాపా అపి బాద్ధవాశ్చ॥౧౬౨॥
గవాంజలం కామృలీకాద్దురాచ
వేత్రాగ్రకున్తుష్టృయనారిశేఖరైః ।
జమ్బీరభాత్రీపమాకారకోల
ద్రాక్షాకపిత్థాని పరేభిరూని॥౧౬౩॥
హరితకీదాదీమరీజవూరం
జాతీఫలం బాలకనిమ్బవాసా ।
సింహశతాహ్వకరికేసరాణి
భయ్యోమసృపీతికరామితాశ్చ॥౧౬౪॥
భుక్తస్యవక్త్రోతిశిరామృగేకః
విమూరికాచప్రదమిన్దుపాజాః

మనోజ్ఞగన్ధాస్యనులేపనాని
వానాని పుష్పాని ఫలాని చాపింగుఁగి।
రూపాణి శబ్దాన్చ రసాన్చ గన్ధా
స్పర్శాన్చ యోగ్యాన్చస్త్వయోఽనుసూతామ్।
దాహాన్చ నాభేష్ట్రీకీచార్చ్యవృత్తే
శస్త్రంహి పథ్యం నమనాతురస్యసిగ్ధమ్।

ఈ విలేపనము, గంధము, రుచిగము, పుష్పము, ఫలము, లాజము
దము (తేలములో పుష్పాన్గంత విశ్వయై కాచుచుండినది), ప్రాచుర్యము,
అరుణదిహాశ్య సంకాపురీతము, పెండు, పూలులు, శోభనము, యశము,
తేజ, అపరిమితములైన వంశము, తెమిలి, రీతువుడిట్ట, లాభకరీట్ట మున్నగా
కల మృగములయొక్కయు, మంబయొక్కయు మోండులు, మునుకు
కింద్రునియు ముగ్ధుని కా నాభి గమముల కిద్దరియు పరిమళయు క్తంబు
లుక చూచుట కింద్రునియొకము కింద్రునియొకగు మోండు పులులు, కింద్రులు,
భౌంధములు(మృని అట్లు అదని నడముల గల్గితా నాభియులగు పరిమళ క్రవ్య
ముల పర్చి ప్రియమచేయగదీత మియ్యాయలు), శోమూత్రము, కాంబలికములు
(తెమిగు, తావ్రు, తెయ్య, ముచ్చెలు, మినుములు, వీవిలిచ్చి పక్వముతెయ
గదీత పెండుకట్టులు), ముచ్చెము, కేముమిగు, కనియాలు, పెంకాయ, విత్తు
కాయలు, తుపిలికాయలు, మాచిడిపండ్లు, తేలపండ్లు, బ్రాహ్మపండ్లు, తెలగ
పండ్లు, కరలికాయలు, కాచిచ్చికాయలు, మాచీఫలములు, బాణకాయలు, వల్లి
తేలు, తేనె, ఆర్ద్రము, చక్కెర, పిల్లికీరగ, శాగశోనములు, మనమునుకు
మిక్కిలి యింద్రునియు, శరీరమునకనుసూయములైన భక్ష్యములు, భుజిం
చునదిగవ ముఖమున చల్లదీసికొనునట్లు, కస్తూరి, ఎడ్లకము, తెన్నెలలో
నుంచుట, చుట్టుపైక పరిమళముతోగూడిత చందకము మున్నగు మైత్రూ
లిలు, పొవములు, ప్రియములు, పులుములు, తేనెమనముల కింద్రుని యొకముగల
పచ్చువులకాయలు, చెవులకింపగు శ్చములపినుట, తావ్రుతెయమిగు గారి మిద

అనుచును ద్వికేందుడు, యుచునున్నయును, వాభివందను చేసెనుకను
 క్రందిభాగమునందును పాపములయందును దిష్టించును తోహదలాగె
 రెను చేయుచును మహాపాపములయందు పథ్యములయందును.

— (కరుణాశోగమునందు పథ్యములు.) —

శ్లో॥ నన్యం వస్త్రస్వేదనం స్నేహపానం
 రక్తవాసం దస్తకాం ప్రసాన్నమ్ ।
 వీధిస్థేచ్ఛాం భీతిముజ్జేగమన్తం
 స్నిగ్ధనాత్మైవహృద్యైశోచకాన్నమ్ ॥ ౧౬౭ ॥
 రమ్భా ఏమిచ్చా శోకవశోన్య మహాశ
 చిత్రామేలాస్సపా దేవతమ్ ।
 న్యాయామం వాఽపాత్త్యకన్యాన్మపానం
 ఛిన్యాన నన్యోన్య మ్మయేదప్రసు ర్ని ॥ ౧౬౮ ॥

తా॥ కన్యను, వస్త్రకన్య, స్వేదనము (బోగమున కంటకు చేయించుట),
 స్నేహపానము (అయిదుము మున్నగు స్నేహక్రమముల పానము ఎరుగుట), కత్తి
 మును చేయించుట, దస్తకావనము చేయట, ప్రసాన్నమును యిచ్చుమును
 దిడుట, మిథుమును అగ్రహితునిల్లించు శతములు ముందరి క్రమము మున్నగు
 వానినిజూచుట, భయము, చింత, ఉన్నందును స్నిగ్ధమును అపాత్త్యం
 లును ఎరుగుదకం ప్రకాశాయ అయిదిని శ్లిం మునియును నైన యిచ్చి మును భుజిం
 చుట, అగ్రహితులు, దండికాయలు, లోకాయలు, విప్రకాయలు, శుంగస్థి,
 ఏలము, ఆచారు, కేరలము, దీనినన్నిటిని చేయించుట, కుహాగ్రము శిరులుట,
 శరీరమున విశిష్టములగువియు దున్నందులును నైన యిచ్చి పానములచేయించుట,
 ఇది యిచ్చియు కరుణాశోగమునందు అపథ్యములు కావున విడువవలెను.

— (ఉష్ణా (ఉష్ణ) శోగమునందు పథ్యము.) —

శ్లో॥ శోధనం ఎమనం నిద్రా స్నానం కిలలభాంజనమ్ ।

శోద్రనాశ్శాలయక చేయవి లేవలగ నిక్షయ ॥ ౧౬౯ ॥

అన్నముతో భవ్యరహి శర్కర తాగబట్టునైః ।
 భృష్టముగైర్నితూనైర్వాచనైర్వాకృతోంసః ॥౧౭౦॥
 రహస్యపుష్పం త్రికగారావ్రాతాః పర్వతవేల్లకమః
 కల్పితం మాలిగా కోలం కూశాశ్చకముపాదికా ॥౧౭౧॥
 భిక్షూరిం దాడిమం ధాత్రీ కర్కాశీ లలవమ్బుచః
 జమ్బీరం శరమన్దశ్చ బీజపూకో గవాం పయః ॥౧౭౨॥
 మసూకపుష్పం హ్రీజేరి తిక్తాని మధురాణి చ
 గాలతాలాకృష్ణ శీతామ్బ పయః పేయం ప్రపానకమ్ ॥
 మూక్షీకిం పరిసితోయం శతాశ్చ వాగ శేవరమ్ ।
 పీలా బాలీథలం పూర్వ కుస్తుమ్బుదు కుచిన్ద్రపమ్ ॥౧౭౩॥
 భువనారో గన్ధనారః కౌముదీ శిశిరోఽనిలః ।
 చన్ద్రవాన్ద్రిప్రియాన్లేఖితో ముక్తాభరణధారణమ్ ॥౧౭౪॥
 గాహవం తేజసం చాస్య పస్యమేతి త్వమాతులే ।

రాః శోభనము, కనుకము, చిక్ర, త్నానము, కలలభాగము (శోటి
 యందు పుక్కిలిండుటకు వసతియగుచున్నట్లు కళామూర్తిలనుండుకొరకు),
 ఆదకలు, ర జయము, పేయ (పెరుగునోనాదిక గంధ), విడిది (పెరుగు
 లభకముగ నుండునట్లు కాచబడిన గంధ), శేఖరలె శేఖరించిన నట్లుండి,
 అన్నపానము (అన్నమును ద్రవ్య కాచి పెరుగులు లేట్లులు కడుపుబడిన
 గంధ), అగ్ర్యముగనుండు బంతువుల దూండు పయ, పస్య, జేయించబడిన
 పెరుగునైనను చిరుపెరుగులైనను పెరుగులైననున్న అందు ర గ్రహించినమును
 చెప్పి కాచబడినట్లు, (కాగ్రహించిననుగా మానసికాయ నైశోలు తీసి
 పెరుగు మూడు కుదియగానా చికి శేతిలోపేయించి యందు మిరియాలను
 పొరుగునలిపి చాచి శేతితోమూసిన నుండెయింపూరైట్టబడిన తుదిగాయ)
 అరటిపువ్వు, తక్రహ్నము (మిట్టతోపయభాగముగ పోయలిపి కాచబడిన

(కవచగాఢము), గ్రాహమంథు, పర్యాటకము, కాశముబోధకములు, తెలుగు
మంథు, గ్రాహమవర్ణము, రేగుమంథు గుప్తుదీకాయలు, బస్మనిహార, అష్టాక్షు
మంథు, దారిప్రమంథు, తునితికాయలు, ములుగోపకాయలు, నిల్కవలేక
ప్రదహించునుండు ఏకం కాలులులు మున్న గుణానియందుగలవలయు, విష్ణుమంథు
కలిగియుండు, మోదీసలములు, ఉభయసాలు, ఇష్టపుష్పములు, మరుతేరి, వేములు
తీపుకుకల పదార్థములు, లేతతాటికాయలునుండలివియు, ఎల్లనినీళ్లు, నాలు, నూనెలు,
తేనె, కడమ్బులలోనుండు నలుము, పిల్లిపింగ, నాగశేషములు,
పిలవలు, బాదకాయలు, కరక కాయలు, గవియలు, రేచుమందము, పచ్చిపప్పు
రము, శ్రీగంధము, ఇదియన్నియు తృప్తాశోగములకానికి పథ్యములైయుండును.

చుట్టియు పెత్తెయియును చల్లవిగాలియును నుండుటయు, గంధ
నము బూడిదొచ్చి ప్రియురొంద్ర గొంతులుటయు, ముక్తియులదే చేయబడిన
యాధరముల నిలవిటుకయు, పంకనాడుం బూడిదొడుటయు అష్టాశోగ
మున మిగుల పథ్యములైయుండును.

—| తృప్తాశోగముగం దపథ్యములు. |—

శ్లో॥ స్నేహజ్వలం స్వేదనభూమిపానం
వ్యాయామనన్యాయం దన్తగ్రాహమ్ ।
గుర్వన్నమథిగి లవణం కషాయం
శిల్పిత్రీకం దన్తలూని తీక్ష్ణమ్॥ ౧౭౬॥
ఏతాని పర్యాక హితాభిలాషీ
తృప్తాశుగో వైవ థ శీత్రవాచితే ।

తా॥ స్నేహము, అంజము, స్వేదనము, బాగము పిల్చుట, కేహ
జ్వలముచేయుట, పథ్యములు తీర్చుట, ఎంతోలోలుండుట, చింతిభావనము
చేయుట, అష్టాశోగమైన యిన్నియును భుజించుట, అష్టాక్షు(అష్టాక్షు) అమృత(అమృత)
కషాయ(కషాయ) కషయములవదార్థముల భుజించుట, త్రికటుకములు, పెదన
పిళ్ళద్రాగుట, తీక్ష్ణగుణముల పదార్థములు విదన్నితిని తృప్తాశోగముచే

దీనియందు ముఖమును కడప దీపమును బోలివచ్చి బాకప్పుడైవను నేదెంచు
దాడు (తృప్తితోగమునందు మైశిస్తుబడియియున్న యు సుపథ్యములనిభావము.)

—| మూర్ఖులతోగమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ సేకావగావహ మగుయస్సహారా
శీతాః ప్రదేహః వ్యజనానిలశ్చ ॥౧౭౭౧॥
శీతాని పానాని చ గన్ధవన్తి
భారాగృహం శీతమరీచిరోచిః |
ధూమోఽశ్చ సంతాపం నావసర క్తమోక్షో
దాహశ్చ సూచీపరితోదనాని ॥౧౭౭౨॥
లోమ్నాం కదానామపి లుచ్చనాని
సఖాన్తిపదా దశనోపదంశః |
నాసాముఖద్వారమగున్నిరోధో
విశేచనచ్ఛర్తపలఙ్ఘనాది ॥౧౭౭౩॥
క్రోధో భయం దూషకరీ చ కయ్యా
కథా విద్విరాస్సుమనోహరాశ్చ |
చాయా సహోఽస్మృశ్శతభౌతపర్షి
ర్మమూనితీక్ష్ణాని చ లాజమర్జుణగంధా
జీర్ణా యవా తోహితశాలయశ్చి
కమ్మం హవిర్ముష్ణసరీసయాపః
ధన్వోష్ణవా నూంసరసాశ్చి రాగా
సఖాన్తవా గవ్యపయస్సిరా చాగ్రం ॥
పురాణమాశ్చాన్తపతోలమోచ
హరీతశీదాడిమనారీశరమ |

ప థ్యా ప థ్య ము

మహాకవుష్వాని చ తద్వలీయః
తుతోదకాన్నాని లభూని వావిగౌత
ప్రతీరసీరం సితచన్ద్రవాని
కర్పూరసీరం సొమవాలుకా చ
అత్యుచ్చకజ్జోఽదృశితవర్చనాని
గీతాని వాద్యాన్యప చోత్కృతాని ॥ ౧౮౩ ॥
శ్రమస్సృష్టి శ్చిత్తవహాన్యజోఽహో
త్తై ర్యం చ మూర్ఖానతి పథ్యవర్గః॥

తా: శరీరమునై నీకృచ్ఛుట, పానీయముచేయుట, మలమును పోర
ములను ధరించుట, స్నానవిధములు మున్నగునాచార లాపిశోనము, విషవిద్యులచే
వినుట, చనినకముతోగూడి స్నానము జరుగు మున్నగునాచార సామయి
యుట, ఉదకధారలతో గూడినయింట్ల పనింపుట, తేన్నులతో మురకట,
పొగనుటలు, అంజనములు, నవ్వులు, రత్నములు వినియించుట, విద్యుల కొని
నదిల లోహాలతోలది నమ్మేయుట, మూలలచేగ్రహించుట, మూర్ఖులకన్నము
శరీరములందలి లోమములను తలతెండ్రుకలను తొలగివేయుట, గోరొకె నెగియుట,
తుండ్లచే కొరకుట, ముక్కులయొక్కయు ముఖములయొక్కయు గంధ్రముల
మండిచేయుట కావలయును నీగట్లుట, నమలనిరేచనలంఘన (లంఘన) ముల
సేయుట, కోమముల భయమును కల్గించుట, శరీరమును కన్యముల కల్గించు
కయ్యనై బహుంచుట, మిగుల చిత్రములను మిశోహరములనునై కళలగుట,
నీటిలోనుంచుట, వృధారాజులమును గ్రాగుట, కలభౌతికపురిము (గూరు
మార్లు కమయాదుల పోవు చింతనచేసి నెయ్యి), మృదువులను తీర్చుటలునై
పదార్థములు, పేటలలచ్చ చేయుచునై ముండుము, ప్రాంతములను యాచలము
క్కుయు ఎత్తుచునెత్తియుంక్కుయు వియ్యము, ముండలోమూసిన నెయ్యి, పంప
నైనను లంకలనైనను పేర్చి చిత్తముచేయుచునై కట్టులు, అంజనమునముండు
బురుగులు ముండు నములు, రసములు (పక్కా, సోపానములు, ముండు

లవణము, చింతపూడి, క్షీరపంచు, శే శేకుపంచుగలము, ఈద్రవ్యములతో
 చుట్టమున నీ అవాలచే తోగఁజూతఁజెట్టించి వర్ణములు), భాంజములు
 (మిఠునాథు లవలఁగములతో పదిమనఁద్రవ్యములచే చుట్టించి వేయబడిన
 తమిళనాథము), ఆవుపాలు, కల్పర, నువ్వువేసెడు, పొట్లకాయలు, అంటి
 కాయలు, కరికకాయలు, చానికపండ్లు, కెంకాయలు, భస్మత్రవ్యము, చిట్టి
 నీల, ఇటివెలమ్మ, పిప్పిముగ క్షేమములగు వన్నములు, చుట్టలొకవహించు
 గలము, కెల్లరించవడు, పుక్కిపుక్కిముతోగూడిన నీళ్లు, పచ్చకవర్ణము,
 దీర్ఘగ వర్ణమువలెను, మిక్కిలి తోగ్గొమ్మలగు వర్ణములయలె,
 గుమ్మములైన కాగముల వాద్యధ్వనులలె విధులు, తోమక్రమతేయులు,
 పూములు బడిన వివరములలె వర్ణప్రదేయకొనలు, పూర్వవివరముల
 వాల్చివలలెయులు, వేదాంతమున పరిగ్రహించులు, కైంకర్యము కర్ణియుం
 గులు, ఇదియన్నియు మూర్ఖాలోగము గలవారికి పథ్యములై యుండును.

—| తూర్పులోగమునం దపథ్యములు. |—

శ్లో॥ తామ్రాబలం పత్రకాకాని దత్తపుర్ణగమహారకమ్ |

విరుద్ధాన్యన్న పానాని న్యవాయుః స్వేదనం కటమ్ |

విద్యాత్రమేగకోధం చ తక్రం మూర్ఖామయూ త్యజేత్ ||

కా తాంబూలము, తులసారలు, దత్తధారణము, ఎండలోనుండుట,
 మాడ్చున విరుద్ధములగు క్షీరమత్యాదుల తొక్కి తీసి నీర్చుచిన యన్న పానములు,
 సంభోగము, స్వేదనకర్మ, కారముగల పదార్థములు, బలయోగ్రముల వేగ
 మును నిరోధించుట, మర్జన, వీరిన్నిటిని మూర్ఖావ్యాధికలవాడు విడుద
 లచేను.

—| మూర్ఖియలోగమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ సంశోధనం సంయమనం స్వసనం లబ్ధనం భ్రమమ్ |

సంవర్తనపముత్పన్నా శ్శాలయష్టష్టికా యవాగ్నిగ్నిః |

మగ్నాత్ప మాషిగోహమాః లాసతి త్తిరకాదయమ్ |

వేనవాకో విద్మితాన్నం హృద్యం మద్యం పయస్వితా॥
తల్లూరియం పటోలం చ మాతృలుణ్ణం పమాపకమ్ ।
ఖడ్జూరం దాడిమం థాత్రీ నారికేళం చ గోష్ఠి ॥౧౦౭॥
సర్పిః పురాణం కర్పూరం ప్రతీరం శిశిరోఽవిలః ।
ధారాగృహం చస్త్రీపాదాః మణయో ద్విలేసంగమః॥
తౌమామృతం ప్రియాన్లేపో గీరం నాద్మితముద్గరమ్ ।
శీతామ్బు చస్తనం స్నానం సేవ్యమేతన్నదాత్యయే॥౧౦౮॥

కాః సంకోఢము (కమన వికేషకర్మము), నియమము గల్గియుం
గట, నివసించుట, రంకణము, సంపదించుట, సంవత్సరకాలమునకు మున్న
జరించిన రాజకములు, అనుపదివాళ్ళ సంవాత్సరము, గురలు అనునీధాన్యములు,
పెసలు, మిఠాయిలు, గోధుమలు, లావుపిట్ట తీరుపుట్ట మున్నగు పక్షుల
మారములు, వేసవారములు (వీలకట్ట, మిరియాల, కుంఠి, గ్రంథి లగడము,
దదియలు, కనపు, మ్రోలికపంపు, పిత్తుళ్ళు, దానిచ్చుపండ్లు, వీలొన్ని క్షిరచేర్చి
లింగమాదికెట్టిబడిన మారములు), చిత్రాన్నములు, రవ్యముగ మద్యము,
పాలు, చక్కెర, చిట్టిపూర, పొట్లకాయలు, మాచీఫలములు, చిట్టిపండ్లు,
ఖడ్జూరపుపండ్లు, దానిమ్మపండ్లు, ఉసిరికపండ్లు, పెంకాయలు, బ్రాహ్మపండ్లు,
త్రాశిలయ్య, పచ్చికప్పురము, పటిరీగమున నివసించుట, ఎల్లదిగాలిని నేలించు
చుట, ఉదకధారలకుల యింటునుండుట, పెన్నెలలో నుండుట, మణులు,
మేరీతులతో గలిపియుండుట, మట్టుగుడ్డిలగట్టుట, ప్రియమరాలిని ఆరింగ
వము వేసికొనుట, గీతదాత్యముల విడుట, ఎల్ల సీతీళ్ళు, చందనము, స్నానము
నేయుట, ఇవియన్నియు మహాత్యయమునందు పథ్యములుగాన నేవించుచుగను,

—| మహాత్యయమునం దపథ్యములు, |—

శ్లో॥ స్వేదోఽష్టానం ధూళిపానం నావనం దస్తఘర్షణమ్ ।

తామూర్పలం దావ్యపథ్యం స్యాన్నదాత్యయ వికారిణమ్॥

తా॥ కలకంఠమునకు, అరణ్యమునకు, పాశుర్యమునకు, విద్యయును
పూర్వము, దస్తకమునకు నేరకమునకు, తాంబూలము, ఇసుకన్నయను మదా
ర్యమునకునును అవధ్యములు.

—| చాలాలోగ ముందు కథ్యములు. |—

శ్లో॥ చాలమృత్తా మృగ మమారాశ్చివ తా యేవాః |
ధివ్యమాంబునా లాజమృత్తా చి పక్షవాసితిః ||౧౮౧||
శిలధౌతం మృతం మృతం నవరితిం ఎయోస్యవమ్ |
మృగముం కిరికటిమోచాచివవ్యాపకదామిమమ్ ||౧౮౨||
పటోలం శివ్యచే వ్రాతా ఛాశ్రీఫలమహమ్ |
చినివా తునివా ఎయోచి శివ్యురిం ఛాశ్ర్యకిం మిమ్ |
నాలతాలం ప్రియాలం చ శివ్యుటం చ శివ్యుమ్ |
మృగముకపుష్పం ప్రియేగం ఎయో శివ్యుది పశ్యతిః ||౧౮౩||
శీతాః ప్రదేశాః ఛావశి నేకోఽభ్యుగోఽనిగామామమ్ |
శివ్యోత్పలపశివ్యేయం శివ్యు శీతల నానిమ్ ||౧౮౪||
శివ్య విద్విరా గితాని నానిమ్ పిచ్చులభామమ్ |
శివ్యం చివ్యనాచిమ్ శీతాంశుశివ్యోఽనిమ్ ||౧౮౫||
ఛాచాగ్నిహం ప్రియమృత్తాః ప్రతిం మిమనానిమ్ |
సుధాంశుశివ్యుః ప్రియం మిమనామిమ్యోఽనిమ్ ||౧౮౬||
శివ్యోమూది విధేనూది ప్రిశ్చవచిణి తాని చి
శివ్య దామావతాం ఎయోగం ఎయోవర్గ ఉదామృతః ||౧౮౭||

తా॥ కలకంఠమునకు, అరణ్యమునకు, పాశుర్యమునకు, విద్యయును,
పూర్వము, దస్తకమునకు నేరకమునకు, తాంబూలము, ఇసుకన్నయను మదా
ర్యమునకునును అవధ్యములు.

గుచ్చదీకాయ, వక్కగొవకాయ, అజితీకాయలు, పువకాయ, తీయదానిచ్చికాయ, సోమకాయ, పర్వాకుశము, బ్రాహ్మచంద్రుడు, ఉపనితకాయలు, నిర్భేదిచంద్రుడు, బొంజవండు, సోరికాయ, లెంకాయ, ఖర్బూరి ఫలము, కుడియూలు, పదాప, తులతీకాయ, చాచపప్పు, ఉప్పుగడ్డలు, కన్నుమిండులు, ఇప్పుతెచ్చెలు, కురుజేలు, కరికెకాయలు, తిక్త (చేదు) రసముల నానావిధపదార్థములు, రసైవ చందనాయులయొంటి, భూమిప్పునాలుల (భూమికిలోకానమునందున్ననాలుల) విడదీయట, కన్నువిచిక్కని తిరుగుట, ఉద్వేగంపన్నానముజేయుట, పరిమిలుమున్నగువానియందు మునుగుట, విడిదీయింపకలుడలు, కట్టుగుడ్డలు, శయ్యపైబయింపట, చల్లపై పడనియలోనుంపట, చిత్రియలగు || ఫలవినుట, నీలిపాద్యములవినుట, ఎత్తయలుగునాటల వినుట, చట్టితెల్ల, చందనము బూసికొనిట, పచ్చకప్పుడముచే చల్లపై దీయఁజేగలి, నలుధారలతో నూదీనయింపఁబయింపట, ప్రియురాలచొప్పుకొనియట, పదీతీరముడముండుట, కన్నకప్పురిము, తెన్నెలలోయింపట, పన్నానముజేయుట మిగులభరించియట, ఎగ్గదరసముకల పదార్థములసేరించియట, ఇదియన్నియును; పిత్తహోమలగు నానావిధ పదార్థములును వాహ (పంకాపము) లోగముకలవారికి పథ్యములైయుండును.

—† దాహలోగమునం పథ్యములు. †—

శ్లో॥ విరుద్ధాన్యస్మి సానాని శ్రోధో వేగవిధారణమ్ ।

గజాశ్వయూసమథ్యా చ త్కారంపి త్తికరాణి చ ॥౧౮౯॥

వ్యాయామమూర్ఛిం రక్త్రం తామూర్పలం మధురామరమ్ ।

వ్యవాయం కటుతిక్తైస్తాం దాహవాక్ పరివర్తయేత్ ॥

తా॥ పోష్యదీనప్రయములగు గన్నపాసములు, శోషము, ములయాత్రాది శుగముల నిరోధించుట, ఏనుగు గొల్లము యొద్దగు వాహనములపైకెక్కి సుచారి చేయుట, శ్రోతవలెయుట, త్కారపదార్థములు, పిత్తమును వ్యర్థింపించు నానావిధ పదార్థములు, వేదాపిత్రముజేయుట, ఎగ్గదరసముండుట, మిట్టెగ

తాంబూలము, తేజ, ఇంగుర, స్త్రీసంశోగము, కఠియ (కాశము) తిక్త (చేదు) రసములకలవగాఁగూలదు ఉష్ణవగాఁగూలదు కేదించుట, వీరిన్నిటిని దాహ తోగియికిల మునుపాంచు విధి వడలెను.

—| ఉష్ణవశోగములందు పథ్యములు |—

శ్లో॥ స్మృతాహ విరేకో వసుసం చ పూర్వం
క్రమాన్మరుత్పిత్తకఫోత్తరేషు |
తతః పిం విసివిధిశ్చ సప్యం
స కర్తవ్యం తాదవమృతానన్య ||౨౦౧||
అశ్వాపనం త్రాసనబద్ధనాని
భయప్రదానాని చ హ్యగ్రాని |
ధూపో దమో విక్రరణం ప్రదేహి
సిరావ్యధస్సశేమసం చ సేకః ||౨౦౨||
అశ్చగృకిర్దానే చ ధూమపానం
ఢీధైర్యసత్వాత్తినివేదనాని |
అభ్యక్తపం స్వాపరమాననాని
నిద్రా ముకితావ్యనులేపనాని ||౨౦౩||
సోధూమముద్గాయనశాలయశ్చ
ధాశోష్ణదాగ్ధం శతభౌతపర్వి |
ఘృతం నవీరశ్చ పురాతనన్య
కూర్చామిషం ధిష్ణురపా రసాలాః ||౨౦౪||
పురాంకూశ్శాన్తిఫలం పటోలం
బ్రాహ్మదలం వాస్తుక తద్దలీయమ్ |
ఖరాశ్వయూతం గగనామృత వభ్యా
మవర్జితూర్జాని చ నారీకేయ ||౨౦౫||

గ్రామో కర్తవ్యం ఎవ్వరి చ వైద్యై
ద్వితీయమున్నాచగ యేషు పథ్యమ్ ।

తా. ఈ గ్రామలో నడుచు వారియందొ జరించినచో నొకరి స్వగ్రామములే న్నెచుండు దిక్కు జేయవలయు, పత్తియచే గరించినయెడ విశేషము జేయవలయు, కనుక దె జరించినచో వచనము జేయవలయునగు పథ్యముగైయుండును. పత్తియ వత్తికెత్తు, వత్తియ, చెరువుయెడ, తోకెత్తు, కంభాన రిగముజేయవలయు, దొరదొరుకు, ధయము కెత్తువలయు, కల్లువలయు, వలపులు గట్టియెడవియు నంతోగముకు పత్తియయెడవియు వలపుజేయవలయు, భూనముజేయవలయు, దరువు (కాశాక్షత్రి) కుముల ప్రికొనుచుట, నులుపు నుట్టియెడ, ఎంతకాదుల బూయవలయు, పిరావ్యధ యుజేయవలయు, నంతమనద్రయ జేయవలయు, ఎల్లదినిగమున్నగువారి వైద్యులకు, అర్హతమునొచ్చియెడ వచనమునొచ్చుట, పొగను గ్రాగుట, బాకీ ప్రికెత్తువలయు గట్టియెడ, పత్తియగుముల అర్హతమునొచ్చుట, కట్టియెడ, అర్హతమునొచ్చుచు యుండుట, వివిధ నెరుగవలయు, పలువిధముల దిగుగియెడ యుండుచోట గూర్చుండియెట్లు, వివిధ నెరుగవలయు, మిక్కిలి వల్లనైది మోలగల యుండుట, వివిధ నైది ఈ గ్రామములో నెరుగవలయు ధివన్యములు జేయవలెనచో పథ్యమునైయెండును.

మిగిలిన గ్రంథములు, తెలుగు, పత్తియవల్లు, భాగ్యములగు (పండిత తోచనే జేవిన నుచుగోనూచియుండు) వాని, కేరభాగ్యము, క్రొత్త నెరుగ, ప్రాతనెరుగ, రెండుదేవీయములు, అర్హతమునెరుగ జరించుటల ముండునములు, రెండు (తెలుగు గోనెలుగిడి పత్తియండి), ప్రాతనెరుగు నుండునములు, చోట్లకాయము, వల్లనెరుగు, నెండునెరుగ, చిట్టెనెరుగ, కాకిదె నెరుగ, నెరుగ నెరుగముయొక్కయు ముగ్రము, క్రిందపడినెరుగ వల్ల భాగల నుండి గ్రహించునెరుగము, కరకకాయము, స్వయంతము, పైంకాయ, గ్రామమునెరుగ, తెలుగునెరుగ, వలకకాయము, ఇదియన్నియు నున్నాచగోనమున పథ్యమునైయెండును

—) కామకోకాదులే నగ్నిః యగంతుః ఉత్పాదయత పథ్యములు. —
 శ్లో॥ కామకోకిభయక్రోధినుః ప్రైర్వా మోహానిచ్ఛునమః।

పరిస్పర్శప్రతిద్వ్యవ్యక్తేభిరేవ కమన్షు యేత్ ॥౨౦౬॥

ఇష్టప్రవ్యవినాశాశ్చ మనో యన్యాఽపహస్యతే।
 తివ్యతిస్త్వేఽలభేన హ విర్యాభౌ ప్రజాయతే ॥౨౦౭॥
 జేహ విత్పగ్ధైర్వైశుశ్చ తస్యచ బుద్ధిమాణః।
 త్యజేన్న స్వాస్థ్యవాదీని తీక్ష్ణేని క్రూరికర్ష చ ॥౨౦౮॥
 పూర్వాబల్యుపహాశాన్తనివహానహామ్మృతమ్ ప్రక్రియా
 దానం స్వస్థ్యయన్వనతాదినియమానత్యంజపామిల్లలమ్ ।
 ప్రాయశ్చిత్తేవిధామంశ్చ నవిసేంతేషుచఫధారణమ్
 భూతానామనుమాన్ ముచితరణం గౌరవతేరన్వితమ్ ।
 యేచన్యగ్భునిగుహ్యకాశ్చైషువిధాస్తేషాంసమాచారాధిపమ్
 జేహ వాహ్నిగ్రాహిణం చ శిమయేదుష్టాదిమాగన్తుకమ్।

రా॥ కామము (సంహారాదులయందభిలాష), కోకము (సంసరియూ
 గాదులచే నగ్నిక వహోజేహ), కిశుము, క్రోధము (క్రోధిత్వమున్నగువారు
 కేయం నపకారాదులచేగల్లు ఎదోవికాము), మిశ్రము (మిశ్రమున సంరకులు
 లేక వింతలగుట), మోహము (పాధారణమైన భూతులచే విచిత్రమై
 భూదము జనించుట), అను వికారములచే నగ్నిక ఆగంతకి ఉత్పాదయిం
 దయను అట్టికారణములలో హానిగాలికి కలెన్ద్రమును కేహంతు క్రియచే కమి
 యంకందగు. (అనగా కమియచే నగ్నిక యుత్పాదయిన క్రోధమును నగ్నింను
 టయు, కోకియచే జనించిన యుత్పాదయిన హ్నమును బుద్ధింనుటయు, కిశు
 ముచేబుద్ధిం యుత్పాదయిన కియంహేతిగ్ధమును నగ్నింనుటయు, క్రోధముచే
 నగ్నిక యుత్పాదయిన కామమును ముచితరణయు, మిశ్రముచే నగ్నిక యుత్పాద
 యిన గుణమును నగ్నించుటయు, మోహముచే బుద్ధిక యుత్పాదయిన శ్లోక
 మును నగ్నింక టయు పథ్యములని భావము.) తొక్కిమిగు ప్రహ్వయం.

కాశముకొండకు చేరెన యోత్తావమునందు అట్టిరోగికి ఇష్టముగ ప్రత్యాదుల
 పెంచుకొచ్చినచో వాయుత్తావముకేమిండును. జీవరలు బయటకు పీల్చి జీవరలు
 సంభర్తములు మున్నగువారిచే గల్గిన యోత్తావమున విశాల తీక్ష్ణములగు నవ్య
 ములు అంజనములు మున్నగువారి జాతయొగిండుటయు, ప్రాణములగునవ్యలను
 శేయిండుటయు పథ్యములుగావు కావున వినునవలెను. మఱియు నట్టి గేద
 బులుకొద్ది కారణములచే గల్గిన యాగంతుక ఉత్తావములయందు పూజలచే
 యుట, బలియిచ్చుట, కాంతికర్తవ్యముట, హోమముచేయుట, యెత్తి
 మ్రోస మెత్తమును జడము పీయట, వాడములచేయుట, వ్యక్తివాడముల
 పీయట, ప్రతాపినియనుముల నొంగియుండుట, అబద్ధములొడక నశ్యము
 బలుట, జడముచేయుట, మంగళ కరములగు క్రియల పఠ్యముట, ప్రాయ
 స్చిత్తముల పీయట, అంజనములునుపయోగించుట, నశ్యములను నివృత్తంబు
 ధరించుట, బెత్కొలమున వాడవొందిన భూతముల కివ్వయులను పెగుడెట్టుట,
 ఈశ్వరుని పూజించుట, ఈశ్వరుని గణములొకరిన గుహ్యములు ప్రసాదము
 మున్నగు జేవరులను, జీవప్రాణిబలును బూజించుట, ఇలయన్నియును
 అట్టి యాగంతుక ఉత్తావములను కేమింపజేయునుగాన పథ్యములైయుండును.

—| ఉత్తావరోగమునం పదపథ్యములు. ౨—

శ్లో॥ మద్యం విరుద్ధాశనమున్లభోజనం

నిద్రా ముఢారృత్పుతవేగధారణమ్ ॥౨౧౦॥

వ్యాయామమాషాఢఫలం కటిల్లకం

కాకాని పుర్రపథవాని సర్వకః ।

తిక్కాని తీక్ష్ణాని భిక్షకృమాదిశే

మన్తాకరోశేషు విగర్హితాని ॥౨౧౧॥

ఈ మద్యము, పక్షునిరుద్ధములగు వన్న పాదములు, ఉద్భవతాళ
 ముల భజించుట, నిద్ర ఆకలి దుస్తి వీనిచేగమును విరోధించుట, జీవానిక్రియ
 పైయుట, అపాథమాగమున జరించిన ఫలములు, కాకరకములు, నానాభ

ములగు ఆపకూరిలు, లేమగల్గినవియు తీర్చుంబులునైన పదార్థములు, ఇవి యాన్నియు నాత్మారోగమునందు అపభ్రమముగాన నేమింపవగవని నైవ్యుండు తెప్పుకలెను.

—(అపస్తంబరోగమునందు పథ్యములు.)—

శ్లో॥ వత్సీర్వాతోద్భవే పూర్వం మైత్తికే చ విశేషనమ్ |
వసునం శైష్ఠీకే వాచి పరం ధూపనమష్టనమ్ || ౨౧౨ ||

నగ్ధ్యం సిరాశ్మథో దాసం శ్రావనం బద్ధనం భయమ్ |
త్వీసం శావనం హన్తో ధూమపానం చ విప్రయమ్ || ౨౧౩ ||
ధీప్రాథై ర్యాదివిజ్ఞానం స్నానమభ్యశ్చాసం వాచి |
కూర్తామిమంభస్వరసా ద్భృం బ్రాహ్మీపలంపచా || ౨౧౪ ||
పటోలం వృద్ధికూశ్లాణ్ణం వాస్తుకం స్వాదుదాదీమమ్ |
శోభాశ్చాసం పయోవేటి ద్రాక్షా ఛాత్రీ పరూషకమ్ ||
అపస్తంబదే న్యూణాం పథ్యమేకదురీతమ్ |

తా॥ అపస్తంబరోగము వారముచెల్లినచో వత్సీర్షయము, సిత్తయములకు బుట్టించెద విశేషములు, & సముచేరించెనేని వసునములు తోలక నీయం దగును. నిమ్మట ధూపములేయుట, అంబునము, నగ్ధ్యము, సిరాశ్మకవము, దావముచెయ్యట, భయపరముట, కట్టట, వెడలిండుట, కొట్టుట, చక్కిరి నింకలదెట్టుట, పొగగ్రాగుట, ఆహ్వానముగల్గించుట, అట్టిరోగముకలవారికి తెలివి లభ్య శ్రావ్యము మున్నగుదానిని కల్గించుట, స్నానముపర్యుట, అభ్యంజనములేయుట, నెయ్యి త్రాగుట, తాచేయూయము, అదేవిప్రదేయమనన్న మృగాది బురువుల మాంసవిషము, పాలు, వడ్డూరియాదీ, వన, పొట్లకాయ, నువ్వుదీపనీ, లెక్కదత్తుల, తీయదానిపుకాయ, ముసకకాయలు, పెంకాయలు, ద్రాక్షపండ్లు, ఉసిరికకాయలు, చిట్టికపండ్లు, ఇసుకాన్నియును అపస్తంబరోగమునందు పథ్యములు.

—| అపస్తంబగోగమునం దపథ్యములు |—

శ్లో॥ చిన్నాశోకభయక్రోధినుక్కురేం దిచ్చనాని చ ॥౨౧౬॥
మద్యం మత్స్యం విరుద్ధాన్నం తీక్ష్ణస్థిగురుభోజనమ్ |
అలిప్యపాయమాయాసం పూర్వప్రాబావ్యత్రిమమ్ ॥
పత్రశాకాని సర్వాణి వివిష్టానూషాకం ఫలమ్ |
తృప్త్యాన్నిదాత్మధావేగావస్తాన్తి సర్వస్యతేత్ ॥౨౧౭॥

పా॥ చింత, కుఱుము, భయము, క్రోధము, అకృగ్ధిగతములగు వస్తువులకాచుట, మద్యము, మత్స్యములు, పుష్పాదివృక్షములగు వస్తువులు, తీక్షణములును తృప్త్యంబులును అస్థి, కింబులులగు పదార్థములు, అధికిముగంభాగముతోచుట, శరీరమున కాయాసముగల్గించుట, పూర్వంబందగిన గురువులు తరితల్లగల దేశములు మున్నగువాని మూడింపక భూత్రైకేరాదుల మూడించుట, వారికానికి దీనికట్టులు పూజయెంత కర్మస్థిత్తముగ వేయుట, నానాభయములగు అమరూల, దోషవంశులు, అపాపహాసమున బంబులు ఫలములు, వీరినిదీనించుట, దప్పి అకలి నీడ వీనివేగమును విశోధించుట, ఇవి యన్నియు నపస్తంబగోగముకల వారికి పథ్యములుగాత్రకావ విరుదవలెను.

—| వాతవ్యాధియందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ అభ్యర్ణో మర్దనం పస్తీష్ఠేపాం క్వేరోఽవగాహనమ్ |
పంచాహనం సంశమనం ప్రాకృత్యాతివిహ్నినమ్ ॥౨౧౮॥
అగ్నికర్తోఽనూహశ్చ భూతియాశ్చ సాక్షనమానమ్ |
తైలద్రోణి శీరోవస్తీ శ్చమనం నన్యమూలేపః ॥౨౧౯॥
వె న్నర్పణం బృహదాశ్చ కిలాటం దధిక్వాశ్చ |
పర్విస్తలం వనా మజ్జా న్యాద్యప్యలవణా రిసా ॥౨౨౦॥
సపినాస్తీలగోధూమమామస్సంవత్సరోషేతాః |
శాలయష్టపై కాశ్చాపి కులుత్థానాం రిసాస్సురా ॥౨౨౧॥

గ్రామ్యాపిఘోషాశ్చ రాసభచ్ఛాగలాదయః |
 అమోఘా కోలమహిమన్యన్మగ్నగజాదయః || ౨౩౩ ||
 జేదకా హంసకాఠిమ్బదక్రమగ్నబకాదయః |
 ప్రరేతః సూ ధోగోధావకులశ్చ ద్విజాదయః || ౨౩౪ ||
 చటకః కుక్కుటో లక్ష్మీ తిత్తిరిశ్చేతి బాజులః |
 శిలీఘ్రిఘ్రివో వక్రో గర్గః కిషియాల్లిః || ౨౩౫ ||
 ఏరిల్లశ్చులకీర్త శిశుమాన స్త్రీణాంబుః |
 రోహిణో మగ్గచక్రవర్తి వస్త్ర చ బుడిశో యమః || ౨౩౬ ||
 పటాలం శిగ్రు గాఢాకం లశుపం చాడిహవ్యయమ్ |
 కర్వం తాలం రిసాలశ్చ లలదమ్బు ఎమామః || ౨౩౭ ||
 జమ్బూగం బదరం చామౌ వాగరిల్లో మహాకజమ్ |
 ప్రవా.శీ గోమరీశ్చ క్షుద్ధాక్షీ చాభిద్రకమ్ || ౨౩౮ ||
 మయాంపి చ ఎయూషేరీ దులుశ్చేలం గనాం జలమ్ |
 మర్త్యస్థానా చ తామ్రాపం ధాన్యాఘ్ని తిర్దిశులమ్ ||
 స్నిగ్ధోష్ణాని చ భోగ్యాని స్నిగ్ధోష్ణాన్ప్రసవేనగమ్ |
 విశేషాద్విమలచంద్రాన్య మామూళియముచాగ తే || ౨౩౯ ||
 సర్వాశయస్థే మాంసస్థే తథా స్నిగ్ధం విశేచనమ్ |
 ప్రత్యాఘ్నానాఘ్నానయోర్వాకల్పజ్ఞ పదీపనమ్ || ౨౪౦ ||
 అస్త్రేలాఙ్ఘ్రే గుప్తవిషే శుక్రశ్లే త్నయూర్విక్రమా |
 త్వక్తాం సాన్పశ్చక్రాశ్చ హితం శోణితమోక్షణమ్ |
 యథాశ్రయం యథావస్థం యథాచరిణమేవహి |
 వాతిశ్యాధో సముద్భూతః స్యమే తగ్మృణం భవేత్ ||

తా. చాతకోములగు శైలాదులచే కర్మలగమము తేలికొనుట, అట్టి శైలాదులచూసి కరీరమున ముగ్ధవశేయుట, వస్త్రకర్మ, స్నేహవకర్మ, కరీరమున వెలుట బట్టించుట, నీటిలో మునుగుట, ఒడలు విడిచింబుకొనుట, పంశమునొకధముల నేదించుట, యాయుగాలిని వేదించుకొనుట, అగ్ని కర్మ (విష్పకకాలిక లోబాకలాలకలచే రిచ్చ వేయుట), చాలమును పొరించు నావిధములతో కట్టబట్టుట, భూమిపై బయంతుట, స్నానము చేయుట, తొప్పురియుండుట, వైబ్రద్రోణి (ఒకరమువరకు కరీరమందరియు మునుగునట్లులు శైలాదులచే నిండించుటచే తొట్టి పెదవలగు పాత్రలలో నుండుట), కలక ప్రికగ్ని, కమునపంక్తి వస్యమును నేదించుట, ఎండలో నుండుట, పంత్పిరిము (రసావిధాకుచేలను వృత్తికొందించి కరీరమును బుద్ధిగొందించు వగ్గాయుల నేదించుట), కిలాటము (వెయగును సొలను ఏడుభాగముగ వేర్చి కారినతో నందు ముగ్ధనాంతు జూక్తు), కథిహార్మిక (వెయగును పొలును ఏడుభాగముగ వేర్చి కొనబడినది), వెయ్యి, పొసె, వస(హంసమునం జరి వయును), యుగ్ధ (ఎముకలలో నుండు కొవ్వయ), బుసరి (రీపు), అల్లు (పులుపు), లవణ(ఉప్పు) రసములుగల వదార్మములు, కొత్తియగు నుబ్బెలు, గోధములు, మినుములు, సుందత్సరకాయలునకు మున్ను పండిన ర జనముల వియ్యము, అయవదిచాళ్ళ పంకావుల వియ్యము, తొలవకట్ట, కల్లు, గ్రామ ములయందును బలప్రాంతమునందునుండు బంటువులయొక్కయు ఒంపెలయొక్కయు గాడిదలయొక్కయు మాంసము, కంచరగాడిద తేలికపోతు పెదవ లగుచారి మాంసములు, విలములయందుండు కప్పుల పాడుములు ముంగిలలు మున్నగువానియొక్కయు, అగియ్యమునందుండు పిప్పిక, కొడి, పెయిరి, దీకుపుపిట్ట, ఇది మున్నగు వక్షులయొక్కయు మాంసములు, కేండ్రిము, పర్యతిము, శుక్రము, గర్భగము, కవయ, ఇల్లికము, హింజము, మురికి, కలు మానము, తియిరిలము, లోహారిము, మిల్లరము, కృంగి, మ్మి, గుడికము, దప్పము, అనుదీపతృప్తిములు, పొట్లకాయలు, మునగకాయలు, కంకాయలు, ఉల్లిగడ్డలు, పుల్ల చానిమ్మ, తియ్యరాచిమ్మ, తాటిపండ్లు, తియ్యకూచిపండ్లు,

నిల్పడలేక ప్రసహించుటయు మున్నగువారి నుచు, చిట్టితనంబు, నిరుత్సాహములు, తెగువంబు, గ్రామవంబు, వారిజవంబు, ఇర్లువంబు, గొంతుల గోరు, పల్లెరు, తెల్లతెనక, వేష, పాటు, లెంకాదునిట్లు, అనుచును, గోమూత్రము, భంజికెక్కుర, తాంబూలము, పుల్లవిగండి, చింతపండు, ప్లిష్ఠంబులును తున్నంబులుకైన పదార్థములు, ప్లిష్ఠంబులును తున్నంబులునగు పైపూరిలు, ఇదియన్నియు వాచపద్యధియందు వాచపద్యమున పథ్యములైయుండును. మిఠియు వాతయు అహారయమున వేరెత్తును నమన ఎయిందుట మిక్కిలి హింసచయైయుండును. పద్యార్యయన జేసెనుటను మాంసగురి మైదపును కైలయుమున్నగు శ్లీలౌచక్యములచేత విశేషము శీయించవలెను. ప్రత్యర్థాన్నము, అర్థాన్నము అను వాచపద్యధియందు రక్తి, అంకంబు, అన్నని దీరింతలేయు వాచపద్యములు, ఇదియన్నియు పథ్యములు. అట్టివాచపద్యంబును గుల్మపద్యధికి తెప్పవనియన్నియు పథ్యములు, గుల్మము వ్యాగ్రయందిన వాచపద్యధియందు గుల్మశూణ్యమున తెప్పన చికిత్సలన్నియు పథ్యములు. పక్షము, మాంసము, రక్తము, జీరణు, జీవియందు జరించిన వాచపద్యమువందు రక్తనిరాశము జేయుట పథ్యము వాచపద్యధి రస రక్తాదిధాతువులలో పెక్కురి వ్యాగ్రయంది నయ్యనోపాద్యవర్గలలో పెక్కియవర్గలలోని గమించునో అట్టి వాచపద్యధికి పైపెప్పుండినవిగ పథ్యములు అనుకరలెను.

—| వాచపద్యధియం పథ్యములు. |—

శ్లో॥ చివ్వాపహగరం వేగవిభావణాని

తృప్త్యై మోక్షనరసతా చలానా మగుస్థాః |

నీవావర్ణ్యగరవైణవకొరిమాప.

శ్యామాకహార్ణ్య కురువిస్తమువాని యాని ౨౩౪౧

ధాన్యాని తాలకృణాని చ రాజమాషాః

ముద్గా గుడగరు సదీపలశీతలజ్ఞా

జమన్యాః కి వేరు కమలం క్రమశః పృథ్వికా
 నిమ్నాపవీతమతి తాలభ్యాః పృథ్వికా ॥ ౨౩౬ ॥
 తిమ్బా చ పత్రభవశాకముగుచ్ఛరన్
 శీతామృతాసభవయోఽపి విరుద్ధమస్మత్ ॥
 తాలోఽపి శుక్లమలం దుద్ధరస్థువిశ్వ
 యైద్రం కషాయకాతి క్షరసా వ్యవాయా
 మాస్త్యశ్వరూపశపి చక్రహగన్య భిల్వా ॥ ౨౩౭ ॥
 అథ్యాపికాఽర్చితచనోపి పునర్విశేషాత్
 స్నానం క్రమశ్చపలియం ద్విజమగన్య
 విశ్వేకతస్త్ర సాక్షిత్వే నీచ స్థా
 న్యాయం పరివారగర్జితేషు ముగిం పుత్రే ॥ ౨౩౮ ॥

గాః పానశ్చరం చింతించుట, గిరూ క్షూద్రం చింతించుట, నల
 మూత్రాగ్రాహకముల గోళించుట, వాంఛితులు, కరిమింక ప్రసక్తిం
 చుట, అళిగములు భుజించి తివచానములగుట, తెలుగు, అపిలెపలు,
 నీనాగులు (విశయ-త్రికయే తనంతట పండితు గుంపు మున్నగు వృత్తి
 ధాన్యములు), కొల్లూరి గియలు, తెలుగుగియలు, అళిగలు, సామిలు,
 జొన్నలు, పెద్దసంపావులు మున్నగు తృణధాన్యములు; అలవండులు,
 పెరులు, చెల్లము, అడు, ఏటిశీళ్లు, చల్లవీశీళ్లు, కేతనునెండ్లు, వర్షునెండులు,
 తామరపువ్వులు, పోలులు, మామరాయలు, అమములు, తాటిపత్తములూరిగి
 గిలకు, కిలీధాన్యములు, అడగంగులు, అల్లికాయలు, ఎందునీర్లు, గాడిద
 పాలు, పొన్ను విలుగుములగు వర్షములు, గొర్రెములు, ఎండెన మాంసములు,
 రత్తిమాంసములెయుట, తేనె, కషాయ (వగులు) కిరీ (గాను) చిర్ర
 (చెరు) రసములంతల పదార్థములు, స్త్రీపరిశ్రామి, పురుగులుగొల్లములు
 మున్నగు వాహనములపై వెళ్ళి నవారియుట, ఎవరొకరియగుట, పృథ్వి
 దండు కలువైత ఎరుదుట, ఇదిచిహ్నియు వాటివ్యాధిని అర్పించియందును

ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೨ನೇಯ ವಾರ್ಷಿಕವಾರ್ಷಿಕ-೨೫ನೇ ಜ್ಞಾಪಕವಾರ್ಷಿಕ ಕಲಾಪಟ
ಪ್ರದರ್ಶನವೊಂದಿ, ಗೌರವಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಸವಾಗಿ, ಹೃದಯಾಂತರವುಳ್ಳವೊಂದಿ, ಭವಿಷ್ಯ
ಯಿಗಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿನವೊಂದಿ, ಸ್ವಾಮ್ಯವಾಗಿ, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೨ನೇಯ ವಾರ್ಷಿಕವಾರ್ಷಿಕ-೨೫ನೇ ಜ್ಞಾಪಕವಾರ್ಷಿಕ ಕಲಾಪಟ
ಪ್ರದರ್ಶನವೊಂದಿ, ಗೌರವಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಸವಾಗಿ, ಹೃದಯಾಂತರವುಳ್ಳವೊಂದಿ, ಭವಿಷ್ಯ

— १३७ —

3. సామాన్యజనం పేర: వాడనాటా, ప్రత్యేకం:

గిరియాక స్మరణానన్య స్థానం చ విశేషమ్ ॥౨౩౩॥

కృతార్థం ప్రాప్తమిహా చీజరాకాశ్చిత్త్యం నామహి!

శివగోత్రస్మృతాభ్యుదయః మమీంద్రియసేవనమ్ । ౨౩౯ ।

అనుగ్రహస్థితిని సాధించి అవకాశము కలదు.

శ్రీ హరిః శ్రీ గణేశాయ నమః ముక్తానందోష్ఠి వసతున్నవా॥

అలాగూ మహాద్వీకాల్ప కవాలకు పర్యాయాని చ

అనునది చిరమృగ్యుడ౯ తానునునానాదివిస్మయః ॥ ౨౪౦ ॥

ప్రతిజ్ఞాశ్రుతి గాఢ్యాపాద విశితచట వాదించును

ఉష్ణోగ్రాహకమూపే వే. నా. గం. సువిభక్త్యుత్తమే || ౨౪ ||

జాన్సుకం గారి వేల్పుం చ మృత్యుకా క్షేత్రంబురా ।

పాపములను పోషించుచు కనుక నీవు సరియైన నుతి ॥౨౪౩॥

శింశ పాగిరుజేపాహానవిధ స్మృతామర్మ సమమ్

తెలుగు చ పుష్కమిద్రింగిం వారర కుడే న్ననామ రారర !

[illegible]

మఱియు మూడలు, జలగలు, చిమ్మిపుగ్రోళ్లు, పొగకాయబొమ్మలు
మున్నగువానిచే రక్తమణిపెరించుట, శరధాత్మస్థితముచే నిర్ద్యంబము
పేయుట, గొట్టిబహుళదేవతపుట, యశలు, అవతరవాక్సంబాభిలీనాద్యము,
నీవాములు (అవతరిలోనిండు చ్చిలధాన్యములు), రాజములు, ఎత్తుదరికన్దు,
గోధుమలు, కెడుగలు, కండులు, అడవిపెసలు, మేరిలయొక్కయు అత్తల
యొక్కయు పాలు, లావుకపిట్ట, తీతువుపిట్ట, తెరులి, కోడి, మున్నగు నిస్క-
చిము (గోళ్ళచేత భూమినిగీచి భూమింగల వస్తువులకు దినుంది) లను వశిల
యొక్కయు, చిలుకలు, భరికపిట్టలు, పావురములు, పిచ్చికలు మున్నగు
ప్రభుత్వము (మున్నుతోయింపించుట నాచిచితుంది) లను వశిలయొక్కయు
మాంసములు, బర్పిరిహార, కాచిహార, కేముదిగురు, పులిదింతామిసారి,
చక్రవర్తిహార, కాకరకాయలు, గ్రామపుంగు, తెల్ల ఎక్కెడ, తెల్ల, తిప్పు
తీగ, కన్దురి, తెల్లచివంకము, ఇరుగుడుకాయలు, అగరి, వేదవామిసారి,
నూరియూరి ముద్దముపేయుట, కెడుగల వజ్రాద్యములు, ఇదియన్నియును
వైకెప్పివరీతిగ లెండువిధములైన వాతొక్కవ్యాధి సామాన్యముగ పథ్యములై
యందును.

—) వాతరక్తకోగమునం దపథ్యములు. —

శ్లో॥ దివాన్వప్నగ్ని పస్తావవ్యాయామాతపమైథునమ్ ।

మామా కులుక్థౌ నిమ్పావా కలాయా యోరపేవనమ్ ॥

అమృతానూపమాంసాని విరుద్ధాని వధీని చ ।

ఇయో మూలకం మద్యం విశ్యాకోఽర్జునకాశ్లేకమ్ ॥

కటూష్ఠం గుర్వభిష్యన్తి అవగాని చ పక్షమా ।

ఇత్యవధ్యం నిగదితం వాతరక్తగదే వృణామ్ ॥ ౨౪౭ ॥

తా॥ మఱియందువిరుంచుట, విప్లవెగనుండుట, వేహపరిశ్రమపేయుట,
ఎంచెలో కంఠించుట, స్త్రీసంభోగము చేయుట, మినుములు, తీలవలు,
అనుములు, బటానులు, షోరములు, నీటియందును ఇత్రాస్తమనండును

జయించిన బంధువులమోసములు, పదస్పద విద్యములగు శీఘ్రత్వాత్మలతో
జేసిన పద్యాములు, పెరుగు, చెబునరసము, ముల్లయి, ముత్తయి, గానుగపిండి,
పులుపుగల కానాదిధ పద్యాములు, కారణకము, కమియమముకల్పిన పద్యా
ములు, ఉన్నపద్యాములు, అట్లుకరములును (సోమోరంధ్ర)యల ప్రదింప
జేయునవియునుగ నుపద్యాములు, లభములు, నుత్తమిండి, ఇగియన్నీయు,
కాతింత్రివ్యాధికలనాటి అపభ్రంశములు.

— (ఈ ప్రయోగాలలోగణనందు పభ్రంశములు.) —

శ్లో॥ యాత్మస్వర్యవిధస్వేదః కోద్రివారక్త్యళాలయః |

యవాః కులుత్థా శ్శ్యమాకా ఉద్దాలాశ్చ పురాతనాః |

శోభాన్తనం కారజేల్లం షోలం లగునాని చ |

సునిషణ్ణా కాకనూచీ వేత్తాగ్రం నిర్భుపల్లవమ్ || ౨౪ ||

పత్తూరో వాస్తుకం పథ్యా వార్తాకం తప్తవారి చ |

శంపాకళాకం పిణ్యాక ప్తతాశ్చమధూని చ || ౨౫ ||

కలంతి క్తకషాయాణ్ తౌరసేవా గవాం జలమ్ |

వ్యాయామశ్చ యథాశక్తి భూలస్యాక్రమగాని చ |

స్వచ్ఛే వ్రాజే పస్తరణం ప్రతిప్రాతో నదీషు చ |

శ్లేష్మాపూరణం యచ్చ పచ మూరుతకోపనమ్ || ౨౬ ||

ఏతత్పథ్యం వై స్వేద్య మూరు ప్రయ్యచికారిభిః |

కా॥ కానాదిధమలగు యాత్మద్రావణము, చెరుకుబుట్టించుట, ప్రాతవి
యగు అరుకలు, ఎట్టువరివడ్లు, యవలు, ఉలతులు, చాచులు, అదెవియాయకలు,
మునగకాయలు, కాశకకాయలు, పొక్కుకాయలు, ఉల్లిగడ్డులు, నీరుతెంచలి
మార, కాచిమార, కేసుదిగురు, వేగదిగురు, పొన్నగంటిమార, చక్రవర్తి
మార, కరళకాయలు, పంకాయలు, వేడినీళ్లు, రోజూరుమార, గానుగపిండి,
ముల్లగ, అరిష్టములు, తేనె, కడు (కాంము) తిక్త (వేయ) కషాయ (వగరు)
రసములకల పద్యాములు, తౌరములు, గోమూత్రము, తింజక్షిరి దగినట్టులు

దేశావస్థైశ్చ వేదైశ్చ, శరీరస్థావస్థాశ్చోగ్రాహకస్తుభులు, స్వస్థైశ్చ సమయైశ్చ
తేషు మనుగులలో నీరిట, నడులయందు ప్రజానామన తేషుయి నీరిట, ఇవి
యన్నియు నూరు త్తంభములు జారివ్యాధియందు పథ్యములు. నాటియు వాని
యను గ్రాహకపరిణామక కథమును న్యాయము వారించు వర్ణముల వేరించు
టయును పథ్యమైయుండును.

—| ముత్తంభవ్యాధిగతుం గపథ్యములు |—

శ్లో॥ గురుకీతద్రవస్త్విద్ధివిరుద్ధాసాత్ప్ర్యసోజనమ్ ||౨౩౩||

విరేచనం స్నేహనం చ వమసా రక్తమోక్షణమ్ |

వస్తిం చ న హితం ప్రామాః ఊరుస్తమ్భవికారిణామ్ ||

తా॥ అట్లే కలలులును శీతలలునును ద్రవములును స్త్విద్ధింబులును
చగాగ్గులును వేరించుట, మోస్త్ర విరుద్ధములును వర్ణములు వేరించుట,
ఈశరీరమునకు అధ్యక్షములేక ఇనుపటి యాహారులు భవించుట, విరేచ
నము, స్నేహపక్ష, వమనము, వస్తి ఈకర్మల శేషిణియు, ఇవియన్నియు
ఊరుత్తంభ వ్యాధిగతుండు అపథ్యములుగాన వేరించుటగత్ర,

—| అమితాశరీరమునందు పథ్యములు |—

శ్లో॥ మాక్షస్వేదోలబ్ధి నం స్నేహపాపం

వస్తిరోపో రేచనం పాయుపక్తిః |

అగ్లోత్పన్నా శ్శాలయో యే కులుఘాః

తేన్ద్రం మదన్ద్రం బాగ్గలాపాం రసాగ్న్య ||౨౩౪||

వాతశ్లేష్మఘ్నాని సర్వాణి తక్రం

విరూఢాన్తైర్చక్షుశైలం రసోనమ్ |

పటోలపక్తూరిక కాంవేల్లమ్

వార్తాకర్షిణాణి చ తిస్తిసిమ్ ||౨౩౫||

మందారశోకవృక్షదారు

భల్లూతకం శోచలమూర్తీకన్యా ।

కటూని తీక్షాని చ దీపనాని

స్వరామవాతామయినే హితాని ॥ ౨౧౭ ॥

తా: తాత్. స్వేద కర్మ, లంఘనము, శ్మేహహానము, కశ్మీకర్మ, మ్మూలేయము, మోచనకర్మ, గుడచ్ఛాయమున కశ్మీతేయము, సంకర్షరకాల మునకు మున్ను ఫరించిన రాజనముల నియ్యము, ఉలనలు, ప్రాతేరియగు మద్యము, జాలగల జంతువుల హంసరసములు, చాతకఫములను హరించు నాచాతుర్యపదార్థములు, మద్భగ, గలితేయ, ఆముడము, ఉల్లిగడ్డలు, పొట్లకాయలు, పొట్లగంజ్రహార, కాకరకాయలు, కంకాయలు, ముసగకాయలు, చేదీ సిగ్గు, శబ్దేను, పల్లెను, చేతవారిహార, తేదీనినలు, గోమూత్రము, ఆమ్లము, కటు (కారము) తీక్త (చేదు) రసములుకల పదార్థములం, జరుగాన్నిని దీపింప జేయు సకలపదార్థములు, ఇదియన్నియు ఆమవాతకోగములు కలవారికి పశ్యములై యుండును.

—| ఆమవాతకోగమునం పరిభ్రమణం |—

శ్లో! దధిమత్స్యగుడక్షీరోపాదికా మాషపిష్టకమ్ ।

కుష్ఠగీరం పూర్వవాతో విరుద్ధాస్యకనాని చ ॥ ౨౧౮ ॥

అసాత్మ్యం వేగరోధం చ జాగరం విషమాకనమ్ ।

పశ్చయేదామవాతారో గుర్యభివ్యవృత్తాని చ ॥ ౨౧౯ ॥

తా: పెరుగు, దధిమత్స్యము, కెల్లము, పాలు, ఎప్పరిహార, మినప పిండిచేప్రయోజిత భక్ష్యములు, చిరులుమున్నగువానిచే తేజినసిగ్గు, కుర్రు ముండి చిరుఁజ్జిగాలి, పరిష్కరవిరుద్ధములగు పన్నాదుల భుజించుట, అసాత్మ్య ములగు పదార్థములభుజించుట, ముఱ్ఱాత్రాదివేగములనిరోధించుట, రాత్రుల యందు నిద్రున మోగునియఁడుట, తానుభుజించు పరిమాణమునకు స్వాధాని

కములుగ భవించుట, అవేక్షకములును ప్రోతముల ప్రసించవలయుననియు నగు పదార్థములు, ఇవియన్నియు ఆమహాకవిగమునం దవభ్యములు.

—) తూలవ్యాధియందు పథ్యములు. —

శ్లో॥ ఛద్విస్వేదోల్లంఘనం పాయునర్తి
ర్వస్థిత్తిద్రా శేచనం పాచనశ్చ ।
లజ్జోత్పన్నా శ్శాలయో వాద్యమగ్నః
తప్తక్షీరం జాల్గలానాం రసాశ్చ ॥ ౨౬౦॥
పటోలశోభాశ్చ సకారవేల్ల
వార్తాకమామ్రాణి పచేళిమాని
ద్రాక్షా కపిత్థం కుచకం ప్రియాలం
శాలిశ్చ పత్రాణి చ వాస్తుకాని ॥ ౨౬౧॥
సాముద్రసావర్చలహిల్లవిశ్వం
విదం శతావ్వ లశునం లవణమ్ ।
ఏరిల్లకైలం సురిభీజలశ్చ
తప్తామ్బు జమ్బీరరసాపి కున్దమ్ ॥ ౨౬౨॥
లభమాని చ ధౌరరజాని చేది
వర్గోహితః తూలగదార్ది తేభ్యః॥

తా॥ వసునము, స్వేదనము, అంకము, పాయునర్తి (గుదవ్యాగమున ప్రయోగియలు చెందవగుతానిచే జేయుటచేత వర్తి పెక్కింయట), కక్తికర్క, పలు వివరించుట, విరేచనము, ఆహారమును తీర్చింపజేయు పదార్థములు, సుందర్పరకాలమునకు ముమ్మి మండిన రాజవములు, వాద్యమగ్నము (యాతలను చేయుచి పదునాల్గింతవీక్యతోనీ పక్వముజేయుటచేత గంజి), ద్రాగినపాలు, అరణ్య మృగాది అంతఃపుల మాలపరకములు, పొట్లకాయలు, ముసకాయలు, కాకరకాయలు, వంకాయలు, మామిడిపండ్లు, ద్రాక్షపండ్లు, తెలుగపండ్లు,

ఇంద్రుడు, చారవత్స, కాలికాశము, అరుణాశము, చక్రవర్తిహార, సముద్ర
లహరిము, సోమ్యలవరము, ఇంద్రుడు, శుందరి, వాయువిదేహములు, సిద్ధిసేగర
గర్జలు, ఉభయగర్జలు, లవంగములు, ఆముదము, సోమ్యులము, వేషిరేణు, నిమ్మ
కాయలము, రెంగులకొమ్మ, సింహముగ స్థంబులుగ వర్ణములు, మేర
ములు, ఇది యన్నీయు కూలకొగముకలవారికి పథ్యములైయుండును.

—| కూలకొగమునం దపథ్యములు. |—

శ్లో॥ విరుద్ధాన్న వ్యన్న పానాని బాగరం విషమాశనమ్ |
యాక్షతి క్తపియాణి శీతలాని గురూణ చ | ౨౬౩ |
వ్యాయామం మైథునం మద్యం వైచలం లవణ స్తిలాకా ||
మేరోధం శుచం క్రోధం వర్జయేన్నామవాన్నరః | ౨౬౪ ||

తా: పరస్పర విరుద్ధములుగ వన్న పానములు, రాత్రులయందు నిదుర
లేల్కానివియుండుట, మ్యాదాధికముగ భుజించుట, యాక్షపదార్థములు,
తిక్త కషాయరసములకల వదార్థములు, శీతలవదార్థములు, అశ్వికలవదార్థ
ములు భుజించుట, మేహాచిక్రమ పేయుట, శుభ్రోగముపేయుట, మద్యపా
నముపేయుట, కందులు పెట్టుట మున్నగు పద్ధతులు, సొప్ప, మత్స్యలు, మల
మూత్రాది బేగముల విశోధించుట, దుఃఖపడుట, శోషపడుట, ఇహియన్నియు
కూలకొగమునం దపథ్యములు కావున వివరించుచును.

—| తాదాగ్ర రోగమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ స్నేహస్వేదవిరేకాశ్చ వస్తయః ఫలవర్తయః ||
అభ్యుజ్జక్ష్మయవాస్పర్శం సృష్ట్యవిష్కాతమానురమ్ | ౨౬౫ ||
గ్రామ్యాదకామాపరపాః కుటులైలం చ వాయుః |
కూలమూలకకమ్యాకత్రిప్తత్రిలమథాచకమ్ | ౨౬౬ |
శృంగ చేరం మాతులుణ్ణం యవక్షారో హారితకీ |
లవణం రామరం ద్రాక్షా సోమ్యూత్రం లవణాని చ | ౨౬౭ ||

తా॥ స్నేహపాదము, స్వేదనజగ్గ, విరేచనము, వక్త్రీకగ్గ, ఫలతర్పి, అభ్యంగము, యజ్ఞము, మలయోక్తవాతముల లైటించెదలింపజేయును సకలపదార్థములు, గ్రామములయందును ఉదకమనందును ఉదకపరీషమునందును జనించిన జంతువులు మౌగింపజేయును, అయిదము, యద్యము, లేలియుల్లరి, రేల, తెగదె, నువ్వులు, తెయదాన, అల్లము, మాదీఫలములు, యవజ్వరము, కరకకాయలు, లవంగములు, ఇంగువ, బ్రాహ్మపండ్లు, గోమూత్రము, లవణములు, ఇదియన్నియును నుచితస్తపాచాన్యముగ పథ్యములైయుండును.

॥ వాతపురీషముల నిరోధించుటచే గర్భిత ఉదాచగ్రములయందు పథ్యములు. ॥

శ్లో॥ అధోవాతసముత్థే తు స్నేహస్వేదాశ్చ వర్తయః ।

వస్తయోఽన్నాని పానాని సమీరణహారాః చ ॥ ౨౬౦ ॥

పురిషతే తథా సస్తిః స్వేదోఽభ్యర్థోఽవగాహనమ్ ।

ఫలవర్తిశ్చ పానాని విశ్ఫేదీవ్యశనాని చ ॥ ౨౬౧ ॥

మదాత్రవేగనముత్పన్నే త్రివిధం వస్తికర్మ చ ।

స్వేదోఽభ్యర్థోఽవగాహశ్చ నర్విషశ్చావసేదనమ్ ॥ ౨౬౨ ॥

ఉద్గారోత్థే తు హిక్మాఘ్నః । కానతే కానజద్విధిః ।

యవతే స్వేదనం ధూమో ఘృతం చోత్తరవస్తికమ్ ।

యవప్రవర్తనం నన్యమభ్యర్థశ్చోర్ధ్వజ్జతుకః ।

శీతాస్తపానం తృణోశ్లేష్మమౌఘోశ్లేష్మవాతశక్తియోః ॥

నిద్రావేగోత్థితే యీరం న్యన్నసంవాహనాని చ ॥

బుభుక్షోత్థే స్త్రిగ్ధమల్బముష్ణశ్చ లఘుభోజనమ్ ॥ ౨౬౩ ॥

బాష్పతే బాష్పసమ్మోక్షస్వప్నోమద్యంప్రియాశకధాః ।

శమశ్చాననముత్పన్నే విశ్రామో వాతహారి చ ॥ ౨౬౪ ॥

శుక్రకోశ్లేష్మవస్తిరభ్యర్థోఽవగాహశ్చరణాయుధః ।

శాలయో మతిరా యీరం ప్రియా యావదగర్భితాః ॥

చక్షుః కే లభ్య సం ధూమో భుక్త ప్రవృత్తతం శ్రమః ।

యాక్షాణీ చాష్టు పానాని విరకో రక్తమోక్షణమ్ ॥

ఇతి పథ్యముదావర్తే నృణాముక్తం మహర్షి భిః ।

తా: అపానవాతమును నిరోధించుటచే నగ్నిక ఉదాత్తమునందు స్నేహపానము, స్వేదనము, వర్తలు, వత్తికర్మలు, వాతహరములగు వాగా విధాన్లు పానములు, ఇవియన్నియు పథ్యములైయుండును

పురీషమును నిరోధించుటచే నగ్నిక ఉదాత్తమునందు వత్తికర్మ, స్వేదనము, అభ్యంగస్నానము, నీటమునిగి స్నానములేయుట, ఫలకర్తి, మెలముడు భేదియ వన్న పానములు, ఇవియన్నియు పథ్యములు

యాక్షాణీకమును నిరోధించుటచే నగ్నిక ఉదాత్తమునందు అనువాసన నిరూపణ ఉత్తరవత్తులకు మోచునిధిములగు వత్తికర్మల వేయుట, స్వేదనము, అభ్యంగము, అశగానాస్నానము, అశశీవేదము (అశగా భోజనమునకు మించును ముందువినము భుజించిన యాచోము శర్ణించిన పిచ్చుటకు కేయలగు భృతపానము) ఇవి పథ్యములు. శ్రేష్ఠము నిరోధించుటచే నగ్నిక ఉదాత్తమునందు హిక్మాకోగమును కమింప వేయునది యన్నియు పథ్యములై యుండును. కామమును (వర్గము) నిరోధించుటచే నగ్నిక ఉదాత్తమునందు, కామమును హరించునది యన్నియు పథ్యములైయుండును. ఈముఖము నిరోధించుటచే నగ్నిక ఉదాత్తమునందు స్వేదనము, భూమపానము, వెయ్యి, ఉత్తర వత్తికర్మ, ఈముఖ వెడలింపవేయు వ్యయములు, కంఠమునకు ప్రభాగమున అభ్యంగము వేయుట, ఇవి పథ్యములైయుండును. దివ్యుని నిరోధించుటచే నగ్నిక ఉదాత్తమునందు శీతలులగు వన్న పానముల సేవించుట పథ్యములు. ఆదరింతులను నిరోధించుటచే నగ్నిక ఉదాత్తమునందు వాతహరములగు వన్న పానావృత్తములు పథ్యములు. విద్రావీగమును నిరోధించుటచే నగ్నిక ఉదాత్తమునందు పాలు, నియనించుట, ఒడల విడిచిండుకొనుట, ఇవి పథ్యములై యుండును. అదరిని నిరోధించుటచే నగ్నిక ఉదాత్తమునందు ప్నిర్వంబులగు, అత్తుం

బులును, ఉన్నయులును, శిష్యముగ ఉన్నయులగునవియునునై నయాత్మాదుల ధుతించుట పథ్యము. కష్టి శృమతి విరోధించుటచే నగ్నిత ఉదాత్తమునందు కష్టి శృమతి విడచుట, విడచించుట, మద్యము, తపశించై న కథలనుట, ఇదియొన్నియు పథ్యములై యుండును. శ్రేయశలగగ్నితశ్యాపమును విరోధించుటచే బుట్టిన ఉదాత్తమునందు ఉపచారములచే శ్రేయమును బోగొనుటయు, కాశహారౌషధాదులును పథ్యములై యుండును. శుక్రమును లైటపెడలనియుక విరోధించుటచే నగ్నిత ఉదాత్తమునందు ఉత్తర కన్తికర్మ, అధ్యంగము, ఉన్నము, రోషియించుట, రాజములు, మద్యము, పానము, వర్ష్యాన్నమున యోగముగల ప్రియురాలృషిగూగుట ఇవి పథ్యములు. వాంఛిని విరోధించుటచే నగ్నిత ఉదాత్తమునందు లంకము, భూమిపానము, భుజించినయోహార పదార్థమును వాంతిచేయుట, దేహావగ్రేమి చేయుట, రూక్షంబులగు వస్తు పానముల నేదించుట, విశేషము, రక్తహీనము ఇవి పథ్యములై యుండును. ఇచ్చైరంగున ఉదాత్త రోగములయందు పథ్యక్రమము లై పర్యవసరమే ముడువంబడియె.

— ౧ ఉదాత్త రోగమునందు అపథ్యములు. —

శ్లో॥ మమనం వేగరోధం చ కమిధాన్యాని కోదవాహ ॥

నాలీశాకం చ శాలాశం బామృతం కర్కటిఫలమ్ |

పిన్యాకమాలాకం సర్వం కరీరం పిష్టవైకృతమ్ | ౨౨౧ |

విష్టమ్యాని విరుద్ధాని కషాయాశి గురూశి చ |

ఉదాత్త ప్రయత్నైశ్చ వర్జయేత్సతతం సతః || ౨౨౨ ||

ఈ మమనము, ముయూక్తవాతాదివేగముల విరోధించుట, కమిధాన్యములు (మమములు తెనులు ముప్పగు వాయుధాన్యములు), అంకలు, నాలీశాకము (పొంగువల్లి), కామరదంబుల, వేరేనువండ్లు, పక్కిదోషకాయలు, గానుగపిండి, వాచాదిభములైన అంక అనుకంఠములు, [ఇచ్చట అంకమనునది కాష్ఠాలు (చాడెగుడు), కంఠాలు (గనుడుగడ్డలు), పొత్తూలు,

గ్రామ (వృక్షములు), సింహాలు (పెంజులు), మధ్యాలు, అవి భేదములకల
యందనుములని యెఱుంగునని 'బెడతహాత్రు, సింహే జేయబడిన భక్ష్య
ములు, మెలములు బంధించు పదార్థములు, మగపక్ష విద్యములను పదార్థములు,
కపాయ రసములకల పదార్థములు, అల్పజగపదార్థములు, వీనినన్నిటిని ఉదా
పస్త్రలోగములకల మనుజులందు మిక్కిలి ప్రయత్నముచే వినువలెను.

—| ఆనాహారోగమునందు పథ్యాపథ్యములు. |—

శ్లో॥ ఉదాపస్త్రహితం సర్వం పాచనం లబ్ధం తథా ।

ఆనాహారు యథాయోగ్యం యోగయేత్తతిమాన్మరణి

అపథ్యాని ప్రతిష్ఠాని యన్యథాపస్త్రినాం పురా

ఆనాహారైః పరిహరేత్ తాని సర్వాణి యత్నైః ॥౨౦౧॥

తా॥ ఉదాపస్త్ర వ్యాధియందు హితములైనవి యన్నియును, భుజించ
బడిన పదార్థముల తీర్చివేయు పదార్థములును, బంధించును, ఆహార
రోగమునందును అయాలోషముల ననునదిని పథ్యములైయుండును; గాన
సేవించువగును. మఱియు ఉదాపస్త్రవ్యాధియందు తెచ్చబడిన అపథ్యము
లన్నియు తినాహార్యాధియందును అపథ్యములైయుండును, కావున వానినన్ని
టిని ఆనాహార్యాధికల మనుజులందు మిక్కిలి ప్రయత్నముచే వినువలెను,

—| గుర్మరోగమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ స్నేహస్వేదో విరేకశ్చ పస్త్రపాచనసాధ్యధః ।

లబ్ధం వర్తిరభ్యజ్ఞః స్నేహః పక్వో తు పాటవమ్ ॥

సంపత్సిరసముల్పిన్నాః కలమా రక్షకాలయః

ఖర్జుః కులుభేయూషశ్చ ధన్వమాంసరసస్సరా ॥ ౨౦౩॥

గహపజాయాశ్చపయో మృద్విశా చ సయామకమ్ ।

ఖమ్బారం దాషిమం ధాత్రి వాగరక్తాష్ణువేతసమ్ ॥౨౦౪॥

తక్రమేరణ్డతైలశ్చ లతుసం బాలమూలకమ్ ।

పస్తూరో వానుకం శిశు యవక్షో వారీరకీ ॥౨౫౫॥
రామరం మాతులుబ్ధం చ శ్రూమణం మరభీజలమ్ ।
యదన్నం స్నిగ్ధముష్ణం చ బృంహణం లఘుదీపనమ్ ॥౨౫౬॥
వాతానులోమసం వైచ పథ్యం గుల్మే వృణాం భవేత్ ।

ఈ స్నేహక స్వేదక విశేషక వత్తికర్మలతోయూట, రాహువుల
యందు విరాశ్యధకముతోయూట, లంకణము, వర్తి, తైలములచే వర్ణ్యంకము
ప్రసికౌషట, గల్లము రక్తమాంసాదుల వ్యాకంబుచే పరివర్తయైనచో కష్ట
కర్మతోయూట, ఇది యన్నియు గుల్మరోగమువలన పథ్యములు.

ఋషత్పరకాలమునకుమున్ను కుండిన రాజకములు, ఎత్తువరిదన్ను, భండశక్కుర,
ఉలకకట్టు, అరణ్యమువలనను బురువుల బొందలగుము, మిద్యము, అవుసూలు,
మేడిపాలు, బ్రాహ్మచంఘ, చిట్టికచంఘ, భర్జూరపువంఘ, వానియ్యచంఘ, ఉసి
రికచంఘ, వారింజచంఘ, పుల్ల ప్రబులి, మద్దెగ, ఆముదము, ఉల్లిగడ్డలు, లేక
ముల్లంగి, పొన్న గంటిహార, వృక్షవర్తహాగ, ముదగకాయలు, యవక్షోరము,
కదకకాయలు, ఇంగువ, మాదీధలములు, త్రికటుకములు (కుంఠి పిప్పళ్ల మిరి
యాలు), గోమోత్రము, స్నిగ్ధంబును ఉష్ణంబును శరీరమును పుష్టికొందించు
వలయువైచ యన్నము, అన్ని ని దీపింపపటి చుటచగా జీర్ణమగు వన్నము,
వాతమును అను లోమమున గంపరింపవలయు వర్జాగములు, ఇదియన్నియు
గుల్మ వ్యాధియందు పథ్యములైయుండును.

— గుల్మరోగమునం కపథ్యములు —

శ్లో॥ సూషాదయశ్చమీధాన్యం పూకథాన్యం యవాదభ్యు॥
వాతకారీణి వర్షాణి విరుద్ధాన్యశనాని చ ।
వల్లూరం మూలకం మత్స్యం మధురాణి ఫలాని చ ॥
శుష్కశాకం శమీధాన్యం విష్ణమ్భాని గుహాణి చ ।
అథోవాయు శక్పమ్మాత్రవేగమశ్రువిధారణమ్ ॥ ౨౫౮ ॥
మమనం లబ్ధపం పానం గుల్మరోగే విపర్జయేత్ ।

రా. వినుములు మున్నగు కవిధాన్యములు, యెవరలు మున్నగు భాగ
ధాన్యములు (కావలయును ముండ్లవల్లిన ధాన్యములు), వాతమును వృద్ధియొ
డించు పకల పదార్థములు, విరపునిదిత్యములగు కాచావపదార్థములు, ఎండిన
మోరసము, ముల్లచీ, మిల్క్మియులు, ముగ్గురములగు పండ్లు, ఎండిన కంకరయగు
మున్నగుతొగులు, ఎలయునుబంధించునదియు అక్షి కరణములైన పెనులు
మున్నగు కాయ ధాన్యములు, అపావపాకము పురీషము మూత్రిము కస్తిక్ష్య
పీడిని లైట పెడలకంటక కానివేషమును నిరోధించుట, కమలము, అంకరాము,
అధికముగ బలమును పొడము చేయుట, ఇది యన్నియు గుక్మకోగమునందు
అవధ్యములు.

—? హృద్రోగమునందు పథ్యములు. ?—

— శ్లో॥ స్నేహకో విలేగో వమనం చ లఙ్ఘనం

వ స్తిద్విలేపీ చిరతక్తశాలయః |

మృగద్విశా బాల్లలసంజ్ఞయాద్విశా |

యాపా రనా ముగ్ధకుటుంభనమృవాః || ౨౦౦ ||

రాగా భదాః కామ్యలికాశ్చ భాగ్దభాః

భవ్యం పరోలం కనరోఫలావ్యపి |

పురాణకూత్సార్ధరసాలదాడిమం

శమ్భూకశాకం సమయాలకాన్యపి || ౨౦౧ ||

ఏరల్లలైలం గగనామృత సైన్ధవం .

ప్రహ్లా చ తక్రకం చ పురాతనో గుడు |

శుక్లీ యవాసీ లకుసం హరీశీ

కుష్మచ్చ కుస్తుబురు కృష్ణమూర్ద్ధకమ్ || ౨౦౨ ||

సోపేరకు క్తం మధు హరుదేరసః

కస్తూరికా చంద్రసకం ప్రపాపకమ్ |

తామూలమప్యేష గణప్రభా భవేత్
మర్త్యవ్య హృద్రోగివిశిషితార్తిహః ॥ ౨౩ ॥

తా॥ స్నేహము, విరోధము, శూదము, లంఘనము, తస్తికర్త, అను
నీకర్తలవేషములు, విశేష (మృత్యువలనకలుగ వలసినవర్తనలు కొలువదీసినంత),
ప్రాణియగు ఎల్లవేషము విశిష్టము, అట్లు ప్రతీకముననుచు మృగముల
యొక్కయు పక్షిలయొక్కయు మోగములు, నెవరను ఉలవలదు కల్ప కొని
విశిషకట్టులు, రాగములు (నర్మగ, సౌహృద్యము, నైరధివలనము,
చింతనము, చింతితము, శేషమనంగనము, వీరము, తిరిగి రాని జనాల
తిరుగులోత వెట్టబడినగంధ), భవ యోగము (మర్త్య, వెలగపండ్లు, పులి
చింతన, మిరియము, కలకట్ట, చిలకములు, కల్లదవ్యములన్న కామగీత
కట్టు), కాంబలికములు (మెరుగు, చింతనము, ఉప్పు, నెయ్యి, మట్టివూ,
మినుపపప్పు, వీరిన్ని తిరిగి కామగీతకట్టు), నందనము (నామగీతము
అను శంకుయొకటి మిరియముగ ఇంచించి నైరధ్యుడికి నీతిలో కొంగెయ
పులుపు ఉంచుకట్టులు నేయించి ఎక్కాసోయిలో పుష్పముజేరి గించి
అందు మిరియము, వలనము, పప్పుకప్పుము, వీరిన్ని నేరినోయిగ
కొండలో నుంచబడిన తోయగాయ), గవీశ్వరి, పొట్లకాయలు, అట్టి
పండ్లు, గుత్తిడివంశు, తియ్యమాయితీపండ్లు, కానిగ్నపండ్లు, శేషానానా, శేష
ముల్లంగి, అయినము, మ్నధారాజలము, నైరధివలనము, గ్రాహపండ్లు, మర్మగ,
పొరకెల్లము, మిరి, పిమి, తిల్లిగపైలు, కలక కొయలు, వెలగవూట్లు,
దనియము, వీపుగడ్డు, అల్లము, సోహము కాంబకము, శేష, మిర్యము,
కస్తూరి, చందనము, పొడకము, తొంటాయము, పులియన్నయు హృద్రోగము
నందు పథ్యములు.

— హృద్రోగమున దపథ్యములు. —

శ్లో॥ త్రిట్కముతాతావిలక్షణకానా
స్తాంప్రమభ్యాపవిషమమేగాః ।

వశోద్ధృతివిష్ణృదీపదీపాలాది
 మేషేషయో దుష్టజలం కపాయమ్ ||౨౦౮||
 విరుద్ధమునం గురు త్రిక్షమమ్
 పురానం వాచ చ సుత్రశామ్
 త్వరిం, మహాకాని చ ద్విత్వాత్
 రిక్తమని హృదయవాన్ ద్విత్వేన్ ||౨౦౯||

ఈ గది, కాంతి, ముద్రిత, కాలి, క్షుద్ర, కర్మ, శ్రేణు
 పుణ్య, శ్రేణులకలక్రిత్యాపయ, పుణ్యము, కర్మము, కర్మ వివరించుక
 విశేషించు, సమ్యక్ దృశ్యమనంతకు వివిధమైనవివరించు బాధిత కద
 యుంచు అయి, గాత్రములు, తెలివితప్పు, కాయ వివరించు పర్యాయములు,
 పుష్కరితములగు పర్యాయములు, సుష్కపర్యాయములు, అపర్యాయములు,
 రిక్త అర్థ వివరించు పర్యాయములు, ముందరివివరించు ముందు వివరించు
 యుష్కములు, కావనిధములైన అయిదులు, అయిదులు, ఇష్టపర్యాయములు,
 ఈయనములు వివరించుము, ద్విత్వమున వివరించుము, రిక్తమునము
 వివరించుము ద్విత్వమున వివరించుము అయిదులుగావుల వివరించుము.

—| మూలవిష్ణునియందు పథ్యము |—

శ్లో॥ మూలవిష్ణువేదభక్తిగర్భావాదస్తే
 స్తే హావగామరాత్రివస్తేనేకః
 సైతేచుగాహాశ్చిద్రుదే హూ
 సైతేచిద్రుదేచిద్రుదేచిద్రుదే ||౨౧౦||
 సైతేచిద్రుదే స్తే హావచేకపస్తే
 హూ యవానాని చ శిష్టయన్తమ్
 త్రితేచ కేదభక్తిపురస్కరాణి
 సర్వాభ్యుదయని త్రితేచితాని ||౨౧౧||

మూతాఘాతవిశాళోజ్ఞే వాతకృచ్ఛ్మిక్రియా మతా।
 లేహశ్చక్రవిబంధోజ్ఞే శిలాజతు సమాక్షికమ్ ॥౨౦౮॥
 స్వేదచూర్ణక్రియాభ్యజ్ఞవ పైయస్సుః పురీషతే
 లుళో యథాదోషమయం గరోఽపి
 పురాతనా లోహితశాలయశ్చ।
 తక్రం పయో దధ్యవి గోప్రభారం
 భన్వామిషం ముద్గరఽస్థితా చ ॥౨౦౯॥
 పురాణకూత్సాఽఘటం పటోలు
 మహర్ద్రికం గోక్షురకః కుమారి।
 గుహాశబ్దహరిః నారికేళ
 తాశ్చిదుమాగాచ్చ శిరాసి పథ్యా ॥౨౧౦॥
 తాలాఙ్గిమజ్జా త్రపునం త్రుటిశ్చ
 శీతాని పాపాశ్చక నాని చైవ।
 ప్రతీరగీరం హిమవాలుకా చ
 మిత్రం పృగాం స్వాత్పతిమూత్రకృచ్ఛ్మి ॥౨౧౧॥

తా: వాతముచే జనించిన మూతకృచ్ఛ్మిక్రియవలన అభ్యంతరము, నిరూహవస్త్రీ, క్షేపాద్రవ్యములచే నిండిన తొట్టలో పదగాహనము జేయుట, ఉత్తరవస్త్రీ, కమాయాదులచే బాగువుట, ఇదియన్నయు పథ్యములైయుండును. విస్త్రీయచగ్ధిన మూతకృచ్ఛ్మిమన అతగాహనము, చల్లని వత్తువులచే పట్టు జేయుట, గ్రీష్మ ఋతువునకు తిప్పుబడిన ఋతుచర్యలు, వస్త్రీకర్మ, విరేచనము, ఇది యన్నియు పథ్యములు. శఫమచే జనించిన మూతకృచ్ఛ్మియనందు స్వేదము, విరేచనము, వస్త్రీగ్రలు, ఔరములు, యథాన్నము, తిక్తంబులును ఉష్ణంబులైన ఏడాదములు, ఇది యన్నియు పథ్యములు, త్రిదోషములచే

(పద్మి సౌతముచే) బ్రహ్మచర్యమును మూలకృత్యమునకు వాతాదులకు వేర్వేరుగ వేర్వేరులచేసిన అధ్యయనము మున్నగునవియున్నయు పథ్యములైయుండును.

మఱియు మూలకమును నిరోధించుటచేత బ్రాహ్మణ మూలకృత్యము నందు వాతాదుల మూలకృత్యమున వేర్వేరు అధ్యయనములు పథ్యములు. కుర్ర మును వెదలనింజుక నిరోధించుటచే బ్రాహ్మణ మూలకృత్యమునందు శిశువులకు వైశాఖిక దిపి వేసినను ప్రయోగ పథ్యము. ఘోరమును నిరోధించుటచే 7 ద్వివ మూలకృత్యమునందు స్వేదమును వెదలించుట, చూర్ణములచే జేయు ప్రతిపాదనాక్రియ, అధ్యయనము, వస్త్రీకర్త, ఇవియున్నయు పథ్యములు.

(ప్రాణినియగు యెఱ్ఱకరివద్దను, ఆవునుట్లగు, ఆవుపాలు, ఆవుపెరుగు, అడవిలోని బంతువులదొంగము, పెసలకట్ట, చక్కెర, ప్రాణగుప్తదీపండు, పొట్లకాయలు, తామ్రము, పట్టెరు, కలబంద, పోకెట్టుయొక్కయు, బుర్రుపు యెట్టుయొక్కయు పెంకాయెట్టుయొక్కయు తాటియెట్టుయొక్కయు కొసల యందుండు లేమియెట్టు, కరక కాయలు, తాటికాయ విత్తెనులలోనుండు నిజరు, ములుతోన, పిన్నయోజనము, శిశులంబులైన యన్న సౌనములు, నడి బలము, పచ్చకత్తులము, ఇవియున్నయు మూలకృత్యవిధానమునందు ఇయా దొనుమసారముగ పథ్యములైయుండునని యెఱుంగువది.

— మూలకృత్యమునం పథ్యములు —

శ్లో॥ ముద్యం శ్రమం నిధివనం కజవాజియానం
సర్వం విరుద్ధమిశనం విషమాశనం
తామృతమృత్యులవగార్హకైలభ్యుష్టం
విగ్నాకహిష్ణుతిలనర్త పమూతవేగా ॥ 3౦౩ ॥
మాషాస్కరీరమపి తీక్ష్ణవిదాహియాత్
మన్లుం ప్రమూఞ్చతు జనప్సతి మూలకృత్యే ॥

తా॥ ముద్యసౌనము, కేసపరిశ్రమమును జేయుట, స్త్రీవంధోగము వీరుగులు గుడ్డుములునున్న గు వాచనములపై పెట్టి కవాలచేయుట, పరస్పర

విద్యమునకు శీఘ్రస్వార్థముల నొకటిఁ జేర్చి భవించుట, తానుభవించుట
మూలమునకు మౌన వాచకములను భవించుట, తాంబూలచివ్వుము, చుట్పిన్ద
ములు, అపకములు, అన్నము, మామెలో పుష్కముకేయిబడిన పదార్థములు, గామని
పీండి, పండువ, చుట్పిలు, ఆపాలు, భుషపదార్థములవేదించుట, మూత్రగోమమును
నిరోధించుట, మినుములు, విదరుమొల్య, మిక్కిలి తీర్థములును & దాహ
కరించుటను నూతనములను అన్ని రసములును 'పదార్థముల వేదించుట,
ఇవియన్నియు మూర్ఖత్వపు ప్రాధికయం దపధ్యములుగాని విరుదందగుట

—| మూత్రాశూయమునకు విధ్యములు |—

శ్లో॥ అభ్యస్తానం స్నేహవిలేపనమ్
స్వేదోఽవగాహనోర్ధివస్తయశ్చ॥ ౩౦౩॥
పురాతనా లోహితకాలయశ్చ
మాంసాని ధ్వంసభవాని నుచ్ఛవే॥
త్రింశం యో దిధ్యక్ష మాపయూషః
పురాణకూన్దాక్షణం నటోలమ్॥ ౩౦౪॥
మిహస్త్రింశం తాలఫలాష్టివర్జితమ్
హరీతకీ కోమలనారికేమమ్ ।
గువాకభిహారకనారికేశ
తాలద్రామాంజామపి నుస్తకాని॥ ౩౦౫॥
యథామలం సర్వమిహిం చ మూత్రా
ఘాతానురాహం హితమాదిశన్తి॥

తా॥ అభ్యంతరము, స్నేహము, విలేపనము, చివ్విచు, స్వేదము,
ఇలమున దవగాహనమువేయవలె, యీ క్రో దక్షిణ, ప్రాంతిధాగు ఎల్లవది
వస్తు, అరిద్యమునకుండు ముకుతల మాంసములు, చుట్పము, మిక్కిలి,
సూలు, పెరుగు, మినుముట్టు, ప్రాంతియగు గొప్పదీకము, పొట్టిరాములు,

అట్లును, తాటిని ప్రసము. కులన గిజను, ౩౦౩ కాయలు, ఎకనీరుకాయలు, పోక చెట్టు, భస్మాపుచెట్టు, కెంకాయ చెట్టు, తాటిచెట్టు, అతి వీచెట్టుకొనల నుండు లేనితొత్తులు, ఇదియన్నియు మూత్రాధూరితగి ముగించు తియూ దీ పముల నమనకొంటి పథ్యములైయోగమును.

—| మూత్రాధూరితములకు నవభక్తములు |—

శ్లో॥ విగుప్తాన్నాని సర్వాణి వ్యాధ్యామయం మూర్ఛకీలనమ్ |
రూక్షం విదాహి క్షుద్ధి వ్యసాయం క్షేణధాణమ్ ||
కనీశం వమనఞ్చాపి మయా శాఖాతీ వివర్జయేత్ |

తా॥ పొట్టు వియలములగు నన్నములు, లేనిబిడ్డలము, క్షోణములు, రూక్షములు, మూత్రములు, క్షుద్ధి, వ్యసాయం, క్షేణములు, విదాహి, క్షుద్ధి, వ్యసాయం, క్షేణములు, వివర్జయేత్, మయా శాఖాతీ వివర్జయేత్.

—| అక్షింతగి ముందు పథ్యములు |—

శ్లో॥ వత్తిర్నిశితో నమయతి చ లభ్యం
వ్యేత్యోపగమాహ్లాది చ వాని సేవనమ్ |
యథా క కులుకాః ప్రపురాణశాలయో
మద్యాని ధన్వాగ్జాజనమ్మివా రసాకృతింకా
పురాణకూత్వాగ్జాజనం కనీయం
గోకర్ణకో వారుణశాకమాంకమ్ |
పాషాణభేదో యవశూక కేణవః
చిన్నా నమాకర్ణగమశ్చ నామకృతిమ్ ||
ఏతాని సర్వాణి భవన్తి సర్వదా
ముజేత్తక్షింతగినిషేతాశ్చ నామ్ |

తా॥ పక్షికర్ష, విలేచము, వమనము, లంకలము, అరగాహస్యేద
కర్ష(చారపరములగు కపాతాదులచే నిండించిన తొట్టియందు కూర్చుని శరీర
మున చెమట *కడలించుట), అధికముగ నీళ్ళద్రాగట, యెరులు, ఉరులు,
మిక్కిలి ప్రాతవియగు రాజనములు, మద్యములు, మరుభూమిలో జనించిన
పక్షులకొంపరసములు, ప్రాతగుట్టుడిపండు, పమ్మడుంబలు, పల్లెరు, వాయు
కాము, అల్లము, పాపిణభేది, యవమేరము, తిప్పటిగ, మూరెద్వారమున
నుండు రాలిని విడదీయుట, ఇవియన్నియు అశ్వరీశోగమునందు పథ్యములు.

—| అశ్వరీశోగమునందు పథ్యములు |—

శ్లో॥ మూత్రస్య శుక్రస్య చ వేగసున్దరం
విప్రమృత్యురూక్షం గురు చాన్నిపానమేతి॥
విరుద్ధపానాశనమశ్చరీవాక
వివర్జయేత్సన్తరమప్రమర్తే॥

తా॥ మూత్రవేగమును శుక్రవేగమును విరోధించుట, అష్టరసముల
చదాగములు, ముండును బంధించు పదార్థములు, రూక్షపదార్థములు, అశ్ల
శరములగు పన్న పానములు, పరస్పరవిరోధములగు పన్న పానములు, నీనినన్ని
టిని అశ్వరీశోగ సీదికులు విడువవలెను.

—| ప్రసేహశోగమునందు పథ్యములు |—

శ్లో॥ ప్రాగ్లబ్ధనాని వమనాని విలేచనాని
ప్రాద్యర్తనాని శమనాని చ దీపనాని॥ ౩౧౦॥
నీవారకబ్ధయవనైఃసహజాదామ
శ్యామాశిశార్ణకురువిప్రమకుష్ఠకాశ్చ॥
గోధూమశాలికలమాశ్చిరజా కులుత్థాః
ముద్గాఢకీచణకయామరసాస్తీలాశ్చ॥ ౩౧౧॥
లాభాః శ్రురాశనసురా మధు నాద్యమణ

స్త్రీకన్య రాసభజలం మహిషేబలభ్యు ।
 లాగ్య కపాతశశతి త్రికలావహ్ని
 వ్యాఘ్రేణవ రతి శుకాదికబాణలాభ్య ॥3౧౨॥
 శోభాజ్ఞానం చ కులకం చ కలిభికం చ
 కిక్కిరింపకం తిలకచుక్కురి బాహ్మత్యా
 బోధుమృతాశి లగువాని సవేదమోచం
 పక్షాకశోఽయిరిమూషకపక్షి భాకమ్ ॥3౧౩॥
 మిస్తారప్పతమమృతా త్రిఫలా కసిన్ధి
 బమ్బూరి సేనుకమగోష్ఠలక్ష్మీబీజమ్ ।
 ధిక్కురిలాటలికి తాలరియా త్రేమాణ్డం
 వ్యోమజ్ఞ తిన్దుకఫలం ఖదిరం కలిజ్జమ్ ॥3౧౪॥
 తిక్రాని చాచి పకలాని కమాంబూని
 పొన్న్యశ్విపాచాసమతిభ్రమణం రవిత్విత్ ।
 వ్యాయాదు ఇత్యపి గణో భవతి ప్రకాశం
 మిత్రం ప్రమేహగదగీడితిమాసవానామ్ ॥3౧౫॥

తా॥ ప్రకేహలోగినుచే వీడిండుచీక కాదికి పోలంబంకలము, కడుకము, నికేకనము, స్త్రీమగోవాకొసభముల చూడముచే కలగు చెట్లుట, పంకావము, అంబుక్రియలచేసి పల్కుట అన్ని విడివిడచేసెడి యోష ధానుల నుపయోగింపందగు

మతీయు నీవాగములు (ఒకటి పైయిడేయకయే తనంబు పగ్గయుచు బండునట్టి ధాన్యములు), కొబ్బలు, యెర్రలు, పెనుగుదివ్యము, అమకలు, సొమలు, ఇోన్నలు, కురువింజములు (మదత్రేక్రియవలనకుభావ్యవిశేషములు), అపదియాయకలు, గోధములు, రాశనములు, ప్రాతదియగు పొలములు, పెసలు, కలములు, పెసగలు, వీరిచే చేయబడినకట్టలు, పువ్వులు, కేలాలు, ప్రాతది

యగు మద్యము, తేనె, వాక్యమందము (యనలమలెయించి అందు పదనా
ర్థింత సీర్లు కలిపి కావలసివలంద), ఉల్లగ, గాఢివెయ్యెక్కయు ఎలము
యొక్కయు మూత్రము, తాపవిచ్చిక, పాత్రము, కందలు, తీరుపువ్వు,
లాభకవ్వు, నెయిరి, పెప్పరి, కరక, కర్తవ్యము తీరుపువ్వు, చిరుగు
మున్నగు బాంకల జంతువుల మాలములు, ముంగకాయలు, నేడపొట్టి
కాయలు, కాకరకాయలు, గోసకాయలు, తిలకకృత్తుయొక్క ఫలములు
(తిలకమనునది స్వకామిప్రసన్నుడుగు వృత్తువోసము), ములకకాయలు, అత్తి
కాయలు, ఉల్లికడ్డలు, కల ఆరిటికాయలు, పొన్న కరిటికాయ, పల్లెరు, ఎలక
చెయ్యియాయ, మంచాకపు ఆకు, చిప్పరీగ, త్రిఫలములు, (కరక, తానకాయ,
ఉసిరికకాయలు), తెలుగుపండ్లు, నేరకుపండ్లు, నర్మదుండులు, తామరదుండులు,
కలవదుండులు, తులసిదీక్షిత్తములు, భర్తూకపు త్వాయొక్కయు, పెంకాయ
యొక్కయు, తత్తియొక్కయు గోసలమంతు లేకనూపులు, త్రిక
టుకములు, (కుంరి పిప్పళ్లు, మిరియలు), తుమ్మిపండ్లు, పుల్ల తెలుగుపండ్లు, త్రిగ్వ
కాయలు, తీర్తరసంబులు కపాయక సంబులుల సకలపదార్థములు, ఏనుగులు
గుఱ్ఱములు మున్నగువానినైకొక సవారీయేయుట, విశేషముగ సంకరించుట,
ఎగవలో దిరుగుట, దేహబ్రహ్మకీయుట, ఇవియన్నియు ప్రమేహరోగముకల
వారికి పథ్యమలైయందును.

— ప్రమేహరోగమునం పథ్యములు. —

శ్లో॥ వేగరోధం ధూమపానం స్వేదం శోణితమోక్షణమ్ |
సజాననం దివానిద్రా నవాన్నాని వధీని చ | 36 |
అనూపమాంసం నిస్పావం పిష్టాన్నాని చ మైథునమ్ |
సావీరకం సురా తుక్తం కైలం క్షీరం గుడం ఘృతమ్ ||
తుమ్పిం తాలాఫ్లిమజ్జాం చ విరుద్ధాస్యశవాని చ |
కూత్తాణ్ణ మిత్తు దుష్టామ్బు స్వాద్వమ్బులవదాని చ | 37 |
అభివ్యుద్ధి చ యత్నే || ప్రమేహ మివృద్ధి యేత్ |

తా. మంజూత్రాది వేదముల నిలోధించుట, పౌగ్దాగుట, వెనుట
 పెడలించుట, రత్నప్రాశము చేయుట, పల్లవప్రసాద మొనర్చుచుండుట, పగలు
 నిడలించుట, త్రోవలియ్యుట అన్నములు, పెరుగు, బజ్రపాతంబుననుండు
 బురువలు మొదలములు, అమిములు, సెంచీతోలేయబడిన యెన్నములు, క్షీరంభో
 గము, పొడిగనున కాంచకము, కన్నపైలేట, నూనె, పాలు, లెల్లము, వెయ్యె,
 పొగకాయలు, తాటిని నైనముతోని గజకు, పొద్దుగ కుమ్మలులగు నన్నియులు,
 గుచ్చుబీజాయ, తెలుగు, ఉప్పునైన బలము, మధుర అర్థంబును రసములును
 పదార్థములు, ప్రోవద్దుల ప్రతిపదము కావలెనవచ్చునుట, పీరిన్నిటిని
 ప్రతీపాలోగమునబాలు మ్మిది ప్రతిపన్నముతో విగుణంబెను

—| తేజోలోగమున పథ్యములు. |—

శ్లో॥ చిత్తాశ్రయో జాగరిణం వ్యవాయం
 ప్రోద్వర్తనం లబ్ధవమాలిష్యే || ౩౧ ||
 హస్త్యశ్వయానం భ్రమణం విరేళః
 ప్రచ్ఛర్దివశ్చాప్యచిర్పణశ్చ |
 పురాతనా పైః పకోరీదూష
 శ్యామాకపివారప్రియమజ్జాగ్రాః | ౩౨ ||
 యశాః కులుత్థాశ్చూకా మమారాః
 ముద్గాస్త్ర వశ్యశ్చమహాని లాజా |
 కలూని తిక్తాని కిసాయకాని
 తక్రం నురా చిల్లటమత్స్య ఏవ | ౩౩ ||
 వద్ధాని వార్తాశఫలాని చాపి
 ఫలత్రయం గుగ్గులురాయశశ్చ |
 శిరీషలోధ్రద్రుహరీతకీవాం
 చూర్ణేన గాత్రస్య విశేషశశ్చ | ౩౪ ||

కలుత్రయం వర్షవైలమేలా
యాహోశి పర్యాణ చ ముఖ్యైలమః।
షష్ఠోత్థాకాకాగురు లేపనాని
ప్రవృత్తిరాణ భిలాజమాని ॥3౨3॥
ఏతాని పర్యాణి నిషేధితాని
మేదోగదం సత్వరి ముక్తి పున్తి॥

తా॥ చింత, కనాపరికరము, రాత్రులయందు నిద్రాశేల్కాని
యందంట, స్త్రీసంభోగము, ఉద్వృత్తము (చపత్రి మున్నగు వస్తువులద్వారా
చూర్ణాదులచేత కరికమున నలుగుప్పెట్టట), లంకగాము, ఎండలోని పగుట, పీలు
గులు గుట్టుములు మొదలుగువానిపై నిక్క పరాకపేయట, అధికముగ సంప
దించుట, నిరతనములేపికొనుట, కరుణములేపికొనుట, కరికములు కృపించ
పేయు నాహారాదుల నేవించుట, ప్రాతవీయగు నెదురుబియ్యము, ఆకుల, బా
సానులు, దీనాములు, కొబ్బరి, కొమ్మలు, యశలు, ఉలములు, పెసగులు, పిరు
పెసగులు, పెసలు, కందులు, తేనె, మేళాలు, కటురపండులు తిక్తిరసంబులు
కమలయి రసంబులుకల సకల పదార్థములు, ముగ్గ, మద్యము, చింగటలులు
మిశ్రితము, తిప్పన కాల్పననీన వంగపండ్లు, ప్రసంగములు (కరకతాని ఉసిరి
కలు), గుడ్డిలము, తోటాపస్తము, దిరిపవపుకాయలు, బాద్దగుల్లిపువ్వులు, కరక
కాయలు, ఈమహానిద్రా మ్నాముచేసి యాహ్లాముచే నలుగుప్పెట్టట,
ప్రకటుకములు, అవమాన, వీలము, యాహ్లాములగు సకల పదార్థములు
మద్యులమోనె, అపచారలు, అందులబాసికొనుట, చేదీపిళ్ళు, కిలాబుల్లి,
ఇవియన్నియు మేదోగమును హరించునుకావున పథ్యములైయుండను.

—| మేదోగముచే దపథ్యములు. |—

శ్లో॥ స్నానం రసాయనం శాలిక గోధూమాక ముఖీలితాః।
షీ శుభవికృత్తీమాక సాహిత్యం స్వేదనాని చ॥ 3౨౪॥

విశ్వం మాంసం దివానిదాం ప్రస్థాన్తధురాణే చ |
సర్వస్య భోజనస్యాస్తే జలవాసం విశేషతః | 3.౨౧ ||
అతమాత్రం తూచితే విశేషాద్వరుష్కయామ్ |
ద్వధావస్థత్వగున్వచ్ఛేదస్త్వి వ్యయేదిమామ్ | 3.౨౨ ||

హా! ఉన్నము, రిసాయనావధముల కేదించుట, రాజకపు విజయములు గోధాములు భుజించుట, శరీరమున మిక్కిలి ముఖమును గల్గించుట, పాలు, పెరుగులు సంపాదించిన దెల్లము : క్షౌరి మున్నగునవి, మితములు, శ్చక్షిత్వవంతిభుజించుట, క్షేగవగ్న జేయుట, మిస్సర్వములు, మారము, వడటియందు నిమగ్నములు, పుష్పమాతల ధరించుట, గంధములు దాసికొనుట, మిగ్గులవాదాగముల పేగించుట, జర్మి సర్వాములను భుజించునీవప అధిమగ నీర్మిత్రాగుట, విశేషముగ ముఖముపేసికొనుట, నీవిన్నిటిని శరీరముమిక్కిలి బలిపెయించునపుడు మేగోలోగముల ముఖముల మునుపక లెను.

— శ్లోకరంగమునందు చక్రములు. —

శ్లో॥ విశేషం లక్ష్మ సమబ్రవస్థవా
కులుత్తిముద్గారుణశాలయో యవాః |
మృగిద్విహ జాగ్రలవృజ్ఞయాన్వితాః
నితా గురా మాత్మకశ్రిధుమాన్వితాః | 3.౨౩ ||
త్రకో రిసాకో రుబుక్తైలమాన్వికం
శాలిచ్చ శాకం కులకం కటిల్లకమ్ |
పుసర్నవా శ్శిగుధలం హరీతకీ
తామూలమేలాయవశూః మాయసమ్ | 3.౨౪ ||
అజాగవాష్ట్రీమహిషీవయోజలం
లఘూని తీక్ష్ణాని చ దీపనాని |
పప్రేణ సంపాప్తమమగ్నికర్మ

ప థ్యా ప థ్య ము

విచప్రయోగోఽత్రయునోయథాయథమ్ || 329 ||
 విశేషతః స్త్రీహాసముద్యవే గదే
 వామేఽగ్రహహా ధమనివ్యధః పరమ్ |
 బద్ధాహ్వాయే శోభరతే మతోద్ధితే
 వాళేరధశ్శత్రువిధిర్యథావిధి || 330 ||
 సమీరణోక్తే ఘృతపానసూచితః
 సాధ్యజ్ఞే సభ్యాప్యమవాసనం తథా |
 యథామలం పథ్యగణోఽయమాశ్రితః
 పథా వృణాం స్యాదుదరామయే సతి || 331 ||

తా: విరేచనము, బంధము, సంవర్ధనకారమునగుమున్ను పండిత ఉచితము, పిసలు, ఎట్టకరివడ్డము, నువలు, బాంకలతేకమున ఇరించిన మృగములు, గవీలు, గరి మూసల పములు, చక్కెర, మిద్యము, లేపి, కిధి అను మిద్యము, మాధ్వకమును మిద్యము, మల్లంగ, ఉల్లిగడ్డలు, ఆముదము, అల్లము, కాలికాకము, పొట్లకాయలు, కాకరకాయలు, గలి వేరు, యవగకాయలు, కరకకాయలు, తాంబూలము, ఏలకులు, యవమోరము, లోహాధిస్తము, కేకలయొక్కయు ఆభరణయొక్కయు పింఠిలయొక్కయు బట్టెలయొక్కయు పొలు, కారిమూతములు, నూర్మనగ శీర్ణంబులుగునియు శీర్ణంబులును, అన్ని విడివిడి వేయునవి యునగు పదార్థముల క్షి-తించుట, ఉడకమునై బట్టవెట్టుట, రివ్వవకాలిన యవసలలావులచే రిమ్ వేయుట, పగ్గవిరుము ముయొగించుట, ఇలియన్నియు నుదరతోగమునం వాతూ తోచునుల ననుగరించి పథ్యమునైయుండును.

మఱియు స్త్రీహాసోదమునందు యివిమఱివి ముతేకక్తున సిరాశ్యధము నేయవలెను. బద్ధగుతోడరమునందును మతోదమునందును నాశ్రికి క్రిందిభాగమున కాస్త్రోర్ధ్వభాగము శస్త్రుకగ్నతేయవిగును.

కాలిమఱి గల్గిన ఉదరపాద్యధియందు తొలకెఘృతపానము చేసి పిదప తెలాయలచే నధ్యంబదయింతు, అనువాసన వక్తికగ్నతేయమయిం బథ్యము,

ఇంద్రగంగన బాహుళ్యముల ననుసరించి ఉదరవ్యాధిలగుట వశ్యముల
వెలుగువది.

—| ఉదరరోగమునం వశ్యములు. |—

శ్లో॥ సంస్మేహానం గూమపానం జలపానం సిరాశ్యధమః ।

భర్తి క్యాసందిభాస్వన్నం వ్యాధ్యామంసిష్టైకైకృతమ్ ॥ ౩౩ ౨॥

మేదకామాపమాంసాని క్రతశాకాస్తీలా లపి ।

ఉష్ణాని చ విదాహీని లవణాశ్యశవాని చ ॥ ౩౩ ౩॥

మహేష్టగిరిజాతానాం పరితాం పలిలాని చ ।

శమీధాశ్యం విరుద్ధాన్నం దుష్టవిరంగురూణి చ ॥ ౩౩ ౪॥

విష్టమీశాని విశేషాత్తు స్వేదం విష్టమృతమృతే ।

సర్వయేకుదరవ్యాధౌ తైత్యై రక్షన్ని జం యశః ॥ ౩౩ ౫॥

౧౫॥ స్వేదాదులు, భూమిపానము, జలపానము, సిరాశ్యధమము, గుడ్డుము మున్నగు వాహనములపై పెక్కి కవారి ప్రేముట, పగులు నిదురించుట, దేహాభివ్రేషితములు, పిండితో చేయుచిన భక్ష్యముల వినుట, ఉదరమునజరించిన బుర్రులయొక్కయు జలప్రాంతముననుండు బుర్రులయొక్కయు మాంసములు, ఉదరమార్గము, మిశ్రములు, ఉష్ణములును వివాహగిరింబులును లవణ రసంబులునగు వాహుళ్యములు, మహేష్టగిరిజాతమున బుట్టిన నదులలో నుండి జలము, మినుములు మున్నగు శమీధాశ్యములు, పరస్పర విరుద్ధములగు పదార్థములు, దుష్టమైన జలము, అశుద్ధకర పదార్థములు, ఇవియన్నియు నుదర వ్యాధికల మునుజాలచే విరుదువగును.

మఱియు ముఖంధముచే గల్గిన ఉదరవ్యాధిలగుట మలమును బంధించు పదార్థములు, నీచించుమియు, శరీరమున వెనుట వెదలించుటయు వశ్యములు. యశమునుగోరి తైద్యంబుండు ఉదరరోగములకు తోగిరి పైకెప్పుడుచిన వెలుంగున వశ్యములు వెలువచును.

— శోభరోగమునందు పథ్యములు. —

శ్లో॥ సంశోధనం లబ్ధునమనమోక్షః
 స్వేదః ప్రలేపః పరిక్షేచనశ్చ ।
 పురాతనాశ్శాలియవాః కులుభాః
 ముద్గాశ్చ గోధాహ్యవీశల్లకోఽపి ॥ ౩౩౨ ॥
 భవజ్జభుక్తి త్తిరతామమాడ
 లావాదయో జాగృలవిష్మిరాశ్చ ।
 కూర్కోఽపి శృగ్ ప్రపురాణస్స
 స్త్రకం సురా మామీకమాసనశ్చ ॥ ౩౩౩ ॥
 నిష్పావకాశ్చిల్లకరక్తశిగు
 రసోనకర్కోటక బాలమూలమ్ ।
 సునర్పలా గృష్ణానకం పటోలం
 వేతాగ్రథావీధలమూలకాని ॥ ౩౩౪ ॥
 పువర్షవా చిత్రకపాఠిభద్ర
 శ్రీపద్మనిమ్బేక్షురిపల్లవాని ।
 ఏరల్లజైలం కటుకా హరిద్రా
 హరీతకీ త్తొరనిపే వణజ్చ ॥ ౩౩౫ ॥
 భల్లాతకం గుగ్గులురాయనశ్చ
 కటూని తిక్తాని చ దీపనాని ।
 మూత్రాణ గోఽబాసుహిషీభవాని
 క్షూరికా చాపి శిలాజమాని ॥ ౩౩౬ ॥
 యత్పాణ్డ్యరోగేష్వపి వహ్నికర్మ
 పురాఽదిప్తం హి తదేవ చాపి ।

ఆ స్థో తా త్ప ర్య స హి త ము.

౯౭

యథామలం పశ్యమిదం ప్రయుక్తం

శోభామయం సత్సరముచ్చితమ్ ॥౩౪౧॥

తా. కనువిశేషమాయముగ శోభము, లలనము, రక్తమోక్షము, వెనుకవెడలించుట, పట్టుకేయట, కమలాయుజువే విగుప్తట, ప్రాచురియగు రాజనముల లింజ్యము, యభయ, తలవలు, పెగలు, ఉడుము, ముండ్లపంకి, పెనులి, తిల్లిరమట, కొడి, చావుకపిట్ట, ఇవి వెనుకలగు బాంధవలక్షణుల యొక్కయు, తాము, కృంగి యగు ముప్ప్యము నీవియొక్కయు హంసము, మిక్కిలి ప్రాచురియగునెంజ్య, మట్టగ, కల్లు, తేనె, మద్యము, అరుములు, తాళకగాయలు, ఎట్టరి ముదగగాయలు, ఉల్లిగిచ్చలు, ములుదొర, వేళముల్లంగి, ప్రార్థులిరుగును పెట్టుకాన, గంజాయి, పొట్టకాయలు, పేయచిగురు, ఉసిక కాయలు, ముల్లంగి, ఎరివేయి, చిత్రమూలము, వేళవాయువార, పెద్దగుమ్మడి, వేప, నీరు గొప్పి అను నీయూరితిచిగురు, అయదము, కటుకకొనీనీ, బువ్వు, కరిక్కాయలు, షోరములు, తేదీరింజులు, గిడ్డెలము, తోమాభిష్టము, కటుకల ముకల సకలకర్కాయలు, తిత్తనముకలకర్కాయలు, అన్ని నీ దీపవజ్రేయం బుదార్థములు, అభయయొక్కయు మేకలయొక్కయు బుద్ధైలయొక్కయు బూర్తియు, కిచ్చురి, శిలాబువ్వు, ఇవి చున్నియు శోభ (ఇంక) తోగము నందు కర్ణములు

మరేయు మున్ను పొందుకోగమున తెప్పిన నీలిగ నీశోభ తోగము నందును అన్ని కర్కవేయట మిగుల హితకరమైయుండును.

—(శోభతోగములం దవర్ణములు.)—

శ్లో. పవనం పలిలం వేగరోధం చ విషమూశనమ్ ।

వినుద్ధం పానమశనం మృత్తికాయోశ్చ భక్షణమ్ ॥౩౪౨॥

గ్రామ్యానూదం విశితలవణం శుష్కశాకం సపాన్నం

గజం పిష్టం దధి సక్తనరం నిర్జలం మద్యచుష్టుమ్ ।

ధావా వల్లూరిపమశనమథో గుర్యసాక్ష్యం విదాహి
స్వంతుం రాత్రో శ్వియభుగదవా వృద్ధయైష్ట్యునభ్యు

తా॥ గాలిలోనుంచుట, నీరుద్రాగుట, మియ్యము తొడిగేయుట నితో
ధించుట, మౌర్యాధికముగ భుజించుట, పరిష్కరవిద్యములగు నన్న పానముల
సేవించుట, మత్తు తీయట, గ్రామ్యమౌపమములుచేయుట, లవణ రసము
కల పదార్థములు, ఎండినకాయలు మిన్న గుణానిచే కేయలచేసె గూలు,
క్రొత్తబియ్యముచే సిగ్గులైన యన్నము, వెల్లుముచే కేయలచేసె పరిల పదార్థ
ములు, సెరుగు, పిండితో కేయలచేసె పదార్థములు, సిగ్గునము (నువ్వులను
కేయలమును మిసపపచ్చును ఒకటిగ నేర్చి పక్వముచేయుచేసె యన్నము), నీళ్లు
లేని మద్యము, పులుపుగల పదార్థములు, బొయ్యలు, ఎండినమౌరపము,
సమకము (పక్వములగు పదార్థములను అపక్వపదార్థములను ఒకటిగ నేర్చి
భుజించుట), అల్పరగ పదార్థములను అపార్త్యవదార్థములను భుజించుట,
రాత్రులయందు నిదురించుట, పంథోగము నయింపుట, ఇరియన్నియు కోధ
(శంఘ) తోగముకలవారితో అపక్వములు కావున సేవించుచుండుట.

—| బ్రహ్మకృద్ధిగములయందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ సంతోధనం వస్త్రపస్త్రస్త్వమౌతు

స్వేదప్రలేపోఽగుణశాలయశ్చ |

ఏరిష్టైలం గురభీజలభ్యు

ధన్వామివం శిగుఫలం పటోలమ్ | 343 |

పునర్నవా గోతురకాస్తిమథ

తామ్రాల్పభ్యాసరలా రిపోనమ్ |

వాత్కిగం గృష్టసకం మధూని

కామ్యం ఘృతం తప్తజలభ్యు తక్రషి || 344 ||

యదామవాలామోమగ్ని శారి

తదన్వపాశ్చ సురా పురాణమ్ ।

అథోనువద్వర్ణనయోశ్చ దానాః

వ్యత్యాసశ్చ బాహుసిరావ్యధిశ్చ ॥ ౩౪౬ ॥

యథాశ్రుతశ్చామృతమిధిశ్చ వన్

స్సాన్వీక్ష్యద్వైత్యవృద్ధ్యామయినాం ముఖాయ ।

ఈ చతువిధ సనహిషణులగు శంకృతకర్తలు, వస్త్రకర్త, రక్త
కూటకము, దేహటయజ్ఞిండుట, పట్టుదేయట, ప్రియదేహియ్యపు అన్నము,
అముదము, నోమూత్రము, అగ్రాముదములగు సంకల్పబహుసము, ముదగకా
యలు, పాక్షికాయలు, గరిషేత, పశ్యేత, హంత్యే తాంబూలుము, కంఠకా
యలు, తేనె, ఉల్లిగట్టలు, వంకాయలు, గంగాయ, తేనె, వందలలోమూగిన
తెయ్యి, కడివీళ్ళు, తొక్క, ఇగియమీయలు, ఆహారమును హరించి అన్న ని
దీపింపజేయు పక్షాదులును, ప్రాణినియగు కల్లును బ్రహ్మలోకమునందును
అందఁ గృహించును పథ్యములు

మఱియు అర్ధంబ్రాతారమువలె గెడ్డలయందు రక్ష చేయవలెను.
ఈబ్రహ్మయను గ్రంథి మఱిప్రకృష్టముచో ఎవరుచేయించు సిరావ్యధము
దేయటము, ఎవరుప్రకృష్టమన్న పుగు మఱిచెలిలో సిరావ్యధములేయట
మును పథ్యమైయుండును ఈలోకమునందును అందఁగృహించును కాస్త్రీర్వ
ప్రకారము శస్త్రీకర్త చేయవలయు మిక్కిలిప్రకృష్టము. (ఇచ్చట బ్రహ్మయనగా
వాతము ప్రకోపమునందటచేరి గెడ్డలయందు గ్రంథియొనముగ నుండిచివరోధ
యని యిరుంగునుగి).

—౨ బ్రహ్మవృద్ధిలోగమలయం పథ్యములు. ౨—

శ్లో ౩ విరుద్ధపానాన్నపాత్ర్యసేవాం

పండుభణం హస్తిహాయాదియావమ్ ॥ ౩౪౭ ॥

అసూపమాంనాని దధేని మామే

దుగ్ధాని పిష్టాన్నముపాదికావ ।

గురూశి శ్చుక్రొస్థితవేగరోధః

మృత్యుశ్చన్యథ్థ్యామయినామమృతమ్ ॥ 3౪౦ ॥

తా॥ పరస్పర విరుద్ధములగు నన్న పానములు, అపాక్త్యములగు పాక్త్యముల సేవించుట, రోగముల చలించజేయు పనులజేయుట, ఏనుగులు గుర్జుములు మున్నగుకానివైచిక్కి సహించేయుట, అమాపరేకమునంగల అంతువుల మాంసములు, పెరుగు, మినుములు, శాలు, విండిచి జేయుబడిన పదార్థములు, బుచ్చరిహార, అశోకరిపదార్థములు, శుక్ర మేయమ నిరోధించుట, ఇవి యన్నియు బ్రహ్మరోగమునందును అందవృద్ధిరోగమునందును అపథ్యములు కావున సేవించవలెను.

—) గలగర్జ గర్జయాలాది రోగములయందు పథ్యములు —

శ్లో॥ ఛర్దిగ్విరేచనం నస్యం స్వేదో ధూమం సిరామృతః ।

అగ్నికర్తృతౌరయోః ప్రలేపో లగ్ననాని చ ॥ 3౪౧ ॥

పురూషపుతపానచ్చ జ్వరలోహితశాలయః ।

యవాః ముద్గాః పటోలచ్చ రక్తశిగుకటిల్లకమ్ ॥ 3౪౨ ॥

శాలిచ్చ శాకం వేతాగ్రం యాతౌణి చ కటూని చ ।

డివనాని చ సర్వాణి గుగ్గులుశ్చ శిలాజతు ॥ 3౪౩ ॥

విశేషాన్యలగజ్జేషు చ్చిత్వా జహన్తితపే సిరే

కుర్యాత్వా మణిబన్ధాన్తే రేఖాన్ప్రసౌమిలీన్తరాః ॥

యథాదోషం యథావస్థిం పథ్యమేతత్ప్రేక్షేత్రితమ్ ॥

తా॥ మువము, విరేచనము, నస్యము, స్వేదము, ధూమపానము, సిరా కృగనము, అగ్నికర్తృ, తౌరప్రయోగము, ప్రలేపము (చుట్టజేయుట), లంక నము, అను నీ కర్తృలజేయుట, పాతవేదిని బ్రాగుట, పాతయెఱ్ఱుబడివడ్డం, యవలు, పెరులు, పొద్దుకాయలు, ఎఱ్ఱునియనగకాయలు, కాకరకాయలు,

కాలికాకము, కేమలమగుచు, హామలయలును కలహాపముగల్గినయెడల అన్ని ని
దీపంప పేర్లుకలదియనగు పదపదార్థములు, గర్భము, శిశువనపు, ఇదియన్ని
యెను గలగంధాది రోగములయందు పథ్యములైయుండును. మనీయం గల
గంధమునందు కాలుక్రిందనుండు రెండునిలలు భరింపకున్నైనను మనీ
కర్మన సగర్భములలో మెక్కుక అంగుళమునకు ఒక్కొక రెళువంతున
మూడురెళువల గడి పేర్లుకలదియైయు పథ్యములగుండును. ఇత్రైంగున గల
గంధాదిరోగములందు అయోదోగులులను అతస్థాభేదములను అనుసరించి
పథ్యములు మరుండుబడియె.

—| గలగంధ గంధమాలాని రోగములందు దపథ్యములు. |—

శ్లో|| దృఢాత్మవికృతీస్సర్వా మాంసం చామాంసమృచమ్ ||

పిష్టాన్న మన్నమధురం గుర్విభిష్యస్తకారి చ |

గలగ్ధం గల్గమాలాఒపచిగ్రన్థ్యృచామయాన్ |

చికిత్సన్నగదంకారో యశోఒశ్రీ పరివర్జయేత్ |

కాః పాలు, కెలకు పంబంధింబులగు పైయం చక్కెర యన్నగు
పదార్థములు, అమాపదేహమందును బుకుత్తలయొనములు, పిండితో పోలు
బడిన పదార్థములు, అన్న విధున రుచులుగల సుఖపదార్థములు, అశ్లేశం
బులును ప్రోతస్సుం ప్రదంప పియ్యదయెనునగు పదార్థములు, ఇదియన్ని యె
గుగంధము గంధమాల అపచి గ్రంథి అయ్యదములను రోగములందు అపథ్య
ములు కాన్తన కేవలంబుగన్త.

—| పిపదరోగమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో|| ప్రచ్ఛర్దనం లబ్ధి సమృపమోమః

వ్యేతో విలేకః పరి లేపనశ్చ |

పురాతనాష్టప్రీకశాలయశ్చ

యవాః కులుత్థా లకునం ఒబోలమ్ || 3౧ ||

వా రాశశోభాభావకారవేల్ల
ప్రసన్న వామూలకపోతికా చా
ఏరగ్నైలం మరభీజలభ్య
కటాని తిక్తాని చ దిపనాని ॥ ౩౧౬ ॥
గుల్ఫోపరిష్టాచ్యతురిక్కులే వా
వాతోద్భవే గుల్ఫతలే చ ప్రైత్తే ।
అక్కుష్టమూలే కఫశే విశేషాత్
సిరావ్యధశ్చాపీ యథావిధానమ్ ॥ ౩౧౭ ॥
ఏతాని ఓధ్యాని భవన్తి ప్రంపాం
లోకే నతి శ్రీ పదనామధేయే ।

రా॥ కమనము, లంకినము, రక్తమోక్షము, శ్వేతము, విశేషము, పట్టువేయుట, అను నీయాదుకన్యబధములు; ప్రాశుయగు ఆయవదివాళ్ళుం
రావ్రులు, రావనములు, యవలు, ఉలలులు, ఉల్లిగడ్డలు, పొట్టకాయలు, చంకా
యలు, ముదగకాయలు, కాకరకాయలు, గురిసెలు, లేయిల్లుంగి, ఆయవము,
సోమ్యోక్తము, కటానిక్తములుకల పదార్థములు, అగ్ని వి దీపింప వలయుపదా
ర్థములు, ఇమియన్తి యే స్థిపదలోగమునందు పథ్యములు

దుటియు స్థిపదము వాతముచే జలించుచో నీల బండకు వాల్గంగుళ
ముల నై భాగంబులందును, వీక్షియవలన జలించెనేని నీలమండజలించును,
కఫముచే గరిగెనేని బొటనైనది తెండబడవలయును సిరావ్యధనమునెయ్యట
మిక్కిలి ప్రశస్తతమునందును. ఇన్ద్రెరంగున స్థిపదలోగమునందు పథ్యక్రమము
తెలుంగునది.

— ॥ ౩౧౭లోగమునం దపథ్యములు. ॥ —

శ్లో॥ పిష్టాన్నం దుగ్ధవికృతిం గుడమానూషమామిషమ్ ॥ ౩౧౮ ॥
స్వాద్యక్షుం పారియూత్రం చ సిన్ధువిభక్తవదీజలమ్ ।
పిచ్చిలం గుర్యభివ్యన్తి శ్రీపతి హవనజయేత్ ॥ ౩౧౯ ॥

ఈ పీఠికో ప్తయబడిన పదార్థములు, పాటకో ప్తయబడిన పదార్థములు, రెల్లము, అమావదోమునవలయు బంతువుల మారసములు, మగని అల్లురి సములంకిత పదార్థములు, పోలియాత్రములు పోత్రమునందును వింధ్యరౌద్రతమునందు నుండు పదియొక్కయు వింధ్యపదియొక్కయు జలము, పిచ్చిలంబులును అపకృతంబులును ప్రోతమృత ప్రదిపత్యమునవియును పదార్థములు, వింధ్య తిరిగి పదకోగములవారు విసేవలెను.

—/ విద్రుధికోగములందు పథ్యములు. /—

శ్లో॥ ఆమావస్థే శేచనాని తే. స్వేదోఽనమోమృతమ్ ।
 జీవ్వాశ్చామూకలమాః కులుతా లకునాని చ । ౩౬౦॥
 రక్తిగ్రగుశ్చ నిష్పాపా కారవేల్లం ప్రసర్షుషా ।
 శ్రీపద్మం చిత్రకం క్షౌద్రం శోభోక్తాని చ పద్మకః । ౩౬౧॥
 ఓక్వావస్థే శత్రుకర్త ప్రరాణా రక్తశాలయః ।
 క్షురిం శైలం ముద్గరపో విలేపే ధన్వనా రసాః । ౩౬౨॥
 శాలిశ్చ శాకం కిచిత్ పటోలం హిమపాలుకా ।
 చస్తనం తప్తశీతామ్బు సర్వం చాపి ప్రశోభితమ్ । ౩౬౩॥
 సరాణాం విచక్షా రోగే పథ్యాపథ్యం యథామయం ।
 పథ్యాశ్చేతాని సర్వాణి నిష్ప్రేమాని మహ్నాః ధిః । ౩౬౪॥

కా॥ విలేపనము, పట్టునయము, చెఱుటలుస్త్రీయము, రక్తరూచనము జేయుట, ప్రాతినియగు పాములు, ప్రాతిరాచనయము, ఉలవలు, ఉల్లిగడ్డలు, ఎద్దియనకాములు, అమములు, కాకంకాములు, గరిష్ఠయ, పెద్దగుప్పటి కాము, చిత్రములము, కేతి, భద్రయన్నియును, శోభకోగమున చెప్పబడిన పథ్యవర్గములు విద్రుధిపావము గాకుండునపుడు పథ్యములైయుండును.

మఱియు ఆట్టి విద్రుధి మన్వైవేకభుక శత్రుకర్త జేయుట, పాత ఎడ్డు పరిధాన్యములు, వెయ్యి నూపె పెనలకట్ట, విడిచి (మఱియు లభికముగ కుండు ౧౦౬), అగ్రాధ్యులు లభించిన బంతువుల మారసము, శాలికాము,

అరటికాయలు, పొద్దుకాయలు, పచ్చకల్వము, చండనము, కాగిండ్లగిరిపిడ్డు ఇవియన్నియును, క్రూరకోగమున విప్పబడిన పథ్యవర్గమును పథ్యములు, ఇతై రంగున విద్రవిశోగమునందు ఆయాగోషముల ననుసరించి పథ్యములు యివి అరటి విగ్లయంబులయెను.

—| విద్రవిశోగమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ శోధినాం యావ్యవధ్యాని వ్రణినాచుహితాని చ ।

క్రమూదామే చ పత్వీ చ విద్రధౌ న్నయేన్న ర॥ 31౬౧॥

ఈ విద్రవి శయావర్ణనోందియన్నపుడు శోధకోగమున శిష్టంబును సపథ్యములను, పత్వావర్ణనోందినపుడు క్రూరకోగమునశిష్టంబును సపథ్యములును వరుసగా సపథ్యములైయుండును కావున వివేచనంబగును.

—| క్రూరకోధాని రోగములందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ విప్లూపనం రక్తము క్షిరుషనాహూవిపాటనమ్ ।

శోధనం రోషణం పత్తం పురాణాస్పితశాలయః ॥ 31౬౨॥

యవపష్టికగోధూమా బాద్గలా మృగపక్షిణః ।

విలేపీ లాజమణ్డశ్చ కటుతైలం ఘృతం మధు ॥ 31౬౩॥

తైలం మునూరతునరీ ముద్గయాపశ్చ శర్కరా ।

అమాశఫలపార్తాక శర్కోటక పటాలకమ్ ॥ 31౬౪॥

కారవేల్లం నిమ్మపైతం వేల్కాగ్నిం బాలమూలకమ్ ।

దునిషణ్ణకశాలిణ్ణ తద్దాలీయకవాస్తుకమ్ ॥ 31౬౫॥

త్రిఫలా పనసం చోచం దాడిమం కటుకాఫలమ్ ।

బీజస్థైర్యం బ్రాహ్మీ స్వాదుతిరక్తమాయకా ॥ 31౬౬॥

పసుప్తమిదిన్నస్తు స్థిగ్ధముష్ణం ద్రవోత్తరమ్ ।

ఏషణం శమనం దాహః స్వేదనం బస్థిచక్రియా ॥ 31౬౭॥

వ్రణానమూర్ఛనం లేపో ధూపనం వృతధారిణమ్ ।

ఉగ్రహంభవ్యజనం చంద్రం లిలంపయమ్ ॥ 322 ॥
 తిష్ఠతీతామ్బు కర్పూరనైఘ్నశాఘ్నాదిః పరా ।
 ఏరిత్విన్యంపరై నేవ్యంపధ్యాపన్యంయథామయమ్ ॥ 323 ॥
 వ్రణశోభే వ్రణే పక్ష్యోవ్రణే నాపివ్రణేఽపి చ ।

తా: నిఘాటయ (పూజేయము మొదలగుక్రియాలే వాఙ్మనుగదశించుట), నిష్ఠామయము, అదీకరణయినది అగతీయమే మొదలగువానికిఁ బట్టుకట్టుట, ధేరియట, కోభగము (ప్రభుగూఁగింపుయందును నీమమున్నగు వారిని పంకము), కోమయ (ప్రభుయందు మాన్యునట్టి యామధాయల బలయెఱుంగించుట), ఈయాదికర్పూరకు (ఈకోఁగింపుయందును ముగ్ధకావేయందగులు, ముత్యము, ప్రాసాదమును గల్గినంతామ్రము, యశలు, అనెననినాగ్గనంతామ్రము, గోధుమలు, అంబుగములుగ్గిన మృగముల మొక్కయును పక్షుల మొక్కయును మౌండుములు, విలేట (మెరుకలగింపుయందును గలది), కాగములము, ఆకనూరి, తెయ్య, పేత, ఉప్పులూరి, వియెగలయెక్కియును కందుల తొక్కయును పెనుయెక్కియును కట్టలు, పక్కెర, ఆహావయమున గనియింపుము, కంకాయలు, కోసకాయలు, పొసకాయలు, కాంకాయలు, వేపాద్య, కేముదిగురు, చేతముల్లరి, మ్రుగర్పూరి, కాలికాకము, ఎట్టేలు, పులిచింత, త్రిఫలములు (కడక, తాచి, ఉదీరము), పంపకామి, కవోరములు, గానిబ్బువండ్లు, చెమటన్వికాయలు, పొహార, సైంధవయము, గ్రామకండ్లు, మనం తిక్షకముయ విసములకల పద్యాములు, క్షిప్తించుచు ఉద్ధంబునై వ్రకముకల యిమ్ము, వియెగ్గియును పథ్యములైయుండును.

మనీయ ఏకయమ (ప్రభుయందును కలకలచేత ప్రభుయందు మెదలెనుట), కనుగము (కోమయలకలించుటయును), అగ్నికర్ప, కేవలము, కట్టుకట్టుట, ప్రభుమునై మాన్యుమందునును, పూజేయము, పొగకట్టుట, ప్రభుయందుమాన్యునట్టి యామలకు ప్రభుమునైచెట్టి కట్టుట, నట్టిచేకృతింపకట్టుటచే వికరములించుమందులు బూయట, పుష్కలములపూయట, కాగింపుల వికృతముగనుట,

కర్మమనుబూయమి, విక్రమరూపమను బోగ్గొట్టు బ్రహ్మవేదమను, ఇది
యన్నియు ప్రాశోభమనమను ద్రవ్యమలయమను, పశోభ్యద్రవ్యమలయమను
పథ్యమలయమను.

— శ్రవణోధారి శోగములయం చపథ్యములు. —

శ్లో॥ నన్యాని ధాన్యాని లిలాన్మలాయాన్
మామామ్మలుక్థౌన్యసరాం హేమామ్మ॥
క్షీరేతుబాతాన్వివిభాన్వికారాన్
అన్యూని శాశాని చ ప్పరివన్త॥ ౩౭౮॥
అపార్థలం మాంస మసాత్మ్యమన్నం
విదాహివిప్రద్విగురూణ చాపి॥
కట్యమృశేతం లవణం వ్యవాయం
వ్యాయామముచ్చైః పరిభాషణైశ్చ॥ ౩౭౯॥
ప్రియాసమాలోకనమహ్నినిద్రాం
ప్రూగరం చక్షుమణం మిలాన్నమ్ ।
యథాస్థితం ప్రాగధిరోహణ్య
సప్తాని తామృతమత్థతాన్వ॥ ౩౮౦॥
ప్రచర్ణపాతౌతపథామవృష్టి
దశోభయక్రోధవర్మప్రహర్షాన్ ।
శోకం విరుద్ధాశమమమ్బుపాసం
తీక్ష్ణోష్ణరూక్షాణి విఘట్టశ్చ॥ ౩౮౧॥
కర్ణాయనం కాష్ఠసఖాతితోజం
నిసిన్నధానం విషమోచారమ్ ।

వైద్యశ్చికిత్సస్యైకశోధరోగిం

ప్రణం చ సర్వోప్రణమామయన్ ॥౩౭౮॥

వాచప్రణాశ్చాపి యశోధిలంఘ్నీ

విదర్భయేత్సత్తతమప్రమత్తః॥

తా॥ శ్రోత్రగిరియగుధాగ్రములు, శుక్లములు, వహిములు, మిశ్రములు, ఉల్లములు, కృష్ణపరమము (శుక్లములకు మిశ్రములకు విశిష్టములు లేనివి) మిశ్రములు (పరిమళము), ముండుపళ్ళు, పాలపెరుకు పెరుకు కనము పేరు మిశ్రములు, పదార్థములు, పుటాప్రకర్షింపగర్హములు, అపిసూలు, కల్పపాంథమునందును జలమునందును జరిగించిన జంతువులమృతములు, అలకామితక శరీరమునకు ఇవ్వఁగలిగి యున్నాములు, విదానాశాంబులును మిశ్రములకు బంధించువలయు అపిసూలములను, కరణములైన పదార్థములు, కటుండులును అస్థిసంబంధముల పదార్థములు, శీతలపదార్థములు, ఉష్ణము, ఈపదార్థములన్నిటికి శేషించుట, శ్రీసంభోగము చేయుట, కేవలమేకరసములు, ద్విరసములు, త్రిరసములు, చతురసములు, పుటియందును పడించుట, కాయములందును నిదుర చేయించుట, కాయములను సంపదించుట, మిశ్రములనుగా భవించుట, శ్రవణములందును తొలము విశ్లేషముగ నితర్లింపక యథాస్థితిగనున్న ప్రాంతములనుగాని విశిష్ట చేయుట, సృష్టము నుపయోగించుట, తాంబూలము, అట్టికర పదార్థముల శేషించుట, అధిక మైనగాలియు ఎండియు పొగయు మ్లయము మిశ్రముల గల ప్రక్షేపమునకుండుట, ధయము, శ్రోధము, కాంతి, సంతోషము, దుఃఖము, పరిపూర్ణ విశుద్ధములగు గన్న పానములు, తీక్ష్ణములను ఉష్ణములను రోమములైన పదార్థముల శేషించుట, ప్రణామములను పరిధిభములగు వర్షిపాతముల గలగు చేయుట, గోమము, పుష్పము గోమము గుణావతే గ్రుచ్చుట, అన్నమును భుజించక ఉపవాసముండుట, విదర్భములగు నుపదార్థముల చేయుట, ఇవియన్నియు ప్రణాశోధయించును ప్రణామలయంచును గాన్తీర్రములయించును మిక్కిలి మెలమకతో విడిచియుంచక లెకు.

—| భగ్న ముందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ శీతామృత చంద్రులం పద్మ-ప్రదేహులూ బుద్ధవక్రియా!
శాల్మీలియజ్ఞుగోసూగూ యూషోముద్గసతీనియో॥
నవనీలం భృతం సీరిం కైలం మాంపరహో మధు!
పటోలం లకునం శిగ్రు పక్షారో బామూలకమ్॥ ౩౧॥
బ్రాహ్మ ధాత్రీ వజ్రవృక్షీ లాక్షాయచ్చాకిల్పంహణమ్।

తా॥ చల్లనైకరీత్యు, చలనమును బుగదెనుటాయుట, కల్పవృక్షుడు, రాజనములదీప్త్యము, శాల్మీలు, గోధుమలం, పెంబయొక్కియను చిరుపెంగుల యొక్కియను కట్టులు, పెన్న, సెయ్యి, పూలు, మోసె, మాంపరము, తేనె, పొట్టుకాయలు, ఉల్లిగడ్డలు, ముమికాయలు, పొచ్చుగంటిపూ, తేలిముల్లంగి, బ్రాహ్మపంక్తు, ఉసిరిక కాయలు, వజ్రపక్షి, లక్క, ఇదియన్నియును, కేరిము నకు పుష్టిరకల్గించునదియను భగ్న (ముదిల కడుగుడు) తోగియూండు పథ్య ములై యుండును

—| భగ్న మునం దపథ్యములు. |—

శ్లో॥ లవణం కలుక త్కారమథం సైధంపిమాతపమ్ ॥ ౩౨॥

వ్యాయోమజ్జ స వేదే తి భగ్న రూఢాన్న మేచి చ॥

తా॥ ఉప్పు, చెడు, కారము, పులుపు, తుంపములుకల పగాగ్గముల వేచిందిట్లు, సంభోగము వేయుట, ఎండలోకుండుట, తే సొప్పకైమలేయుట, ఇది యన్నియును రూఢములగు నన్నియులును భగ్నములనందు విధనం దగును.

—| దిగంబరమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ అమేనంశోధనం లేపో లబ్ధనం రక్తిమీశుగామ్॥ ౩౩॥

పక్ష్య పువశ్చక్షుమిధః తథా త్కారాగ్నికర్త చ॥

నిర్లపాశ్చాలయో ముద్గా విలేపీ బాల్మికో రసః ॥ ౩౪॥

పక్షిలం శిగు వేత్తాగ్రం పస్తూరం బాలమూలకమ్ |
లిలంబం యోజ్యైలం తిక్తవ్యో ఘృతిం యథా ॥ ౩౮౬ ॥
వీతత్పిన్ద్రం నైవే స్పృశ్యం యథాదోషం భగవత్సగీ

తా. ఫలంబా శ్రవణము పూజాసూర్యకర్మము వచననిరీక్షణము
సంకోచము, పిన్ద్రజేయము, లలితము, తిక్తమోక్షము, ఇవియన్నియును
పథ్యములైయుండును

ఫలంబాదు ద్యమైవపును కర్తృకర్మము, మైవమోగంబును,
అగ్నికర్మము పథ్యములు. ముచీయ అపాలు, పుష్కాస్యములు, సెసలు, విలేసి,
అసృష్టయగుండును బలమృత్యుసంపదములు, పూజాకాయలు, ముఖకాయలు,
శేషునిగురు, పూర్వసంబ్ధిగా, లేఖముల్లచి, మత్స్యమూతె, ఆశ్రమూతె, చెయి
కల పద్మాములు, నెయ్యి, లేనె, ఇవియన్నియు ఫలంబాదోషమునందు పథ్య
ములు కావున ఆయాదోషముల కలసింది నేంపందగును

— ఫలంబాదులను పథ్యములు. —

శ్లో. విరుద్ధావ్యర్థ సానాది విషమాశిషమాతపమ్ ॥ ౩౮౭ ॥

వ్యాయోమం మైశుసం యుద్ధం పృథ్వీయాసం గురూశి చ |
సంవత్సరిం పరిపారేదిపి మాప్రవశో వరిః ॥ ౩౮౮ ॥

తా. ముప్పు విరుద్ధములగు నన్నలాశములు, పశుసాశము (నవ్వు
ముగ్ధనైవమ అభిశయము, మైశు అశాశమునైవమభిశయము), సంవత్సరం సంవత్సరము,
శేషాసంక్రమేషములు, సంభోగములేయట, యుద్ధములేయట, ఏనుగులు
గొట్టుములు మున్నగు వాసాశములపైపెక్కి సహాశియట, అశ్వకర్మములగు
పద్మాముల సేయటలు, వీరినన్నిటిని ఫలంబాద్రవము మానినము సంవత్సరము
ములంబు విధియందుచేరెను.

— ఫలంబాదోషములను పథ్యములు. —

శ్లో. భర్తృకర్తృ భృజమస్యవాది
మైశో జలౌకా పరిపాతనగ్నః

నేకః ప్రతేపోయనశాలయశ్చ
ధన్వానిమం ముద్గరసో ఘృతాని॥ ౩౯౭॥
కట్టికం శ్రీగుఢం పటోలం
శాలిష్ఠ్య శాకం నవమూలకశ్చ॥
తీక్తం కషాయం మధు మాషవాం
శైలశ్చ హన్యాచుపదంశరోగమ్ ॥ ౩౯౮॥
అజాతీయం యథావర్ణం గోధూమం పథ్యమాచలేత్॥

ఈ పదపరికరనిర్మల, తిలకమధ్యమనకును వాచీయను నీరా
వ్యధనముజేయుట, జలనిల కరివించి రక్తరూపనముజేయుట, కషాయాదులచే
చదువుట, పుష్టిజేయుట, యతులు, రాజవంశునిర్యామి, అగ్ర్యులగువుల
జాంపము, పెసలకట్ట, నెయ్యి, కాశికాయలు, ముగ్ధకాయలు, పోకా
యలు, కారికాకము, తేరమన్నం, తీక్త కషాయ నివములకల వర్ణాయులు,
తేనె, బాదామీర్లు, మాత, ఇదియున్నయు ఉపవంశరోగమున పథ్యములై
యవదాను. మిరియు మేకపాలను గోధమలాదు మాచప్ప రోగియొక్క తీక్త
శక్తిప్రసరించి ఉపయోగించవలెనని నిర్ణయింపబడినది.

—| ఉపవంశరోగమున పథ్యములు |—

శ్లో॥ దివానిద్రాం మూత్రివేగం గుర్వన్నం మైథునం గుడిమం॥
అయానమన్లం తక్రశ్చ వర్ణయే నుపదింశే ॥ ౩౯౯॥

ఈ పదపరికరనిర్మల, మూత్రివేగమును నిరోధించుట, అన్నకర
ముగి వర్ణము, పంథాగము, చెల్లుము, కిరీరమునకు ప్రముఖకర్మించుచును
జేయుట, పుష్టినిబట్టగ, నీలవర్ణి దీని ఉపవంశరోగమునందు విరుగుటలెను.

—| మూకరోగమునందు పథ్యములు |—

శ్లో॥ తేపో విశేరోఽన్నత్యక్షః పర్విష్పానశ్చ శాలయః॥
యవా జాల్బమూంసాని ముద్గయూపం కట్టికమ్ ॥ ౪౦౦॥

ఆ స్థో తా త్వ ర్య స హి త ము ౧౧౧

పటోలం శ్రీగు కిలోక్కిటం పక్షారం బాలమూలకమ్ ।
 పేర్కొనిమామౌషిఫలం దాశీమం పైవృథం వచా ॥3౯౧॥
 కూపాదీకం గన్ధవారిః కస్తూరీ హిమపాలుకా
 తి క్తం కమాదయం పైలస్య ప్యాత్పిన్ద్యం కూకీకోషీనామ్ ॥

తా॥ గోపధములు యాయుట, విలేవనము, గత్తదొవనము చేయుట, గెయ్యిరొగుట, రాజములించుట, గావలు, బాంబుల ఒంటెవుల బొంపములు, పెసలట్టు, కాకంకాయలు, పొద్దుకాయలు, మునికాయలు, దోసకాయలు, పొన్నగంటిగా, లేవెలుగలి, పేరుదిగుచ, అమిశఫలము, దొర్లుపండ్లు, వైంధికలదాము, వన, కాదిశీక్కు, చంపివము, కస్తూరీ, పచ్చి కచ్చుగము, తిక్త కపాయి కడుముడిల కలిలవదార్థములు, నూనె, ఇది యిన్నియు కూకీకోషములందు పథ్యములు.

— ౧ కూకీకోషములం దిపథ్యములు ౧ —

శ్లో॥ మూత్రవేగల వివాన్విదాం వ్యాయామం మైథుసంగుడమ్ ॥
 విదాహి గురు తక్రం చ కూకీకోషీ చిత్వితేత్ ॥3౯౩॥

తా॥ మూత్రవేగమునువిరోధించుట, పడటియందు నిదురించుట, పంథోగముచేయుట, దెబ్బయిదు విగాహకరములగు పదార్థములను గురుపదార్థములను భుజించుట, చిత్తగ, ఇది యిన్నియు కూకీకోషము లోగమునందు అవధ్యములుకావున కేనింపందగవు

— ౨ వ్యవరోగములందు పథ్యములు ౨ —

శ్లో॥ ఏమత్తుతౌచ్ఛ్చవావి మాసాన్తాసాద్విలేచనమ్ ॥
 సస్యం త్ర్యహః త్రిహఃస్తాసాత్తీక్ష్ణేష త్కేష ప్రమోక్షణమ్ ॥
 పద్మిన్దేశ్చిరోత్పన్నా యవసోధూమశాలయః ।
 ముద్గాఫకీమనూరాశ్చ మాక్షికం బాల్గలాదిషమ్ ॥3౯౫॥

ఆపాశఫలవేత్తాగ్రహహీలం బృహదీఫలమ్ |
 కాశమాచీ నిమ్మపత్రం లగునం హిలమోచికా || 31 ||
 పునర్నవా మేషశ్శక్తి చక్రమర్చనశాని చ |
 భల్లాతిలం పశ్యతాలం ఖదిరిశ్శ్చిత్రికో వరా || 32 ||
 బాతీఫలం నాగపుష్పం కుమ్భమం ద్రాధిరిం వాని |
 కోకాతరీ కరన్దా చ తిలస్పర్షనిమ్మపత్రమ్ || 33 ||
 కైలం తథేజుకోత్థాచ లఘూశ్యన్యాని యాని చ |
 స్నేహస్పరలజేవాహ్వా శింశపామరునమ్మహా || 34 ||
 మూతాణి గోఖరోష్ఠాశ్వమహిమీహాని యాని చ |
 కస్తూరీ గన్ధపారిశ్చ తక్రాని త్కారకర్త చ || 35 ||
 యథాకోషం సమస్తాని విభ్యాజ్యేతాని కున్తి నామ్ |

తా|| పక్షమునకొకసారి పక్షమును, మానమునకొకసారి నిరేచనమును, మాదీసి నివములకొకసారి వర్షమును, ఆరుమానములకొకసారి రక్తమోచనమును పేయటం వృత్తిరొగసామాన్యమున పథ్యమైయుంచును. మఱియు శ్రేణినిబోయటం, పాతవియగు యవలు, గోధూమిలు, రాజవములు, పెసలు, కందులు, చిరుపెసలు, తేనె, బంగళజంతువుల మందులు, అశుభఫలము, పేనుచిగురు, పొట్టికాయలు, మురికికాయలు, కాడిమార, జేపాకు, ఉల్లిగడ్డలు, హిలమోచిక యను కాశము (ఇహ్యుతి శిష్టహారమును కఫరీత్రహారములైనా ప్వవాహు(పసిద్ధకాశము), గరిజేడు, ఒడ్డిమార, లగిసివుతాను, నీటినిలులు, తాటిపండు, చంద్ర, చక్రిమాలము, త్రిఫలములు, బాతకాయలు, నాగశీసరములు, కుంకుమపువ్వు, ప్రాతదెయ్యి, బీజకాయలు, కామకమాన, మత్స్యలమూనె, ఆపమూనె, జేపమూనె, గారకాయలమూనె, కీగ్రమున శీర్షములగు వజ్రాములు, తేనెదన, జేరదాన, ఇరుగుడు, ఇగురు నీనివలన సిద్ధములైన లైలములు, ఆవుల గాడిదెలు 2౦ లెలు గొడ్డుములు ముఱులు నీనిమూత్రములు, కస్తూరి,

ఎరివగము, చెమటల పకం వదాగ్గములు, జ్ఞానక్రమ, ఇది యన్ని యందునునుచు
బుద్ధులొగియెనందు బుద్ధులునుకావున అయోబోగములు ముగిసించి నేదించం
దగును.

— బుద్ధులొగియెనందు వివర్ణములు. —

శ్లో॥ పాపాత్త కం కర్మ కృతేషు తా శ్చ
విన్యాసహానామి కృష్ణణాశ్చ
విరుద్ధపాపాశ నమహ్నిచ్చిదాం
చక్షాంశుతాపం విషమాగ్ నజ్జ ॥శం ౧॥
స్వేదో వ్యవాయం వివివేగవివళు
వ్యాధామచుష్మాది తిలాంశ్చ మాపాః
గురుద్రవభాపి నవాన్న భోజనం
వివాహి నిష్పద్ధిచ వాస్తుమూలకే నె ॥శం ౨॥
విన్యాసవివక్షాద్వివేకజలశ్చ
ప్రాకృతం హి కుష్టామయినామపధ్యమ్
అనూపకూంపం దధి న్దుమిద్యం
గుణశ్చ కుష్టామయిన వ్యజేయ ॥శం ౩॥

తా॥ పాపకర్మముల చేయట, కృతేషు కర్మము (కరుణ చేసినయున
కారమున మనయట), గురుత్వబాధించి ధిక్కరించుట, జ్ఞానరవిబుద్ధములగు
వన్న పాపముల నేదించుట, పగటియందు నిద్రించుట, ఎరివగమునకుట, విష
మాగ్నము (అకాలమునందును తాపభుజించు కుమిలికి న్యూనాధికముగను
భుజించుట), చుట్టలుబొట్టించుట, సంభోగమునేయట, వమన మేయున గరో
ధించుట, ఘోరపరముచుద్రాగునీ, జీవాదిద్రవజేయుట, పులుపుకల పదార్థ
ముల నేదించుట, మత్త్యులు, మియములు, గురుపదార్థములు, ద్రవపదార్థములు,
క్రొత్తిలియ్యెత్తి అన్నము, వివాహకరింపబలము మలమును బంధించినదియు

జగు పర్యామణం, సృష్టద్రవ్యం, ముల్లంగి, వింధ్యపర్వతమనమంజీర్యం
సూర్యచంద్రమునమండీర్యం ప్రసరించు నడలయొక్క జలము, బుర్రాస్త్ర
మనమందు జులచుటచూడములు, పెరుగు, పాలు, ఎర్రము, తెల్లము, ఇది
యన్నియు బృహదాకాశమున దపథ్యములు కావున నేమనవలయు

— శివస్తోత్పత్తికాండములయందు పథ్యములు. —

శ్లో॥ భద్రిన్వలేచకం లేపోఽన్యశ్చోక్షో జీర్ణ కాలయః ।
బాగ్నితై రాదుపైరుద్యైస్సూరై ర్వా కృహో రహః ॥ ౧౦౪॥
ఃశ్లో॥ టకం కారవేల్లం శిగ్రు మూలకపోతికా ।
జాలిచ్చతాకం వేతాగ్రం చాడిమం త్రిఫలా మధు ॥
కటాతై లం త పసింపి పిత్తిశ్లేష్మహారాః చ ।
కటతి క్తకపాయాశి సర్వాణీతి గణస్సఖా ॥ ౧౦౫॥
శీతపిత్తోద్బిక్తోఽంగోగిజాం బధ్యవీరారిమ్ ।

కా॥ కమలచరణములు, బొంగుపాదములు, తక్కువొంగులు,
ప్రాచీనుగుడ్డు, అశ్వమునమందు జులచుటచూడములు, పెరుగుచె
త్తెనకు, చిరుపేదగలచెత్తెనకు లేయబడినపములు, శోషకాలులు, కాకరకా
యలు, ముగ్ధకాలులు, ముల్లంగి, కాళికాకము, పేనుచిగురు, చాచిచ్చుపండ్లు,
ద్రుగములు, లేన, అడనూనె, నేడినీర్లు, పిత్తి కఫములూరించు బాచాచిఫ
వస్తువులు, కటుతిక్త కమలచరణములకల పకల పర్యామణం, ఇదియన్నియు
శివపిత్తము ఉద్బవం శోషము అను నీ శోగములయందు పథ్యములైయొందును.

— శివస్తోత్పత్తికాండములయందు పథ్యములు. —

శ్లో॥ క్షీరేఽపిబాతా వివిధా వికారా
మత్స్యోదికానూఽభివామిమాత ।
ఎవీవమద్యం వమిమేగధారణం
ప్రాగ్క్షయిణాశాఽపిశోఽహ్నినిద్రా॥ ౧౦౬॥

స్వా.సిం. విద్యుద్దళనమునకు

శ్లో. ౧౦ తద్ధాత్మం మధురం స్వనాయకం ।

ಗುರುತ್ವ ಪಾಪಾದಿ ಚ ಕೀಡುತ

కోహానయోద్యోగతాం విషాదః ౪౦౮

॥॥ పాపములు ముగిసినవైతమును తెలుపజేసిన వాచానామములు, పుణ్యస్థానములు, తాపత్రయములను బ్రహ్మచారియగు యోగిని నిరంకుశముగా పూజించుట, మోక్షమును మరద్రము, వారసములను పొందుట నిశ్చయములు, మోక్షమునకుండుటకు దుష్టములనుండియు వీరువచ్చినా లని నేరములు, పోషించుట నిరంకుశము, పాపము చేయుట, మోక్షమునకును దగ్గు పాపముల నేరములు, ఎందఱోరగుట, క్షిప్రములను ప్రసాదించుననియు ముగిసినవైతమునకు వాచానామములను చేయటము, క్షిప్రములను, అన్ని కారములను ఎన్నుకొనుట, మోక్షమును నీచములను అంగములు తోలుట అను విశాసములనుచేసి అపవర్తములనుకావున నేరములనుచేయుట

—) ७५६, १८^४ A. de modo que se tem: $p =$

శ్రీ: ఉర్వగే పయనం పూర్వం అథోగే చ విరచయే ||

పరిశ్రాంతావశం పశ్యాన్వియాచాక్యానీ శాలయః ||౪౦||

అయినచో భూమి ముగ్ధులైన వృశాభా జాతిలూ కనాఁ

జలాని తస్మీలాని శర్కరా ముఘన క్షమా ||రంగం||

కర్నూలుకు - టికెట్ తీసుకొని వెళ్ళింది. పర్యటించి హిందూ మతానికి

శేత్రాగ్రం వృద్ధకూశ్మాంధం కమ్భాశ్రుష్పవాసుకమ్ ॥

కవిత్వం చాడియం భావితీ తెచ్చాని వకలాని చ

పానాన్నాని వసున్నాని కప్పవి త్వహారాజ చ ||శంత్రి||

అష్టాక్షరమయే నిత్యం సేవితవ్యాని మానవైః ।

తా॥ అట్లుపిత్తము శోభ్యము, క్షేమమునకు వసువలయును, అధోమూర్ఖమున
కెదలినచో విరేచనమును, కుంభమూర్ఖములకుండి కెదలెనని లంకదంబును
తొలుతజేయించి నిద్రప నిరూపా వత్తికర్త, కేయంబగును ముటియు ప్రాశని
యగు వర్షం, యాచలు, గోధుమలు, పెసలు, అశ్వమనముంగు జంతువుల
మోంపరచములు, కాగిచల్లారిన నీళ్లు, నక్కార, తేనె, పత్తువండి, రోషకా
యలు, కాకనికాయలు, పొట్టికాయలు, పీలకూడికాయలు ప్యవామప్రసిద్ధ
కాము, పేయమిగురు, గుమ్మడిమండు, అజితీశ్రుత్వ, క్రమవర్తిహం, పెరు
పండ్లు, బానిస్తుపండ్లు, ఉసిరికాయలు, తిక్తరసముకల వాచానిధ వన్యా
ములు, కఫసిక్తియుల హరించు వాచానిధ అన్న సావములు, ఇదియన్నియును
అట్లుపిత్తరోగసాయుజ్యముగ పథ్యములై యుండును. కావున నేయింపందగును.

—| అట్లుపిత్తరోగమునకు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ పమిదేగం తిలాన్తామోక్షులుత్థం స్థైలభక్షణమ్॥౪౧౩॥
అబాదుగ్ధం చ ధాన్యామ్లం లవణాని కటూని చ ।

గుర్యన్నం దధి మత్స్యం చ వర్జయేదప్లుపిత్తవా॥౪౧౪॥

తా॥ వారిని లైటకెదలించుకొక ఆహారమునకు, మత్స్యము, మినుములు,
ఉరకలు, నూనె, కేకపాలు, ధాన్యామ్లము (పులిపిన పడిలిపిళ్లు), లవణం
రసములు కటూరసములుకల సకలధాన్యములు, అక్షిగ్రకుగు నడ్డుము,
నెరుగు, మత్స్యములు, నీరినన్నిటిని అట్లుపిత్తముకలవాడు విడువవలెను.

—| విసర్పిరోగమునకు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ విరేకో వసునం తేదో లబ్ధపం రక్తమోక్షణమ్ ।

పురాణయవగోధూమకణ్ణవన్త్రిక కాలయః॥౪౧౫॥

ముద్గా మమూరాశ్రేణాకా. తువిశ్యో జాజ్ఞలో రసః ।

వసనితం ఘృతం ద్రాక్షో బాడిమం కారవేల్లకమ్॥౪౧౬॥

జేత్రాగ్రం కులకం ధాత్రీ ఖదిరో నాగ కేసరమ్ ।

హీ పరికిం ముస్తకే చ తిక్రాని సులూస్యపి ॥౪౧౭॥

యథాదోషం పథ్యురుదం నేవితవ్యం వినిర్విధిః ।

తా విశేషము, కమలము, పట్టజేయుట, లంకము, రత్నమోచ
నము, ప్రాశమితుని తరివలు, గోధుమల, కొట్టులు, అనువదిహాళ్ళ పంఠా
వులు, రాజులు, పెసలు, చిరు పెసలు, పెసలు, కంఠము, బాంసలవంతు
వుల మాంసకసము, పెన్న, పెయ్యు, బ్రాహ్మవంశం, తానివ్వువంశ్య కాకిరి కాయలు,
పేయలిగురు, పెడబొట, ఉడిరిక కాయలు, చంద్రి, చా కేసులు, వురుజేరు,
తుంగగడ్డలు, తీర్త రివముకల సజ్జాభిగ్రాహములు, ఇవియన్నియు విసర్వరోగ
మున సప్రయమైయుండును కాత్రిక అశూరోహుసాసమున నుపయోగిం
పందగు.

—| విసర్వరోగమునం దసప్రయమం. |—

శ్లో॥ వ్యాయామచుహ్ని శేయనం సురతిం ప్రవాతం

క్రోధం శుచం కమనదేగవిభారణచ్చ ।

తాకం వివర్ధమశసా దిధికూర్చికాశ్చ

సాచికాదికముగో వివిధం కిలాటమ్ ॥౪౧౮॥

గుర్వన్న సానములుం అశునం కులుత్థా

మాహాస్తిలాక నకలమాంసమజ్జలం చ ।

స్వేదం విచాహి అవణ్ముకటూని మువ్వ

మర్క-ప్రభా మపి విసర్వగదీ త్యజేత్తత్ ॥౪౧౯॥

తా శూభాశ్రిమతేయుట, ఎగటియండుదివరియుట, రత్నకీడ నలు
వుట, అధికమైకాశిలో నుండుట, రోషము, దుఃఖము, బాంసలి పెలువదే
నియ్యక నిరోధించుట, ఆగ్రహము, ముప్పురేయివ్వములగు పదార్థముల భజిం
చుట, దిధికూర్చిక (పొలుక పెరుగును సజ్జాభిగ్రాహమున చేర్చి కాచుచిన ద్రవ

పథ్యాము), పోషకము మున్నగు గాంధీకములు, వానాశీధములగు కిటాకులు, (పూలలో పెరుగుదలకు ముగ్ధగ్రైవసు సమర్థాగముగ వచ్చి కాచి వచో అందు ఘనీభవించియుండు వాన్ని కిటాకు మనంబుగను) ఆత్మకరింబు లగు నానా విధాన్న పానములు, ఉల్లి, ఘృణ, ఉలవలు, మినుములు, నువ్వులు, తాంబూల దోకమునంబలి వంటివైన మాంసములునకక్క లేక్కిరమాంసములు, చెమట చెరికింబుట, విదాహీకరములగు పదార్థములు, లభణ అర్హ కటూరస ములవల నకల పదార్థములు, మద్యము, ఎండ, ఇది యెన్నియను విషవృత్తిగ మును దపథ్యములు కావున విడువక లేదు.

—| విషోటకలోగమునందు పథ్యములు |—

శ్లో॥ విలేచనం ధర్మవల్లెలబ్ధనం

పురాతనాష్టస్మికశాలయో వా

ముద్గా మనూరాశ్వుణకా ముక్కుకా

ధన్వామిమం గవ్యఘృతం కటిల్లకమో వతలి

క్షేత్రాగమామిధఫలం పటోలకం

శ్యాతిష్కసీ నిమ్మవళారి చస్తంమ్ ।

కైలం సితాధ్రిం తిలలేపలబ్ధనం

వాల్మీ విషోటకాదాన్వివాశయేత్ ॥౪౨॥

కా॥ విలేచనము, వసుకము, కేసధముమహాయోటక, లంకలము, పూలవియగు నమవనివాశ్వుణంబావులు, రింజనములు, పెండ్లు, చిమిపెనెగలు, పెడగలు, అడవిపెనులు, వాయలమాంసములు, ఆత్మకరియ్య, కాకరకాయలు, కేముచిగురు, ఆమిధఫలము, పొట్లకాయలు, శ్యాతిష్కతిలక, వేపాప, చందనము, కైలము, పచ్చకప్పురిము, నువ్వులమాలిపూయుట, వట్టికెక్కు, ఇది యెన్నియను విషోటకలోగమును పోలిం మను కావున పథ్యములైయుండును.

—| విస్ఫోటకోగమునం పర్యాయము. |—

శ్లో॥ స్వేదంవ్యవాయంవ్యాయాయంక్రోధింగుర్వస్తుమాతకమ్ |
 వమివేగం పుత్రశోకం ప్రవారశయనం నివాశితమ్ |
 గ్రామ్యాదకాగూపమాంసం విరుద్ధాన్యశివాని చ |
 రిలాన్యామాన్ములుక్థాంశ్చిలవిభాష్యం కటరాని చ | ౧౨౩ |
 విదాగీ యాక్షముష్ణం చ విస్ఫోటీ కరిన్యయేత్ |

ఈ కెనుటలక్రించుట, కంఠోపమపయట, కేశమునకు క్రమ
 గల్గించుపయటయెనుట, క్రోధము, అహింసగురువును యుట భవించుట,
 ఎంపిశోకంకట, వాంతవేగమును నిరోధించుట, అబలూపియట, అధిక
 మగ గారితమ స్థలమున కంచుచించుట, పుటతీకుంచు నివసించుట, గ్రామ
 మునందలి జంతువులయొక్కయు తాదశమునందలి జంతువులయొక్కయు చల
 ప్రాంతములందును జంతువులయొక్కయు మాంసములు, పుష్పర నిరుద్ధములగు
 వాచుకపగాఢములు, మువ్వలు, మినుములు, కులరలు, అదల అట్టె కటు చప
 ములకల చుంచుచున్నయులు, విదాహికోంబులును యాక్షంబులను సాన్యంబులు
 నైది పదార్థములు, వీరిన్నిటిని విస్ఫోటకోగమునం పర్యాయము విధునకలెను.

—| మహాశివకోగమునం పర్యాయము. |—

శ్లో॥ పూర్వం లబ్ధవద్విరచనసిరామేః శశాత్కజ్వలా
 ప్రకాశ్చిరశాలయోఽసి చగతాముద్గాయమాహయవా |
 సర్వేషిప్రతుదాః కపాతచటకా కోయన్తీదాత్యూహకా
 తేషశేనకుకాదయోఽసి కులకం కాటిల్లమామాకమ్ |
 కశోకీ కదలిం చ శిగురుచకం వ్రాక్షోఫలం దానిమం
 మధ్యంబృంహణమన్న పానమథిలు కోలానిమాహారహా |
 అన్యోస్సేకవిధౌ గవేధుమధుకోక్షాతం సునీతోదకం
 తిమ్బాకోదంకోశనిరమచివాకి నృపిం చూర్ణానిచ | ౧౨౪ |

పశ్చిముద్గరసోఽపి జాన్మలరమః శాలిచ్చ కాకం ఘృతం
 ధూపకోగోమయభస్మకృష్ణసమనోశేషే వ్రణోక్తాంక్రియామ్ |
 ఇథం సర్వదశావిభాగవిహితం పథ్యం యథా దోషతః
 సంయుక్తం సుఖమూతనోతి సీతీరాంస్యాగాంమనూలేగజే ||

తా॥ మనూరికాకోగమునందు తొలకె లంకినము, పరుగము, విరేచ
 కము, సీరాశ్యధిసము, తులకృతజేయము నీచితము, మణియను నుద్రుదితోతె
 లెట్లై (పాశువియగు తాపదవిగాల్గ పంపాపుల వియ్యము, పెనగలు, పెసలు,
 చితపెనగలు, యములు, ఈర్ష్యాభంగములు, పాత్రులములు, పియ్యకలు, గుడ్డి
 కొంగలు, భరతీష్టిలు, వస్త్రీ పులుగులు, చిలకలు మున్నగు ప్రభుదములు
 (మత్స్యకోశాదీని రిజులట్టి పతుల) మాంసములు, చెరుపొట్ట, కాకర
 కొమలు, బహుశఫలులు, దోషకాయలు, అరిటికాయలు, మురిగికాయలు,
 సోరగ్గులకణము, చామిండ్లు, చాదిబిండము, పసికొండములును పుష్టికరం
 బులునగు వన్న పాపములు, రేగనండ్లు, మిమములు, మాంసరసములు, ఈషగా
 గ్గములును, అవేదగోధములును తేనెను చప్పిళ్ళలో కలిపివ్రేయవలె, ముగ్ధపు
 చిప్పలతోమందు పిళ్ళవ్రేయవలె, పచ్చకప్పకమితో గలిపి పిళ్ళవ్రేయవలె కచ్చు
 లలోలోయనుటయు; పిళ్ళమైవ పెనలకృత్తు, అగ్గమునమంహం బంకుపుల
 మాంసరసములు, శాలికాకము, తెయ్య, కుడచాంబులును, పొగను పిల్చు
 పుయను, అపులపేదలచేపయబడిన పిడకల భస్మమును ఒడలి నైమూయనుటయు
 మనూరికాకోగమునందు పథ్యములుగానాంతును. మణియను గ్రణయలకు తెప్ప
 నది యెన్ని యుపొడి సీవాధియందు పథ్యములైయుండునె. ఇత్తెలంగున
 నాయా దోషములగు కాలములను అనునదిని పథ్యముల సేవించినచో మను
 జులకు సుఖముకల్గెను.

— మనూరికాకోగమునందు పథ్యములు. —

శ్లో॥ తతం స్వేదం భ్రమం నైలం గుర్వగ్నుం క్రోధనూతవమ్ |
 కట్వత్తుం వేగరోధం చ మనుజీ గదవాంస్త్వితే ॥౪౨౭॥

తా॥ కంఠోగము, చెతుటువెనులింపుట, కంఠులింపుట, హస్త, అశ్రగ్గ, కగ్గపదార్థములు, క్రోధము, ఎంపికాదుండట, కాగము పులుపుటల పదార్థములు, మలముకాది నేగముల నిరోధించుట, ఇవియన్నియు ఎదురీతరోగము నందు అపవృత్తియగు కావున నివారణకగును

—) మంద్రరోగములయందు పథ్యాపవృత్తియలు —

శ్లో॥ క్షుద్రరోగేషు సర్వేషు నానారోగానుకారేషు ।
 జోషా మామ్యానవస్థాం చ నిరీక్ష్య మతిమాంభిషగ్ ॥
 తస్య తస్య చ రోగస్య పథ్యాపథ్యాని సర్వశః ।
 యథాజోషం యథామాప్యం యథావిస్ఫజ్జకల్పయేత్ ॥

తా॥ వాతాదిదములగు బలించు క్షుద్రరోగములయందు వాతాదిలో గురువులు కలకైది నొక్కములగు వానియొక్కస్థానైవమలను వైచ్యండు జగ్గగ బలిలించి అయాలోచనమామ్యాకస్థియ పాంతుగ వాయా లింగద రోగములయందు పథ్యాపవృత్తియలునును పియించగలను.

—) ముఖరోగములందు పవృత్తియలు —

శ్లో॥ స్వేదో విలేకో విమనం గర్జితామః క్రితపారణమ్ ।
 కలలోఽపృక్ఫతిర్నస్యం ధూమశ్శస్తాగ్నికర్మణః ॥౪౩౦॥
 తృణధాన్యం యవా ముద్గాః కులుత్థా బాస్టూరో రిషః ।
 బృహత్స్పీష్ఠీ కాంవేల్లం పలోలం గాలమూలకమ్ ॥
 కర్పూరసిరిం తామూలం తప్తామ్బు ఖదిరో ఘృతమ్ ।
 కరుతిక్తౌ చ వర్గోఽయం ద్విత్రిం స్యాన్మృఖరోగితామ్ ॥

తా॥ స్వేదనము, కునుచులేవనములు, గండూపము, క్రితపారణము (అనగములను చేరుకల పన్నుపులును ప్రి దక్షములతోముట), కులుగహము, రక్తమును ప్రవంశజేముట, పవ్యము, ధూమపానము, క్షేత్రకర్త, అగ్నికర్త, ఈర్ష్యకర్త, త్రివిధేయములు, గుహ్య యస్మిగు త్పాదధాన్యములు, యవలు,

పెనులు, పులుగులు, బాంకలలంతువుల మోంపములు, పెద్దచెములు, బాకరకాయలు, పొట్టకాయలు, తేజముల్లులి, పప్పుకప్పుముతోగుండిపళ్లు, తలబూలము, తేజపిళ్లు, కల్లెచె, పెయ్యు, కటు లిక్తకములులకల పదార్థములు, వీరిని నేపించుటయు ముఖరోగములందు పథ్యములైయుండును.

—| ముఖరోగమునకు దవధ్యములు. |—

శ్లో॥ దస్తకాచ్చుల ప్నానమగుం మత్స్యమాసూపమామిషమ్ ।
దధి షీరం గుడం మాచం చూత్సం ౪౦నాశనమ్ ॥
అథోముఖేన శయనం గుర్వభిష్యన్యకాని చ ।
ముఖరోగేషు సర్వేషు దివానిత్రాచ్చి నర్జయేత్ ॥౪౩౪॥

ఈ దస్తకాశనము, ప్నానము, పులుపుకల పదార్థములు, మత్స్యములు, ఆహారమందుల మోంపములు, పెరుగు, పాలు, చెల్లుము, మినుములు, చూత్సముగనన్నము, కరికములుగ పదార్థములదిగుట, చొగిలబురింపుట, అశ్వకంఠంబులును ప్రాచీన్యం ప్రవంపజీయనవియునగు పదార్థములు, పగటి నిద్ర, ఇవిచన్నియు ముఖరోగమునందు అభ్యర్థములుకావున విడువవలగును.

—| క్షుధిరోగమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ స్వదో విరేకో వమనం నవ్యం ధూమస్పిరావృధః ।
నోధూమాశ్మాలయో ముద్గా యపాశ్చ ప్రతనం హవిః ॥
లాశో మయూరో హరిణః తిత్తిరివృనకుక్కుటః ।
పటోలం శిగ్రు వాగ్తాకం సునిషణ్ణం కిట్టికమ్ ॥౪౩౫॥
రసాయనాని సర్వాణి బ్రహ్మచర్యమథావశమ్ ।
ఉపయోక్తం యథాదోషమిదం కర్ణామయే హితమ్ ॥

ఈ స్వేదనము, వమనవిరేపములు, నవ్యము, ధూమపానము, విరావృధము, నోధుములు, రాజనములు, పెనులు, యధులు, ప్రాతపెయ్యు, కావుక పిట్ట, పెయిలి, బంక, తిరువుపిట్ట, అపిపికోడి, ఇటు నెలంతువుల మోంపములు,

సోమకామలు, ముఖకామలు, కంకామలు, సీమచేరిమీసార, కాశగ కామలు, రిపాయ పవిత్రాగ్నిములు, ఇదియన్నియును, ఇంద్రమును నిగ్రహించి సంభోగాదల విచారములకుటయు, మోక్షమునలంబించియుండుటయు, కన్య రోగములయందు పర్యవస్తుయైనయందును కాత్రుగ ఆయాలోపాదుసాముగ నేరిండుటగును.

—| కన్యరోగములయందు పర్యవస్తులు |—

శ్లో॥ విరుద్ధములు పానాన్న మేగిరోధః ప్రజల్పనమ్ ।
దస్తకాంతం శిరస్సాన్ననం వ్యవాయం శ్లేష్మలు గురుః ।
కన్యాయుచం తుషారిశ్చ కన్యరోగీ సుత్యజత్ ।

కా॥ పరస్పరావిరుద్ధములగు అన్న పానములు, ముఖకాంతానైవేగముల నిరోధించుట, అధికముగ సంభాషించుట, దస్తకాంతము చేయుట, తలకు పన్ను యు చేయుట, కంభోగము చేయుట, కథములు వృద్ధియొందించునదియు అట్లా కంఠములనగు పర్యాగములునునుట, తుషారిగోచట, యంయచిక్షు, వీరిన్నిటిని కన్యరోగముల గానిండుటచేతగాను వివరకరము.

—| నాసారోగములయందు పర్యవస్తులు. |—

శ్లో॥ స్థితిర్నివాతే నిలయే ప్రగాఢోష్ణేభారణమ్ ।ర౩౯।
గల్గూషో లఙ్ఘనం నవ్యం భూయం ఛర్దిస్పిరావ్యధః ।
కటుచూర్ణం భూగ్రాహణే నిక్షిప్తాస్త్రః ప్రవేశనమ్ ॥
శ్మేహా స్వేదాశ్శిరోఽభ్యజ్జ వురాగా యవశాలయః ।
కులుభేముగ్ధ యోమ్యామః గ్రామ్యబాణ్ణలహ రిసాః ॥
జూర్తాశిం కులకం శిగ్రుః కర్కోటం బాలమరాలకమ్ ।
లగునం దధి రిస్తామ్బ వాయుః చ కలుకరయమ్ ॥ ర౪౦॥
కట్వస్తులవగాం స్నిగ్ధముష్ణశ్చ లఘు భోజనమ్ ।
నాసారోగే సేవసాదా సేవ్య మేతత్సుఖావహమ్ ॥ర౪౩॥

తా॥ గాలిలేని యింటిలో నివసించుట, చలన బిగువగ గుడ్డకట్టుట, సుంహాసముపైయుట, లంఘనము, పథ్యమును పీల్చుట, పొగత్రాగుట, రమ పములేయుట, వీరాశ్వధనములేయుట, కారములవస్త్రపుల యోమును వాసా జ్వరముననుపించి లోపింపింపుట, స్నేహము, స్వేదనము, అధ్యంగ నము, ప్రాతిపిచిగుయవలం, రాజయలు, ఉలకకట్టు, పెడలకట్టు, గ్రామ ములయందు అగ్రాస్థులవేరమునందును బులంపుల మాంసరసములు, వంశా యులు, పెన్దపొట్లకాయలు, యునుకాయలు, దోపకాయలు, లేతముల్లంగి, ఉల్లి గడ్డిలు, పెరుగు, తేనీరేడ్లు, ఉద్యము, ప్రోకుకములు, కటు, అడ్డు, లవణ గనములుకల పదార్థములు, స్నిగ్ధియలును సిన్ధులులైన పదార్థములు, శీఘ్రముగ వీగములగు పదార్థములు, ఇవి యన్నియు వీరస మున్నగు వాసా లోగములయందు పథ్యములుకావున వీరినివేదించినచో మిక్కిలిమధువల్లయి.

—/ వాసాలోగములయందు పథ్యములు. /—

శ్లో॥ విరుద్ధాన్నం దివాస్వన్న మవిద్యన్తి గుర్యాణి చ ।

స్నానం క్రోధం శక్పన్మాత్ర వాతవేగా శుచం ద్రవమ్ ॥

భూశయ్యాం చ ప్రయత్నేన వాసాలోగీ పరిత్యజేత్ ।

తా॥ పరస్పర విరుద్ధములగు వస్తువులు, మఱియొకడు నివసించుట, ప్రాతిప్యులవలంపలేయునదియు అతీక్ష్ణ గంబులునగు పదార్థములు, స్నానము, క్రోధము, మలమాత్రాదివేగముల విరోధించుట, ప్యంయు, ద్రవపదార్థముల వేదించుట, శుచియై బయంచుట, వీనివన్నిటిని వాసాలోగములల మనుజులుం విడువవలెను.

—/ శ్లేశిలోగములయందు పథ్యములు. /—

శ్లో॥ లశ్మీతనం లఙ్ఘనమృషాపశు

శ్వేతో ఏలేతిః ప్రతిసారణృచ్చ ।

ప్రపూరణం సవ్యమపృగ్విమోహం

శత్రుక్రియా లేపనమావ్యపానసి ॥౪౪౫॥

పేకో మహోపన్యసికజ్ఞీపూజా
 మిద్ధా యవా లోహాది శాలయశ్చ ।
 లావో హయూరో వనకుంకుటశ్చ
 కూర్మః కుబిర్జోఽపి కపిష్ఠాలాశ్చ ॥౪౪౬॥
 కౌమ్భం హవిర్వన్యకులుశ్చియూషః
 శ్చయా విలేపీ లశునం పటోలమ్ ।
 వార్తాకశిగ్కోటకశాశవేల్లం
 వవినమోచం వనమూలకశ్చ ॥౪౪౭॥
 పువర్షవా మూర్ఖపకాశమాచీ
 పత్తూరిశాశాని కుమారికాచ ।
 ద్రాక్షా చ కుండుమ్బురు మాణమన్థం
 లోభ్యం పరాక్షైద్రముపాపహాచ ॥౪౪౮॥
 నాచీయశ్చస్తవమిన్దుఖ్ఖం
 లిక్తాని సర్వాణి లభూని వాచి ।
 విజానతౌ పెద్ధ్యునిదం ప్రయుక్తం
 యథామలం శ్శ్రేయదాన్నిహ ॥౪౪౯॥

తా. ఆశ్వీతము (కన్నులదెరచి రంజింపగోమల పాచిత్రముచే
 జొంపరింపఱుట కంటిలోఁబెయట), అంకము, అంజము, క్షేదనము,
 విరేచనము, బ్రతిపాదము (కన్నులయందు చూర్ణములనుచేతి తుల్యముట),
 ప్రవారము(కన్నులయందొంభముచే నిండియుట), వన్యము, రత్నమూషము,
 శస్త్రకన్న, పట్టువేయుట, కెయ్యిలొగుట, కపాయములచే దడుపుట, మణి
 మని చింతిలేనిందుట, తామ్రపూజ, పెసలు, యవలు, ఎల్లరొదెడ్డు, లావుక
 నీట్లు, సెనురి, అచిహోదీ, తాచేయ, నువ్విచ్చుక, చాళకము, ఈమఱువుల
 మూలములు, కుండలోఁదూసిన నెయ్యి, అవివిలోపంబిన పొలముచే సిద్ధమైకట్టు,

పేయ (మేకుపయ తేమండ కావలడిక గంబ), బాలేపి (మేకుపయతో సూచిత గంబ), ఉల్లిగడ్డలు, పొట్టికాయలు, నంకాయలు, గోసకాయలు, కాకిర కాయలు, లేత ఉడటికాయలు, లేతముల్లంగి, కలి చేరు, నుండుకలగి, కాది కూర, పొన్న గంటిరొగ, కలంబ, బ్రాహ్మపండ్లు, వనియాల, వైంధవంబ నియ, బొద్దుడు, త్రిఫలములు, తేనె, పొయకల తోడినీ సంవరించిట, ఎరు కాలు, ఎండినయ పచ్చికవ్వడిము, చెయికల సకల వద్యాములు, మిలక సగ లేములగు వద్యాములు, ఇహయన్నియు శేత్రశోగములయందు పథ్యములు కావున అయోజోముల ననువరించి పేంపంవగును.

— శేత్రశోగములం దపథ్యములు. —

శ్లో॥ క్రోధం శుచం మైథునమశ్రువాయు
విష్ణుతన్మిదాపయవేగిరోధమ్ ।
నూజ్జ్యేయణం దన్తవిఘ్నరసశ్చ
స్నానం నిశాభోజనమార్యశ్చరగిం॥
ప్రజల్పనం చ్యుర్నచమమ్ముపానం
మహాశివుష్పం దధి ప్తశశామ్ ।
కాలిస్తపిన్యాకవిహాశికాని
మన్సిన్యం నురా మాంసమజ్జలశ్చ॥ రగిం॥
తామ్బూలమిష్టుం లవణం వినాహి
తీక్ష్ణం కటూష్ణం గురు చాన్న పానమ్ ।
సరో స సేవేత పితౄణిలాషీ
పర్వప్రకారేషు దృగ్మయయేషు॥ రగి ౨॥

తా॥ క్రోధము, యశము, శ్రీ సంభోగము, కన్నీళ్లు, చాతము, పుతీ పము, మూత్రము, సిద్ధ, వాంతి, కిదిశ్యేయలదిరోధించుట, విష్ణునిహామ్య ములగు నాకారములదిల దస్తువులలామిట, ఎరికిభావనముచేయుట, స్నాన

యెడలయును, ఇతరులయందు భుజించుట, ఎంచుకొనుట, అధికముగ
మాంసమును, పండ్లమును, వీర్యవృక్షములను త్రాగుట, ఇష్టప్రత్యయము,
పెరుగు, అమెరుగులు, పుచ్చకాయలు, గానుగిడి, కుంజరెచ్చిన ధాన్యము
యెడె నిర్భయముననున్న యి, మిక్కిలియులు, మిక్కిలియు, గొంగుళిమలములు దక్కి-
రిక్కిరింపగులులు, తొలకలములు, పులకపులికలములు, ఉప్పు,
వివాహవిధియందు తీర్చునందు కట్టినందులు ఉన్నందులగు నన్నియు, అట్లే,
విధులును నన్ని సామములు, వివిధవిధముల దక్షిణ శ్రేణిలోగములందును
అలోగములందును మిగిలినందు వివరించెను.

—| పోలోగములందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ స్వేదో నస్యం ధూమపానం విరేఖో
తేపస్వేకో లబ్ధవం శీర్షవస్తే ।
రిక్తేన్దుశ్చిర్యురిక్తేనవాహా
వర్ణం వర్ణిశ్చాలయష్టశ్చిశ్చ॥౪౧౩॥
యూషం దుగ్ధం ధన్యమాంబా ౨౪౪౦
శిగుం చామో వాసుకం గాం వేల్లమ్ ।
అమం ఛాశ్రి దాశిమం మామలగ్నం
జైలం తక్రం కాశ్చికం నాకేరిమ్॥౪౧౪॥
పథ్యా కుష్ఠం భృజ్జరామి కుమారీ
ముస్తాశీరం చన్ద్రికా గర్భసారః ।
కర్పూరం చ ఖ్యాతిమానేష వర్ణః
పేష్ట్యా మరైశ్చీర్షిర్రోగే యథాస్వమ్॥౪౧౫॥

ఈ కీర్తనమున చెప్పబడినందులు, నస్యము, పొగత్రాగుట, విరేకము,
తేప, తలకు పట్టులెట్టుట, కమాయములచే దుగులుట, లంకెలు, శిరోదస్త్రము,
కర్పూరముచేయుట, అన్ని కర్మ, కష్టములు, ప్రాణములు, ౪౭

సంప్రదియ్యము, తరుచుగాక్ష రుంధాపుల నియ్యము, యూస (మెరుగులు లేకుండ కాచబడినగండి), హాలు, అరణ్యమునకుండు ఇంటిపులమాంసము, పొట్టికాయలు, ముసకాయలు, బ్రాహ్మవంశ్యుల, చక్రవర్తిహార, కాకర కాయలు, మూడికాయలు, ఉసిరికకాయలు, వానిపుకాయలు, పూడిపల ములు, మూత, ముద్దగ, రాంజీము, తెంకాయలు, కిరికాయలు, తెంగవ్వ కోస్తు, గుంటులగం, కలబంద, కుంగగడ్డలు, పట్టికేళ్లు, తెన్నెలలోనుండుట, గంధమును బూసికొనుట, వచ్చకచ్చరిము, ఇదియన్నియు శోరోగమునందు పథ్యములు.

—శోరోగమునందు పథ్యములు —

శ్లో॥ త నజ్యమ్యామూత్రపాష్పనిద్రావిచ్ఛగభారగమ్ ।
దుష్టనిరం విరుద్ధాన్నం సరిత్సు చ నిమగ్దనమ్ ॥౪౫౬॥
దస్త్రశాస్త్రం దివానిద్రాం శిరోరోగి సరియితే ।

ఈ కుమ్ములు, అరలింతలు, మూత్రము, కన్నీళ్లు, నిద్ర, చలము, పిరిపేయలనిరోధించుట, చెడిననీళ్లను ద్రాగుట, పరస్పరవిరుద్ధములగువస్త్రములకేలించుట, నడులయందు స్నానములేయుట, దంతధావనము, పూతీ యందు నిదురించుట, పిరిసన్నిటిని శోరోగముకల ముఖాంచు నిరుపకరెను.

—శ్రీరోగములందు పథ్యాపథ్యములు. —

శ్లో॥ యత్పథ్యం యదపథ్యం రక్షపితైషా కీర్తితమ్ ।౪౫౭॥
ప్రదకేలపి యథాకోపం తత్తునారీ భతేత్యతే ।
పాతప్యాధివతాం పథ్యం అపథ్యం యదిరితమ్ ।౪౫౮॥
యోనివ్యాపత్సు సర్వాను తద్వివ్యాచ్చ యథామలమ్ ।

ఈ రక్షపితైషాధియందు రెప్పులదిన పథ్యములన్నియు ప్రదరరోగమునందు పథ్యకరణములు, అందుకెప్పులదిన అపథ్యములన్నియు సపథ్య కరణములునైయుండును కావున ప్రదరరోగముకల శ్రీలు అయాకోపము

సారముగ కర్తవ్య ప్రయోజనములను అనుసరించుచున్నట్టిది విధవి పర్యవేక్షణమునకును సేవించుకొనును.

మరియు వాతవాక్యములను అందు తెచ్చుచేసిన పర్యవేక్షణము యోచితములగునట్లు నందు పర్యవేక్షణముగా ప్రవర్తించునట్లుగాను. అందు తెచ్చుచేసిన అనుసరించుచు యోచితములగునట్లును కర్తవ్యములు కావున నివారించునట్లును.

— గర్భవతులగు స్త్రీలకు పర్యవేక్షణము. —

శ్లో॥ శాలయాష్టస్త్రికా ముద్గా గోధూమీ లావస్తమః । ౧౪౧౨ ॥

సవనీతం ఘృతం తీరం కసాలా మధు శర్కరా ।

పనసం కిదిలం ధాత్రిం ద్రాక్షాంబుం స్వాదుశీతలమ్ ॥ ౧౪౧౩ ॥

శస్తూరీ చస్తనం మాలా శర్కారశుకుచేదనమ్ ।

చర్మికా న్నా సమభ్యర్థ్యో మృదుశర్కర్యా హిమూనిలః ॥

నస్తర్పణం ప్రియా వాచో విహారాశ్చ మనోరమః ।

ప్రియంకిరిభ్యాంన సానం గర్భవేభ్యోహితం నదా ॥ ౧౪౧౪ ॥

ఈ ర జనములు, అయిదవవాక్యములగునట్లు, తెనలు, గోధూమము, శేలావనములనుండి, తెన్ను, తెయ్య, పాలు, రసాల (తెనలుతో చేసినవత్తు నుండి), తేనె, చక్కెర, పనసముల్లు, అరటికాయలు, ఉసిరికాయలు, ద్రాక్ష, పండ్లు, పులుపుకల్గినవియు మధుగంబులును కిరణములులైన పర్యామములు, శస్తూరీ, చందనము, పుచ్చుమాతీకలు, పచ్చిశర్కరములు యాయలు, తెన్ను లతోమండుట, న్నానము, అగ్గింకనము, మెత్తనైకోళ్య, ఎల్లదిగాలి, కర్తవ్యము, (కర్మమునకు పుష్టిని కలుగజేసెడి యాచారములు), మధుకు సగు ప్రయోజనములగు మామిడి, రమ్యములగు విహారములు, ఇంకైన యన్న పానములు, ఇదియన్నియు గర్భవతులగు స్త్రీలకు తెల్లప్పుడును హితకరములై యుండును.

— గర్భిత్రీంశ అపథ్యము. —

శ్లో॥ స్వేదనం మమనం త్వరం కలహం విషమాశయమ్ :
అసాత్మ్యం స కృష్ణాకారం చార్యం చాప్రియగర్భనమ్ ||
అతివ్యవాయమాయానం ఛారం ప్రావరణం గురు ||
అకాలే జాగరం స్వప్నం కనిసోత్కటాశయమ్ ||౪౬౪||
శోకక్రోధభయోద్వేగశ్రద్ధామేగవిధారణమ్ |
ఉపవాసాధ్వతీక్షణస్థగురువృద్ధిభోజనమ్ ||౪౬౫||
రక్తనిస్సారణం శ్వభాగ్రామశయో మద్యమామనమ్ |
ఉత్తాపశయనం యచ్చ స్త్రియో నచ్చన్తి తత్త్వతత్ ||
తథా రక్తమతిం వస్తిం శుద్ధిమామానతోఽప్యమాత్ |
ఏభిర్గర్భస్సప్రేదామః కుక్షోశుశ్చన్ద్రియేత మా ||౪౬౬||
భవేన్న నిత్యం తిక్తామలకటామలకపాయకా |
వాతలైశ్చ భవేద్గర్భః కుష్టాన్తజదివామః ||౪౬౭||
పితృలైః ఫలతీ పిత్తశ్చైతీ ప్లవః కఫాత్తథః |
అపథ్యమిదమర్జిప్తం గర్భినీవాం మహర్షిభిః ||౪౬౮||

ఈ స్వేదనము, మమనము, త్వరము, కలహము, అకాలమునంభయ
నూనాధికముగను భవించుట, అసాత్మ్యముగను పదార్థముల భవించుట,
చాప్రియతల సంపదించుట, చాప్రియించుట, ఉపకీర్తముగారి వస్తువులనాచుట,
అధికముగ సంభోగముచేయుట, శరీరమునానానమును గల్గించుచుండు
జేయుట, భారమునుకొనుట, మిక్కిలి భారముగానుండు ఉత్తరీయమును
భవించుట, అకాలమున (చాక్రియమున) నిదురకుక్కొనియుండుట, మగలు
విద్రవించుట, కనిసంబును ఉన్నతంబునగు బల్లపై గూర్చునియుండుట,
యఃఖము, శ్రోధము, భయము, చింత, క్రోధ, అను నీయైదిటియొక్క మేగమును
నిరోధించుట, ఉపవాసము జేయుట, శ్రోతనడచుట, రీక్షించును, ఉష్ణం
బును, అపథ్యకరమును, మలమును బంధించుచునియునును వన్నియును భవించు

యది, క్రతూచనమునేయది, బాళుగల దోచును కావులను జూచుట, ముద్యుపాసము చేయుట, మాంసమునునుట, వెలికిల బహుంకట, ఇది యెన్ని యును గర్భిణీ స్త్రీలకు పథ్యములుగావు కావున విడువవలగును. మఱియు అట్టి గర్భిణీ స్త్రీలకు ఎవ్వములేని విషయముల నన్నిటిని విడిచవలెను.

మఱియు గర్భిణీ స్త్రీలకు క్రతూచనమును, ఎనిమిదవ తెలకుమున్న వస్త్రీకర్మను వదువదిచేయవలయు ప్రయంచినచో గర్భయోగమునకు కలుపు పరి పాకమువొందగలదు నైటవెయిలగు, లేక గొప్పముందుకే శోషించును, లేక ఎర గుమునైవలెందును; కావున తెలిమిదవమాంసము వచ్చుచుంబాక పై వేపుబడిన భక్షుల వ్రేయవలగుట. మఱియు ఏకైక ఆహ్లాదికము దుష్పరికములు కనుములకి ల పకల పదార్థముల తెల్లవృద్ధులకు వేయవలెదగును. కాలమును వృద్ధిజొంగించు నాచారముల నేమియు గాక : కుత్రువకు ద్వంద్వము(నూని)గ్రాక్షిణియు, జడద్వియు, గొడ్డాలిరసము ఇవి సంభవించును. వీర్తియును వృద్ధిజొంగించు నాచారములచేత బట్టెలయను వీరిగకల్గుంబులుకల్గునా, కిఫమును వృద్ధిజొంగించు నాచారముల చేత చిత్రికల్గుంబును కుంజీరకంబును కల్గును. కావున అట్టి యాచారముల లోక వ్యునును గర్భిణీయులకింపవలెను. ఇత్రైరంగున యుష్కవయ్యలచే గర్భిణీ స్త్రీలకు పథ్యము నిర్ణయించబడియు

—(ప్రయంచిన స్త్రీలకు పథ్యములు.)—

శ్లో॥ లబ్ధి నచ్చ మృదుస్వేదో గర్భశ్యామిశోభవమ్ ।

అభ్యర్జనం నైలపానం కటుతిక్తోష్ణ సేవనమ్ ॥ ౪౨౦ ॥

దీపనం పాచనం ముద్యం పురాణాక్షుప్తి శాలయః ।

కులుశ్శోలశుసం శిగ్రు వాత్రాకుర్వాలయాలకమ్ ॥ ౪౨౧ ॥

పిహిలం మాతుబుద్ధిచ్చ తామస్పాలం దాడిమద్యయమ్ ।

శ్లేష్మనిలభక్షుం పస్తాహాత్పరం కిశ్చిచ్చ బృహహణమ్ ॥

హృదశాహాత్పరం మాంసం సార్థమాసాచ్చ యస్త్రీణమ్ ।

భోజనాదీంస్త్యజేదేరచ్చిరూతాపగ్యమాలకమ్ ॥ ౪౨౩ ॥

తా॥ లంకాదేవి, మృదులైవ స్వీకరణము, గంభీరమును సోధన చేయుట, అభ్యంతరము, వైరమును పాపముకీయుట, కలుదగంబును తిత్తి రసంబును దుష్టంబులైన యాహారమును భుజించుట, అగ్ని గిడిమిప చేయు నవియు భుజించినపగాముల స్థిరపడయుననియునగు నాహారానుబంధించుట, మదియమిది పాపముకీయుట, ప్రారివియగు అనిమిత్తార్థ సంపాద్యుల కీయ్యము, దుఃఖము, ఉద్వేగస్థితి, మనఃకాయలు, కంకాయలు, తేలియుల్లంగి, పొట్టికాయలు, మాదీఫలములు, తొలబాలును, పల్లవార్చుకాయలు, తిమ్మ దానిచ్చుకాయలు, కిఫవారియుల నాశించు సకల పదార్థములు, ఇవి యన్నియు ప్రపవించిన స్త్రీలకు నవధ్యములై యుండును.

మఱియు ప్రపవించిన పిచ్చుకు తెలియకవదినము తెలుదలుజేసి శరీరము నకు కొంతయుగ భ్రష్టియగుల్లించు పదార్థముల సేవించుటయు, మంత్రోపకరినము తెలుదలుజేసి దూంపమునుదినుటయు, తెలియక వచ్చునెడినములుగదాదిన విధవ భోజనాదివిషయమైన నియమముల వధలియుండుటయు ప్రపవించిన స్త్రీలకు పథ్యములుగానుండును.

—ప్రపవించిన స్త్రీలకు అపథ్యములు.—

శ్లో॥ శ్రమో నన్యం రక్తము క్షిరైధునం విషనూశనమ్ ।
విరుద్ధాన్నం షేగరోధిగుహార్థ్యమహితాశనమ్ ॥౪౭॥
దివానిద్రామభివ్యర్తి విప్రచ్ఛి గురుభూజనమ్ ।
నగ్నోఽయం వృత్తో నిత్యం ప్రమాతాభ్యో భిషగ్వలైః ।
మాతాకాభ్యోఽపి రోగేషు వాతశ్లేష్మోఽపి వేషు చ ।
తత్ర రోగానుకల్పేవ పథ్యాపథ్యం వినిర్దిశేత్ ॥౪౮॥

తా॥ శ్రమమగుల్లించు పనులచేయుట, నన్యము, రక్తప్రాపముచేయుట, సంభోగముకీయుట, మ్యూకాధిముగ భుజించుట, భుక్షుని విరుద్ధములగు నన్నములభుజించుట, ముహూత్రాది వేగముల విరోధించుట, అపాక్ష్యంబులను ఇష్టములకానివియునగు నాహారపదార్థముల సేవించుట, మఱియుందునియని

చుట, ప్రోతస్థుల ప్రవంప భేదములందును నులములు అంధించుకొనుట అశక్త
 కరించును. ఆహారమును సేవించుట ఇదియన్నియు ప్రవచించిన స్త్రీలకు
 పద్యములుకావు, కావున విడువవలెను. మఱియు వాచక సముదయె జరిగిన
 మూర్తికారోగములయందు ఆహారోగముల విరుద్ధించి పథ్యాపథ్యక్రమము
 గెలింగునది.

—/ రాహారోగములయందు పథ్యాపథ్యములు /—

శ్లో॥ యత్ప్రేక్ష్యం యదవస్థ్యం చ పృథాముక్తం జ్వరాదిషు ।
 తత్ప్రేక్ష్యభేదయామిత్యాత్ బాలానాం తేషు బాసతా ॥
 పూర్వం పథ్యమప్యంతం చ మద్రాగ్నో యత్ప్రేక్షీర్నివమ్ ।
 బౌదిత్యాత్ప్రేక్ష్యభేదయాశాం బాలానాం పారిగ్నికే ॥
 ఆగస్తూన్యాగినాం పథ్యమవస్థ్యం చ యదీరితమ్ ।
 బౌదిత్యాత్ప్రేక్ష్యజయత్తత్తు బాలేషు గ్రహారోగిషు ॥ ౪౭౯ ॥

తా॥ బాలలకు జ్వరాది రోగములు కల్గినప్పుడు జ్వరాది రోగముల
 యందు ప్రేక్ష్యమునైన విధియగల పథ్యాపథ్యముల గెలుచునని కరుణలను
 జరించు పారిగ్నికమనుకాన్యమందు ముద్రాగ్ని రోగముల తెప్పునది రీతిగ
 పథ్యాపథ్యములకు సమయోచితముగ గెలుంగునది. బాలగ్రహములయందు
 ఆగస్తూన్యాదయల తెప్పునది పథ్యాపథ్యములగే ఆహారగ్రహములకు దీని
 కట్టులు చేయవలెను.

—/ విషారోగములయందు పథ్యములు /—

శ్లో॥ అరిష్టాబసవం మప్రేక్ష్యం క్షీర్ణోద్విలేచనమ్ ।
 జాగరిశ్శోకేతాకృష్టిః పంచేకోఽవగాహవమ్ ॥ ౪౮౦ ॥
 హృదయావరణం పస్యమజ్ఞానం ప్రతిసారణమ్ ।
 తిష్ఠిర్దశం ప్రథమమం ప్రలేపో వహ్నికర్తృ చ ॥ ౪౮౧ ॥
 ఉపధానం ప్రతివిమం ధూపస్సంజ్ఞా సజాభవమ్ ॥

శాలయష్టస్త్రికాద్యాశ్చ కోరమాషప్రియన్లుకాః ।
ముద్గా హారేణవస్తైలం నన్విశ్వాపి నవం క్షృచితః ।
శిఖతి త్తిరలాన్తై యగోధాఖుశ్వావిదామిషమ్ ॥ ౪౮౩॥
హార్తాకుః కులకం ధాత్రీ సమ్పావస్తన్తులీయకమ్ ।
మద్భూకవర్ణే తేవస్తీ మునిష్యముపాదికాః ॥ ౪౮౪॥
కాలశాకశ్చ లతుసం దాదీనుశ్చ వికన్కురమ్ ।
ప్రాచీనామలకం పథ్యా కాశిర్థం వాగ్కేవరమ్ ।
గోచ్ఛాగనరిమూత్రాణి తక్రం శీతామృతేర్కరా ।
అవిదాహీని చాన్నాని సైశ్శ్వం మధు కున్కుమమ్ ॥
ఋశ్విమోత్తరవాతాశ్చ హృదిదా సితచన్ద్రకమ్ ।
ముస్తం శిరీషం కస్తూరీ త్తిక్తాని మధురాశి చ ॥ ౪౮౫॥
హేమమూర్ధ్వాశ్చవర్ణోఽయం యథావస్థాయథావిషమ్ ।
విషరోగేషు సర్వేషు ప్రయోక్తప్ర్యా విజానతా ।

తా॥ రిషోఽంధరిణి, ప్రియన్లు, మంత్రముల బ్రయోగించుట, కరుణ
విరేచనములజేయుచుట, నిమరమేల్కొనియుండుట, శరీరమున రక్తమును
తెరిచించుట, రిశ్వతే దక్షిణపుట, స్నానము, హృదయమును గుడ్డ పెంచుట
కానియేర్పడుట, నవ్యము, అంబునము, ప్రతిపాదనము, విషహారములగుచో
ములబూసి యిట్లుట, ప్రధియనమును నవ్యము, (అరంగుళిములనిడుపుట ఇది
ప్రక్కల రెండుద్యాయములు కన్గిన గొట్టమున (త్రికటుకములు మున్నగు
జాని మూర్జమునుతోడి జాని ద్యాయమున నునిది యాచార్యమును ప్రాం
జాయువుచే లానికీ నీయుట (ప్రధియనమును యెరుంగనది) విషహారాదు
ములహారి పూయెట, అన్నిరక్త, కత్కాలమునకుండు విషమును హరించు
టకై వేరొండు విషమును బ్రయోగించుట, ధూపముదేయెట, మైసొది
యున్న పుడు తెలియి పుట్టించుట, అయివదివాక్యసంబాధుల మున్నగు నవి

ధాన్యములు, ఆకుకాయలు, కొబ్బరిలు, పెసలు, కేలములు, వైలము, కొత్తగా
కాచబడినవెయ్యి, నెమలి, తీకుపుడిపత్తి, తావుకపత్తి, బొంబ, ఉడుము, ఎలుక,
మొండ్లవంది, అడు పీటంకుపుట మొంపములు, పంకాయలు, పొట్టకాయలు, ఉసి
రికకాయలు, అపమలు, చిట్టికొర, మిండుంబ్రహ్మి, పొంబొర, ఇక్రవర్తి
కొర, ఇల్లిలిపూగ, పెంజేముకొర, ఉన్నిగడ్డలు, దానిమ్మ, పుల్ల వెలగ, ప్రాచీ
నామలము (పీటలుట్టిన ఉసిరిక), పెంకకాయలు, వెలగపండ్లు, నాగకేవర
ములు, ఆపులుయొక్కయు పేలిలయొక్కయు మినుకలయొక్కయు మాత్ర
ములు, ముద్దగ, చిల్లపిశిక్కు, గక్కెర, సంతాపమును నిర్మించకయుండు
నాచగ పదార్థములు, సైంధవలదొము, తేనె, సింగముపువ్వు, పడిమట్టినుండియు
ఉత్పన్నమగుచుండుననుచుండు పచ్చుపట్టిగాలి, పసత్తి, తెల్లనికంకరము, కుంగ
గడ్డోం, దిరిసెము, కన్నూరి, చిత్తింబులును మినుకలయందును పకల పదార్థ
ములు, బంగారుచాక్కము, ఇది యెన్నియు విదేశీగములయందు పథ్యములు
కావున విషముచేగల్గు సకలభేదములను విషభేదములుబట్టి యుత్పయోగించు
దగును.

— శతకోగములం దగభ్యములు. —

శ్లో॥ శ్రోధో విరుద్ధాభ్యశచం వ్యవాయం
తామూలమాయానమప్రవాలమ్ ।
ఆహ్లాం చ సర్వం లహం చ సర్వం
సంస్వేదనాని వివిధాని చ యాని తాని ॥౧౮౮॥
నిద్రాం భయం ధూమవిధిం క్షుధాం చ
విషాతుతో నైవభవేత్కదాచిత్ ।

తా॥ శ్రోధము, పరస్పర విరుద్ధములగు పదార్థములభుజించుట, అభ్య
శచము (భుజించినకోదాళి ములభుజించుట), సంభోగము చేయుట, తాంబూ
లము, శరీరమునకు క్రమముకల్గించుట, అభివముగు గాలిలో నుండుట, ఆహ్లా
ంబుదారసములకల సుంల పదార్థములు, నానావిధములగు స్వేదనకర్తలు,

మైత్ర, భయము, పొగద్రాగుట, యుక్తులు, ఇదియన్నియు విరురోగమునం
దపథ్యములు కావున పాకవృద్ధిని నెవలంపదగవు

—| రోగసంకరమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ పర్యామయానాం యది పక్ష్మిరో భవేత్
తదా ప్రయత్నేన నివర్త్యమీ ॥౧౦॥
| పోక్షేషు పథ్యేషు విరోధియద్యత్
తత్తత్ప్రదద్యాచ్చ చికిత్సి తేషు ।

తా॥ జ్వరాదిరోగములలో విశేషము లొక్కటిగనేరి కానియెడ
ఆయాశ్యాభయము చెప్పబడిన పథ్యములలో తెయ్యది రోగములప వివిధములై
యండుతో ఆయా పద్యాముల పథ్యములుగా నెరుంగునది.

—| రోగసంకరమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ అహితానిచ పర్యాణి తత్త్రక్షోగే విశేషతః ।
య్యులాబలవిదై వ్యత్యో వర్జయేద్వాధిపిష్యుతే ॥

తా॥ అనేక రోగము లొక్కడనేరి కానియెడనేరి ఆయా
శ్యాభయములనుగోరించి చెప్పబడిన పథ్యములన్నిటిని ఆయావ్యాధి లులబల
ములంబట్టి విహించనలెను భావము.

—| వాతప్రకోపమునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ అభ్యర్థః పరిమర్దసశ్చ కేమనం పంస్నేహనం బృంహణం
స్నేహం స్వేదనసూపనాని కేయనంసలహాహనంవ స్తయః॥
వస్యం ప్రావరణం సమీరణపతిత్యాగోఽవగాహశ్శిరో
వ స్తిర్విష్కరణం దినాదిరికరస్నానంచవిస్తాపనమ్ ॥ ౧౧ ॥
క్షోణీ క్షేలవిమన్వితా నరవతా గాఢోపనాహాన్పురా
భూతయ్యా ముఖశిలతా చ లవణస్వావ్వస్సుగండ్ఠా కసాః ।

మల్లనైలవపాఘృతాని చ సవా మాషాః కులుశ్శాస్తిలాః
 గోఘామాశ్చపముద్భవాశ్చకలమాయేశాలయష్టస్త్రికాః॥
 కేయా భావ్యజలం వయాంసి కృపరో మద్భస్సుభోష్టోదకం
 సోమూత్రంపలదామ్బుకం దధి పయఃపేదీయః కూర్మికా
 ఆనూపాః దురుఖగ్ధీకోలమహిషశ్యంబుద్విపేష్టాగ్రయో
 గ్రామ్యాగోఽశ్వతరశ్రమేలకఖరచ్ఛాగోశ్చనాహదయః॥
 హంసోత్క్రోశశిరారిసారసబక్రౌంచాదయశ్చౌదకా
 గోధా దద్దురకట్యకప్రథృతయో యే బైలసంజ్ఞాన్వితాః॥
 వర్షస్విట్కృతవాకులి త్తిరికులిగా సప ధన్వోద్భవా
 కుమ్భిరోఽపి తిమిగ్ధలోఽపి మకరో గడ్డాపదః కచ్చమః॥
 మత్స్య రోహితవర్తి మగ్గురశిలిష్టైరద్దాభృగ్గలిక
 ప్రాశ్ఠీగగ్గరభాకురప్రథృతయో యేఽశ్వేఽమ్బుజాజ వ్రవః॥
 వార్తాకుంకులకచ్ఛృశిగులగునం ద్రాక్షామహామూలేకం
 భ్రాతీ దాడిచుమిమ్లువేతపథలం కోలం కపిత్థం శివాశ్రగాఽ॥
 తాలచ్ఛాపి చనేఢిమం బహుశుతా గోకర్ణగో వాస్తుకం
 తుక్లాక్షీ గణితారికా చ వరణీ మద్దారప్రత్యాది
 తామ్రాంబులంపితశర్కరా చ పరలోభోలస్తురుహ్కోఽగురు
 శ్రీవాసస్సురదారుగుగ్గులురపిగ్రహాహ్వాయంకుష్టుమమ్ ॥
 స్నిగ్ధోష్ణా విధయోఽపి హేమరజతం సీపశ్చాసభూచ్చితిం
 ఘర్జోత్పాటవమల్లికా మమనపాం మాలా వికాలాపి చ ।
 తత్పజ్జానపురస్కృతేన్యనివరైః వైద్యైస్సునిర్ధారితం
 పానాహారవిహారభేదజమివంపాతిం ప్రశాన్తిషు యేత్ ॥

తా: అర్థమనము, శరీరమనము, సంజయనము, స్నేహము, బృందానము (శరీరమునకు పుష్టినికల్పించు నాహారాదుల సేవించుట), క్షేదము, దూర్చువియ్యంగుట, కయనము, ఒడలు పిసికింబుకొనుట, పత్తికర్మణ, వస్త్రము, గుడ్డలే శరీరమును నిర్మించుట, శరీరమునకు గాలిపాక నియమించుట, అహారాహనములేయుట, శిరోశ్చక్రికర్మ, విష్ణురణము, ఎడలోనుంచుట, పన్నము, అగ్ర్యకర్మణగుచుట లేయుట, నైలాదులదేరించుటయును చొట్టిలోనుంచుట, ప్రవచనార్థముల శ్రద్ధ నిర్మిగా పండిత్యము కట్టుట, ముక్కుము, భూమిపై బయిండుట, శరీరమునకు కుళుమును నిర్మించు నుపచారములు, అదృగ మధుర అప్పు రసములకల పదార్థములు, మజ్జ (ఎముకలలోనుండు క్రొవ్వు), మాస, వస (మాంస స్నేహము), నెయ్యి, మాతనములైన మినుములు, తీలములు, నువ్వులు, గోధములు, కలమధాన్యములు, రాజములు, అరుషదీపాశ్చ సంకావులు, మేయ (వ్యర్థముగా మెరుమిలు కట్టిన గంజ), వియ్యమును కడిగిన నీళ్లు, పాలు, కృపరము, మందము, కుళోష్ణంలైన ఇలుము, గోమూత్రము, వట్టితేళ్ళతో తినిననీళ్లు, మెరుగు, మెంకాయనీళ్లు, మామిడి, ఇల్లి, అల్లెమొగము, కంది, ఎలచోరు, పొడలయిడ్లి, పీరుగులు, ఇమిడున్న గు అనూములకుఁజ్ఞులయొక్కయు ; అప్పులు, కంచరగాడిదె, ఒంటె, గాడిదె, మేకలు, గుడ్డుములు ఇది మున్నగు గ్రామ్యజంతువులయొక్కయు ; మాంసము, మెత్తు దేవులుగులు, శ్వేదము, చక్రవాకములు, కొంగలు, క్రొంచములు ఇది మున్నగు జాతులకుఁజ్ఞులయొక్కయు మాంసములు, తీరుము, కప్ప, పీరువంది మున్నగు లింజులయందుండు జంతువులయొక్కయు, మెరులి, కోడి, పీరువునీటి, నీళ్ళుక ఇది మున్నగు మనుభూమిలో జనించిన జంతువులయొక్కయు , ముసలి, తిమింగిలము, మకరము, గండూపము, తాటియ, తిజులకుఁజ్ఞులయొక్కయు, కోకిలము (ఎట్టనిమిసు), పల్లి, ముద్దగము (ఎల్లప్పుడును నీటిలో మునిగియుండు ముక్కుము), శిలీంధ్రము, పిర్లుము, కృంగి, ఇల్లికము, ప్రాశ్చ్య (పైకి ఎగిరి పడువట్టి చేప), గడ్డరము, భాషరము ఇది మున్నగు ముక్కుములయొక్కయు

మాంసములు; వంకాయలు, పొద్దుకాయలు, మునుగాయలు, ఉల్లిగడ్డలు, బ్రాహ్మపండ్లు, మామిడిపండ్లు, ఇప్పుకాయలు, ఉపిరికకాయలు, దానిమ్మపండ్లు, చింతపండు, చేగుపండ్లు, తెలగపండ్లు, కరకకాయలు, తాటిపండ్లు, పిల్లిపీచర గడ్డలు, పుల్లెరు, ఎర్రచర్మమార, పొన్నగంటిమో, చికాల్లి, గాంతుమోయ, జిన్నేదామలు, తాంబూలము, లెడ్డ ఎక్కని, తెగడ, పోచకండు, తురుష్క ధూపము, జగరు, శ్రీవాపధూపము, కేవదారు, గుగ్గిలము, గ్రంథికము, కుం కమట్రేవ్య, స్పిష్టింబులును ఉష్ణంబులైన వాచానిభక్రియలు, బంగరయో గ్లము, పెండిర్పము, పీకము, నక్కగా వికరించిన మిశ్రపువ్వల మాంసము, ఇదియన్నియు వాతము ప్రకోపముజొందియున్నపుడు సోసము, అహారము, విహారములు, దైవధములు, అను నీమిషయంబులయందు పథ్యములై యుండునది భూపమంతులము వైద్యపూరితులవలనను మునిషులచే నిర్ణయించుటెను.

— వాతకోగమునం దపథ్యములు. —

శ్లో॥ చింతా జాగరణం ప్రజల్పనమస్మత్తో మద్విగ్రహం
న్యాయామో గజభాజనావాసదిధిః సన్ధారణం మైథునమ్ |
అభూతోఽప్యపితృణం ప్రతపనం ధాతునయః త్తోభణం
శోశశృంఖ్రమణం విరుద్ధమశనం సమృక్కమి క్తక్రమః ||
సృష్టిత్వంజలదాగమోఽపి రజని కేషోఽపరాహ్నోభయం
యాతృత్వబ్ధకషాయతి క్తకటకమౌరాతిశితాశనమ్ |
నే స స్మృత్యుధాన్యనామవిదితా యేవోఽపికాచార్యుః
కన్ధాగ్ధాలమశృంగోద్రవయదశ్యామాక జాగ్ధాచయః |
శిమ్బిజమృకరాజమాషిచగకా ముద్గోః కలాయావిషం
శాలాకం క్రముకం కసేరు తిలకం కాటిల్లకం తిన్దుకమ్ |
కర్కటం వవతాలవస్యమపి వా తస్యాస్తి మజ్జా జలం
నాదేయచ్ఛ తటాకజన్మ కరకాశి మౌరవీని చగింగి |
విజ్యుకశిశిరామృరాసభవయః ప్త్రోభృథాకౌత్రిపు

ద్యునివ్యుత్కలకాశరీరమఖలాశుష్కమిషంమాక్షికమ్ ।
 ధూమో బద్ధమహుద్రుజః పరిభవః ఖగ్వా చ విధూలతం
 పానాహారవిహారభేషజమిదం స్యాద్వాతకోపే విషమ్॥

తా: చింత, విషహేతుల్కానియుండుట, అధికముగ మోక్షాదుట, రక్తమోచనము జేయుట, బాంతి, లంకణము, దేహావస్థామర్యాదుట, ఏడుగులు గన్బయలు మున్నగువారిపై వెక్కిరివారించెయ్యట, మలమోతాదులను నిరోధించుట, సంభోగముచెయ్యట, దెబ్బతగులుట, అవస్థాగము, (ధాతుశ్రులు పుష్టికొందించుకొనెయ్యుండు ఆహారాలు), సంతాపము జొందుట, రసాదిధాతువులు జీడించుట, చలనము జేయట, శోకము, విశేషముగ బంచరించుట, విదర్భవద్ధాన్యముల భుజించుట, పాచనములకు విబద్ధములగు క్రియలజేయుట, ముసలిదనము, వర్షాకాలము, రాత్రియుక్కు కదవజీర్ణాగము, సాయంతాలము, భయము, దూకుంబును, మిగుల నవ్వలయును, కషాయ తీక్షణముకఱ్ఱరి రసములు గల్గివలయు, కీరలంబుపైచ యన్నమును భుజించుట, హాడిక, చాచ్చుట, అడుదలి మున్నగుగలభావ్యములు, కొట్టులు, అడవియాదకలు, అడవిపెరులు, అడుకలు, యిరులు, పాములు, పొన్నలు మున్నగుభావ్యములు, జంబుకములు, అలచందలు, పెనగులు, పెరులు, పటాములు, ఇది మున్నగు శిలీధావ్యములు, విషము, తామర కలంక మున్నగువారి కుంఠలు, పోకలు, నవ్వుదండలు, తిలకవృక్షము, కాకరకాయలు, తుమ్మిపండ్లు, బోసకాయలు, తేలతాటిమింజులు, తాటికాయ విత్తనములొది నిలయ, తాటికల్లు, కడిలము, గుంటనీళ్లు, వడిగండ్లు, ఔరము, దీబములు, గానుగిండి, మింజునీళ్లు, కాడికెపాలు, అప్పుసూరలు, తెగడ, నేలబేలు, కడుకకోరొడి, పెరుసుకావులు, ఎండినమాంసములు, తేనె, పొగ, చాకుమును నిరోధించుట, పిదకూరము, శియనము, ఇట్టి పాన ఆహార విహార దోషధములన్నియు వాతమును పుష్టికొందించును కావున వాతము ప్రతోవము పెందియన్నపుడు పైదెప్పు బడినవియన్నియు నపభ్యములై యుండును.

—శీర్షికాంతమునందు పద్యములు.—

శ్లోకములు: పాపవిధిర్విలేచనమస్మత్కృత్యం సితాశ్చలయః

సోధూమాస్త్రాధావ్యకానిచ, కామద్ధామహారాయనా,
మల్లః పర్యుషితః పయాంసి చ పయఃపేటిక్షుమామాశీకం
లాజా ధన్వరసాః ఘృతాని చ సితా శీతోదకశ్చాద్విదమః॥
కర్కోటం కదలచ్చ కన్యకీధలం వేత్తాగ్రమాపాధికం
మృద్వికా కులకంచ కోమలతరం కూశ్మాన్దమైర్వాచకమ్,
తుమ్మి పర్వతకోఽల్పమాలిషదలం కాటిల్లకం చాడిమం
ఛాళీ కోమలతాలపవ్యమథయా శుష్కారహామమ్మరిమ్ ।
విష్ణుభాషి కిషాయతి క్షమధురాయ సేవ్యం మధూకం పరీ
కాన్యా యోకజతంచ హేమకటుకా నిమృత్రితృచ్ఛన్తనమ్,
హర్త్యం భూమిగృహం సుశీతలవసం ధారాగృహంచద్రికా
రమ్భామ్భారుహసవ్యప్రతిశయనం శీతాః ప్రచేహః అఙ్గి
భూశీయ్యామణము ప్రదోషనమయోగీతం ప్రియా లింగనం
స్నానంబురసమాగమః ప్రియకథామన్దానిలోఽభ్యేక్షణమ్,
నాదీత్రశవణం మహోరమతరా భావాన్ములాస్యేక్షణమ్
పున్నాసోత్పలపాటలాబ్జమయసకల్వారపుష్పాణి చరిగింఽ॥
కర్పూరచ్చవతీరసీరమణలా శీతా క్రియా చాశీతం
పానాహారవిహారభేషజమిదం వీత్తం ప్రకాన్తిన్నయేత్ ।

తా. ఘృతపానము, విలేచనము, రక్తమోక్షము, తేజవిరాజనములు,
సోగములు, నీవారములు మున్నగు క్రియాధావ్యములు, పెసగులు, పెసలు,
చిరుపెసగులు, యివలు, పులిపివ మిందము, పాలు, పెంకాయనీళ్లు, చొనగు,
తేనె, కేలాలు, బాంగలబంతువుల మోంపరిషములు, పెయ్యె, చక్కెరి,
చల్లవీరీళ్లు, యిటనీళ్లు, ములుతోసకాయలు, అంటికాయలు, పవనమంతు,

సేయించిగల, అమితభయము, బ్రాహ్మవంశము, చేదుపొట్టు, శేతరీయగు బూడిద గుప్పడికాయ, జోలకాయ, పాచికాయ, పర్వాటకము, తోడి మార, కాకర కాయలు, దానిప్పువంశము, ఉడిరికకాయలు, లేతతాటి అంబులు, కరకకాయలు, అల్లూరపువంశము, అత్తికాయలు, దొండవండు, కపూరు తీక్ష్ణ మధురనిపములు కల పదార్థములు, ఇచ్చికాయలు, పిల్లిపీచోగర్జము, కాంశ్యభస్మము, అయో భస్మము, రజతభస్మము, స్వర్ణభస్మము, కటుకరోహిణి, శవ, తెనెడ, చంప నము, ఈవపార్థములును; సేవలయంచును భూమిగృహములయంచుచుండుట, చిల్లలైన ఉద్యానవనములు, ఉదకధారలతో సూడిన యల్లు, పెన్నెలు, అట్టి వట్టులచేరను నితరములైన తామర రేఖలచేరను రచించబడిన కయనమునలయం దుట, చిల్లలైయుంచు అనులేపములు, భూమిపైజయించుట, నులులు, ప్రహోదకాలము, సంకితము, ప్రియురొండ కానింగనము జేసికొనుట, ప్రి నము, మిశ్రులతో పేరయుంచుట, మనముకించిన కథలనుట, పెన్నెగా నీయి యుండుకాలి, సేధములకాయలు, కావ్యములనుట, మిగుల రమ్యములగు భావములుకల నాయుకలకాయలు, పృథ్వీముని కాయలు, ప్రియ భ్రష్టము, కటుకపువ్వులు, పొదిరిపువ్వులు, తాయరిపువ్వులు, బాదపువ్వులు, ఎల్లకాయల పువ్వులు, పచ్చపచ్చము, నడిబులు, నానాభియులగు కిరోవచారములు, ఇది మున్నగు నానాచారవిచారములన్నియు ప్రకోపముకొందిన పిత్తమును కాన్తికొనించునుగాన పిత్తము ప్రకోపించినపుడు పైకెప్పుగాడినదియన్నియు పథ్యములైయుంచునని భావము.

—| పిత్తప్రకోపమున వివక్షములు. |—

శ్లో|| ధూమస్వేదనమాతపో నిధువగం సన్ధారణం శ్రోధవత్
క్షూరోఽధ్వా గజవాజవాహనవిధిః తీక్ష్ణాచి కర్మాణి చ |
వ్యాయామోఽన్నవిరాహకాలినమయోగ్రీష్ణోవిరుద్ధాశనం
మధ్యాహ్నో బలకాల్యయోపి రజనీమధ్యం చ మధ్యం వయః |
వ్రీహీర్వేణుఫలంకిలోఽపిలశునం మామా కులుథో గుహో

విష్వానో మదిరాతనీవవజలం ధాన్యామృతముష్ణోదకమ్!
 జమ్బీరంనలదామ్బుహ్ని లతుచం మూత్రాణ భల్లాతకం
 తామ్రాబలం కథి సర్వపోఽపి ఒదరం త్రైలాశివం త్రిప్తిడి ।
 కట్వస్తుం లవణం విదాహి చ భిషక్తుభైర్యః సునిర్ధారితం
 పానాహారవిహారభేషజమిదం పితృచకోప విషమ్ ॥ ౧౦౧ ॥

తా: భూమిపానము, స్వేదనము, ఎండకోపంబులు, సంభోగము
 చేయుట, ముఝాత్రాచు విరోధించుట, కోపలకుట, మోరముకోసూచిక
 పూర్ణములసిరించుట, త్రోవనడచుట, పీనుగులు గర్భములు మున్నగువానిపై
 పెక్కి సహారచేయుట, క్రూరములగు పశులచేయుట, కహిష్యక్రమచేయుట,
 విదాహకరముగు నర్జుమును భుజించుట, గ్రీష్మకాలము, విష్ణుహారమును
 భుజించుట, మధ్యాహ్నకాలము, కరదృశకాలము, అర్ధరాత్రికాలము,
 యౌవనవయస్సు, బ్రతు, పెరుచులియ్యము, నువ్వులు, ఉల్లిగడ్డలు, మిఠములు,
 తొలము, పెల్లము, అడుములు, ముట్టము, అగసియాకు, క్రొత్తనీళ్ళు, పులి
 నీన గండ, కడినీళ్ళు, నియ్యకాయలు, చుట్టినీళ్ళు, ఇంగున, కమ్మరేగు,
 గోమూత్రము, కడిసింజులు, తొంబకాలము, పెరుగు, అబ్బు, కేగుచున్న,
 నూనె, దింతనండు, కలు అట్లు లక్షలు రసములకల పకలపదార్థములు, విదా
 హారపదార్థములు, ఇట్టి పానాహార విహారములన్నియు పితృయను మిక్కిలి
 శూన్యజొందించుటకావున పితృయ ప్రకోపముజొంది యున్నపుడు అపభ్యయ
 లుగల చుండును.

— కఫప్రకోపమునందు పథ్యములు. —

శ్లో: ఛర్దిరజ్ఞపమృష్టసం నిధువసం ప్రోద్వర్తనం స్వేదనం
 చింతా జాగరణం శ్రమోఽతిగమనం తృప్యగవస్థారణమ్ ।
 గర్జ్హామః ప్రతిసారణం ప్రభవసంహస్త్యత్వయాసక్రియా
 భూమ్రాపావరణంవియుద్ధమతిసంఖ్యోభోఽపినన్యంభయమ్

హుక్షోష్టా విధయః పురాతనభవా యే శాలయస్పృశా
 నిష్పావస్త్రాగధాస్యకశ్చచణకాముద్గా కులుభౌయవాః
 శౌరస్సర్వవృతైలముష్ణపలిలం భవ్యామిషం రాజికా
 వేతాగ్రం కులకం కటిల్లకఫలం వారాకమాదంపురమ్ ।
 కర్కృటంలశుపం చ మోచకుసుమంశక్రాశచంశూరణో
 నిమ్బా మూలకపోతికా చ వరుణస్త్రిక్పాత్రివృన్దాక్షికమ్ ।
 తామ్రూలంసలదామ్బు జీర్ణమదిరావ్యోమంపరా గోజలం
 లాజాశ్చపి నుభృప్తకణ్డలభవం భక్తం సుభోష్ణలయః॥
 కాంప్యాయోజ్జ్వలమాక్రికంచ కటుకస్త్రిక్పాతమాయోరసః
 పానాహారవిహారభేషజమిదం శ్లేష్మాణముగ్రం జయేత్ ।

తా॥ కడువము, అంకణము, అంజనము, సంభోగము, ఉద్యర్తకము
 (కరీరమునకు నలుగు పెట్టుట), స్వేదనము, చింత, విదురమేల్కొందియుం
 దుట, కరీరమునకు క్రమనికల్గించువరులజేయుట, అధికముగ వదియట, వట్టిని
 చాతాదిజీగములకు నివోధించుట, గండూరుము, ప్రతిసారము (కల్పచా
 వ్లాదులచేతరుద్దుట), ప్రభమము (వాపాద్వారమున చూడ్గాదులునునది లోనికి
 నాక్కించుట), వీడుగులు గుట్టులులు, మున్నగువారిపై నెక్కినవారిచేయుట,
 భూమిసౌవము, వస్త్రములే మునుకు పెట్టుకొనియుండుట, మున్నయుద్ధము
 చేయుట, కరీరమునకు అధికముగ చలనము గల్గించుట, వట్టము, భభ్రము,
 దూతులులును ఉద్దంబులునగు క్రియలజేయుట, ప్రాశమియగు రాజవకులు,
 అనుపదిసాగ్యపంథావులు, అయిదులు, వీచాములునున్న గుత్తరాధాస్యములు,
 పెదగులు, పెగలు, ఉలవలు, యువలు, మౌరములు, అవమాన, వేడినీళ్లు, బాంగల
 బంతుమాంసములు, అవాలు, పేనుచిగురు, పొట్టకాయలు, కాకరకాయలు,
 పంకాయలు, అశ్రికారాలు, తోసకాయలు, ఉల్లిగడ్డలు, అరటిపువ్వుగంబాయి
 విరులు, కందగడ్డలు, వేప, తేరులుల్లుంగి, ఉలిమిరి, కటుకరోహిణి, తెగచ,

తేజ, తాపములు, పక్షిచేర్చునీర్లు, పాతమట్టము, లోకమునకు, చివల
తలు, గోమూత్రము, కేలాలు, తేలువలదీన విశ్వమునకు విస్తరించు
యొనము, ముఖ్యములైన యిట్లు, కాండ్యుగము, అయోధ్యము, అంజ
నము, ముత్యములపర్వము, ౩౩౪ తీర్తి ౩౩౫-౩౩౬ ముఖ్యముల పర్యాటకములు,
ఈయెల్లవియు పాశాచికవిహారములు ప్రకటించిన కథములు కథింప
లేదును కావున ౩౩౫ ప్రకటమునందలివియు పర్యాయములైనవియు.

—/ ౩౪ ప్రకటమునకు దశధ్యములు /—

శ్లో॥ గ్నేహాగ్నిభ్యశ్చైవమాసనాహ్నిశయనంస్థానవిరుద్ధాశయనం
పూర్వాహ్నిశ్శిరోవిసప్తనమయోరాత్యాగిరాగ్నౌపయః॥
ధృతాచ నవాస్థుపానకరణం మామోపపాప్త్యులూః
మత్స్యం మాంసమపేక్షున్సృష్టితీర్థాలాభిమజ్జాద్రవాః ।
శేయాభవ్యముపాదితాచ విసనం ఛత్రాశిమామోఘకం
ఖడ్గూరాగ్నామలేపనాగ్నిపయఃపతీపయః పాతయః॥
స్వాద్యక్ష్యం లవణం గుహాశి తుహినం పృథ్వీణాచాశ్రయం
పానాహారవిహారభేషజమితం స్యాత్ శ్లేష్మకోపవిషమ్ ॥

ఈ స్నేహము, అగ్నియనము, హస్తాగ్నియందట, పాతయందట,
విజలయట, స్థానము, విస్తృతవిద్యములగు వాహనములు భుజయట,
పూర్వాహ్నికాలము, శిశువగంధముకుట్టుట, రాత్రియొక్క తొలికాలము,
రాత్రివయస్సు, భోజనమునకు ముందుకాలము, నీరములగు నన్ని పానములు
నీయయట, మేనులు, క్రొత్తబియ్యము, మత్స్యములు, మాంసము, తేలు,
పాలకోశేయదీన పదార్థములు, తాటివిస్త్రములతోని నీయట, ద్రవపదార్థ
ములు, శేయాభవ్యము, లగ్నరీతి, పదనకాలము, శాస్త్రము, ఆహార
భుజము, ఖడ్గారభుమర్జి, అనులేపనములు, అంకూరనీర్లు, పాలు, పరమా
న్నము, మనగ తిమ్మలతో రసములును పానములు, అట్లే పర్యాటకములు,

మంచునీళ్లు, సంతకృతము (రసాదిభావభేదములు భుజ్యమైరించు పదార్థములు నీనించుట) ఈవిధములగన పాపాహం విచారాదుభయలన్నియు కథములు కృద్ధిబొందించును గాన కథము ప్రబోధించి యున్న పుడు అపథ్యములై యుండును.

—| తన శ్రమమును పథ్యములు |—

శ్లో॥ ఉద్వర్తనం వా నివిరేకవిస్య
న్యయే ప్రియే చక్షుమణి వ్యవాయమే ।
బ్యాయామమేగాగ్నీ వసస్తకాలే
పాలే హితాన్యాహారమూని వై చ్యాః॥౧౧౩॥
కాశ్మీరకృష్ణాగరుచంద్రైశ్చ
కృత్తో విలేపో విహితో హితాయ ।
అగ్ర్యా నిశా వాసకమాతులాగీ
కటుత్రయం గ్రన్థికమశ్వగన్ధాః॥౧౧౪॥
యవానికా శరకమాన్యకశ్చ
పుసర్నవా మూలకపోతికాపి ।
కూక్కుడాకం రామరమేధిశే శ
హితాయ తుమ్పా త్రపునం సుపశ్వమే॥౧౧౫॥
దుగ్ధికా వాసుకః కాశ్చవారోద్భవః
కుట్మలస్సాన్యధితాయైవ పూజాం ప్రియే ।
తన్దులీయః పటోలస్తథా మారణో
మారిమః కారవేల్లశ్చ కోశాతకీ॥౧౧౬॥
మాగధీ ష్టద్రయుక్తా తథా పూతవా

బిజ్జలూనాం సలం వస్తి కాన్పర్షాః ।
 వాచిమన్తో మమస్తో యో మున్దకో
 పర్తులశ్చాఫీకీ కోగ్రవాన్మృత్తితాః॥ ౧౧౭౧
 తృణభాగ్యం వరాహోహీ మహారీ రక్షకాలయః ।
 రాజకా జూసలక్ష్మణ్మృశ్మిగ్రుః పక్వం కలిష్టకమ్॥ ౧౧౭౨
 నృపాకిం శిశ్రువుమ్పాడ రిసోసం రసికప్రియే ।
 లక్ష్మణహామం కలహన్తం యధితం తత్కుసుమాగమే
 రసప్రీత్యః కసాయశ్చ మౌరశ్చానుష్కరం తథా ।
 స్వేదనం భూమిపానశ్చ గడ్డామః ప్రతిసారణమ్॥ ౧౧౭౩
 ప్రావరణం ప్రథమనం హస్త్యశ్వేగ్గమనం ఛృశీమ్ ।
 నియన్ధం మూషికం ముద్గం జీర్ణముష్టం గవాం పయః
 తామూసలమజ్జనం లాఘా చిన్తా జాగరణం శ్రేమః॥
 వసన్తే చ గహో గుహ్యో వాసన్తిసుయోమరే॥ ౧౧౭౪
 పాసేయం వైర్ష్యరం వాఘ్యం కౌఘ్యం హంసోదకం వరమ్
 గోభూమాశ్చేత్సమశ్నీయాత్తదా వర్షోషితాసవి॥ ౧౧౭౫
 కఫానుయహారీ ఘృతా త్రతాప్యక్తరకర్పరీ ।
 సటీవానస్తదా సాత్యై తాలాస్తే చలకుల్లలాః॥ ౧౧౭౬
 వ్యోమమౌరయుతం తక్రం క్వకృతా శ్చాధనీ తథా ।
 తశాజహానిం మాంసం తైర్తిరం వార్తికం వరమ్॥ ౧౧౭౭
 గృహచటకస్య చ మాంసం
 సీరకరానస్య చామిషం మత్స్యకః ।

నాదేయాస్త్రాకాశోద్భూతేష్టాశ్చమర్శ్యకాక్షుద్రాః
సామీక కప్రాస్థనీరైః భూవీతో నిజకాస్తయా సార్థమ్ ।
గత్యోపనన ఏశ్యేద్రమేచ్ఛ తస్మైవ నిర్జన దేశే ॥ ౨౭ ॥

తా: ఉద్భవము (హ్లాదులతో నలుగుట్టుట) కనువదిరిన
ములు, కద్యములు, పంచరిములు, పంథోగము, తేహావీత్రము కేయట కందము
భుక్త్యకృష్ణాగదు ఉండము తుమూడిటియేర్చుచారి యుపలికియాయట, త్రిమ
ములు, సతులు, త్విరగము, శంకాయ, త్రికుంకములు, ప్రంధికము, పెన్నెరు
గస్త, ఓమము, శేలంబు, తల్లము, గలి శేయ, భేదములని, గుల్పడికాయ, ఇంగున,
తెంబెలు, సాకాయలు, గోపమర్శ్య చిన్న సామూ, వ్యకత్యుతార,
దేవకాంచకపుత్రులు, చిట్టిసూగ, పొట్లకాయలు, కందిగడ్డిలు, తోటసూ,
కాకరకాయలు, దీంకాయలు, తేతను కలిపి నూరబడిన పిప్పళ్లు, తేనెతో
కలిపిన కరక్కాయలు, నాలగలపంతువుల మంసములు, అరుకరినాశ్య
సంబావులు, ఆపాలు, పెనగులు, అదేరిపెనలు, యశలు, పెరలు, చూరలు,
కందులు, అరుకులు, నీపారములు మున్నగు వ్యుదాహ్యములు, చిరుకెనగులు,
పిన్నచీరగ్గలియ్యము, నల్లారాలు, తొప్పలు, అముదములు, శుభంగి కొవలు,
పుప్పిరండు, పంకాయలు, మునిగి పువ్వులు, ఉల్లిచ్చలు, శిశుముగ జీర్ణముగ
దగియు యాక్షంబును కటురపంబును ఉన్గింబునైన యొక్కము, రిక్తంబునగు
కనాయరింబులంగు పక్కాయలు, తడిసింబలు, దొండులు, స్వేదకము, భూమ
పానము, గంధూరిము, ప్రతిసారబక్రియ, ప్రామాణము, ప్రథమక నశ్యము,
విలుగులు గుడ్డుములు మున్నగువారిపై పవారిచేయుట, మల్లయిండ్లము (పస్త్రీ)
చేయుట, తేనె, ప్రాతిదియగు మద్యము, తేడిగాయండు అభ్రసాను, తాంబూ
లము, తాంబూలు, పేలాలు, చిర్ర, నిమిర తేల్కొనియుండుట, దేహమునకు
క్రమముగ న్గిండు పడులబేయుట, ఏటివీళ్ళు, గండువీళ్ళు, కావినీళ్ళు, బాగసో
దుము, సంకర్షరకాయనము మున్ను పండిన గోధనులు, నివ్వన కాల్పబడిన
గోధ మింటి రొట్టె, మనకుకు అనందమును గల్గించు నాటకము, త్రికుంక

మూల మోక్షముతోగూడవ మిట్టక, మంత్రము, క్షాంతి (ఉత్తరేశ్వరుని ప్రసిద్ధమైన భక్తియితోగూడ), మేకలు, బంక, వీరువుట్ట, చాతకము, లోకసంస్కార, సెమలి, అను నీవంటివలనూపయములు, సమీపమునను గలవల నుండును కావుననందును పరించిన మర్రివృక్షములను, చిన్న చెరువులు, ఇవియున్న యందును వసంత ఋతువునందు మిగుల పథ్యములై యుండును. మనీయు కొందెము కేడిగల్గిన నీళ్ళతో పన్నునముష్టి అలంకారము క్షమిగు తన ప్రయోగముతోగూడి యుచ్యాననమునకిది అచ్చటల విశోదముల జూచుచు జలములేని ప్రదేశమున్నదీనిమీది మిక్కిలి పథ్యమున నుండును.

—| వసంత ఋతువునం దపథ్యములు. |—

శ్లో॥ నాదికా పాతికా రాజకోశావతీ

మాషదధ్యాలుకాసేదపశ్యజ్ఞాటకా ।

రాజమామాశ్చ నీపచక్వల్మాషకా

సైశాలం మేషమాంసం త్యజేక్కిక్కుటమ్॥౧౨౮॥

కృపరా పృథు కేతువికారముయే

మహావీభవకుక్కుముకోజఘన ।

వటకావపి మాషకృతాంశ్చ పలా.

ద్లమితీవా వసంత ఉశస్త్వహతమ్॥౧౨౯॥

అన్లుం స్థింభం దివాస్వాపం దౌర్జరం భోజనం వ్రీయే ।

త్యాజ్యమాహురయే వైద్యా వసంతకౌ హితేవృధిః॥

తా: తూతుహార, మల్లంగి, వీరకాయలు, మినుములు, సెమలి, సెండగము, చెమట, దుష్పూర్ణము, అలసదములు, నీవారములు, కామిమనుములు, భూరిమము (తృణాన్ని చెల్లపవ్వయుల కాల్చుటచేత విరాధాన్యములు), పొట్టెలితాంసము, కోడితాంసము, కృపరము, అటుకలము, చెయ్యి రసముతో జేయుచుండే చెల్లము మున్నగునవి, ఎనుకుపాలు, మినుములతో జేయుచుండ

పదీయములు, నీరసనీ, అష్టమలులును స్త్రీగ్రంథములను పఠాన్ములు, పండి
యందు నిమగ్నియై, అద్వైతరహితము, ఇదియన్నియు వసంతి యునుపు
సంబంధ అపథ్యములుకావున విడువవలెను.

— శ్రీశ్రీ ఋతువులందు పథ్యములు —

శ్రీః కున్దేస్తుచ్యతికాలిధాన్యపసితా ముద్గాః పురాణా యవా
గోధూమా అవిబాద్ధలాః ఖగమృగాయూషోరిసాలాపిచి
స్వచ్ఛాః పావకరాగభాన్డాచరసాః పక్తుస్పితామృషాయుతో
భక్ష్యాశ్చప్రసవః శశాంకురగా గోక్షీరసింహితాః॥
గన్యం మాహిషమేన వాచి సతతం దుష్టం హవిశ్శిర్క రా
మద్యంవారియుతం తథాన్లుమపివా భక్త్యశ్చరిమృషలమ్॥
మృద్వీకాపనపంరపాలమపిచస్వాదూనిచత్వార్యమూ
న్యన్నగస్వాదులఘుద్రవంసుశిశిరంస్త్రిగ్ధంసమస్తశ్చయత్॥
పాథః పాటలివాసితం లఘుతరం స్వచ్ఛం హిమంవారివా
వ్యోమవ్యాపి మహిరుహేషు వికసత్ప్రతప్రమానేషు చ॥
ప్రహ్లాదప్రాణివిబజ్జితేషు మధుపథ్యానాదిరమ్యేషు చ॥
దాహోన్తాథిషు కాసినేషు తేజుసీకే స్ఫుర్జ్మైకతే
శీతే వేత్సని సేవ్యచన్దనజలైః నిక్షే నచన్ద్రాతపి॥
కల్పారోత్పలచన్ద్రపల్లవకృతే తత్సే ప్రమానాశ్చతే
మథ్యాహ్నే శయనంస్థలంజలధిరేధారాగృహేవాభితి॥
క్రీడావారిషు కామినీభిరధివా పాథః వయస్త్విస్తతో

రాత్రౌ మాదుతచన్ద్రికాభిలషితే సుప్తిశ్చ సాధాబ్జతే ।
 వాసస్సూక్ష్మతరం మృగాశివలయం కర్పూరవచ్చస్తనా
 లేహీ రత్నవిభూషణం వ్యజనశో వాతో జలాన్త్రానియః॥
 కర్పూరాభరణం ప్రతీరిసరిలు ముక్తానజో మల్లికా
 మాలా ఓత్తరి ఏవ మైథునవిధిః స్నానంచ విద్రా దివా
 గీతం మృగకలస్వనాన్వి తిథిరీ ధృవాశ్శుకాశ్శారికా
 పానాహంవిహం శేషజయదం శ్రీశ్చ హితంస్వాన్న పుణామ్॥

తా తెల్లని సంభాత్రురీయము, చక్కెర, పెసలు, ప్రాతరియగు
 లుడలు, నోడములు, బాంగలదోయిల జరించిన సమయ మ్ముందులు మున్నగు
 ఒంటువుల మాంసములు, పెసలు మున్నగువారి రసములు, పెరుగుతోనూడిన
 కన్నుపిండి, క్యబ్బములగు పొవకములు, రాగములు, భాంపిములు, మాంసరస
 ములు, చక్కెరతోడియ తువకముతోడియ నూడిన కట్టపిండి, పెన్న
 లతోనుండుట, వచ్చుచప్పుడుతోనూడిన పాలు, ఆవుపాలు, ఎరుము
 పాలు, వాచిరెయ్యి, చక్కెరతోడియ వీళ్ళతోడియ కలిపిముద్యము, పురిపిక
 ముద్యము, అరిటివండు, గ్రాత్ పండ్లు, పదసపండు, రీయమామిడిపండ్లు, మధు
 రించులును ముక్కపా శీర్షించులునవియు ప్రకంబులును మిగుల చల్లమైన
 నియొ క్షిప్తించులునగు వానాధాహారవగాఢములు, పాటరీ పుష్పములచే
 పరిమళించుమొలుదీననీయు లేలిక గామంతమునీయు క్వంబును చల్లమైనది
 యుమైన జునును పొవమునీయుట, అతిమన వ్యాపించునంత పొవపుకల
 వృక్షములం కల్గినవియు, విరివించిన పుష్పములం కల్గినవియు, పున్నుపరిమళ
 ముచే రమ్యములై నవియు, నూర్యకీరణముల జొరవీయని వట్టమై చల్లమైనవియు,
 ప్రాతములగు వ్యాపూరితి జుతువులు లేమందునవియు, తుత్తెవల యుంకార
 ధ్వనిచే మహాహంబులును, సంతాపమును పోలించునవియుమైన దెవములయం
 దైనను, ఇవకవిత్తెలచే రమ్యమైన పరీకీరమునం దైనను విచ్చించుటి చువనో

దేశముచే రక్షింపబడి 'వెన్నెలలోగూడిన యాంటికో' కలకత్తా, కామరూపురములు, చిగురుటూతులు మున్నగువానిచే నిర్మించబడిన శివస్థలై మధ్యాహ్న కాలమున శివవిందులు, ఉదాకముచేయించిన యాంటియందై నను ధారాగ్రహమునందైనను నిరసించుట, ద్రియ్యరాంధ్రకోనైనను శ్మీ హేతుతోనైననుగూడి నలకోరి పలువురు, 'వెన్నెలయు మందగారియు'కల యేదైనై కాకలలు పరుండి నివసించుట, మిగుల పలుకైన తేలికగామందు కష్టముల భరించుట, కామర కాచిలకు కంకణములుగా భరించుట, పచ్చకమ్మగూతోగూడిన బంధనమును బూడికొనట, రక్తములతోగూడిన భూమియుల భరించుట, ఉదాకముచే రక్షింపబడి విసవజ్జలగాలిని నేలించుట, పచ్చకమ్మదముచే బరిమళించు భూమియులు భరించుట, నదీతలము, ముత్యాలపోరములు, మట్టై ప్రభువులపోరములు, సుడి పక్షమునకు (మరునైపు దినములకు) ఒకతూరి సంభోగము చేయుట, ప్నానము, పుటిపిర్ర, గానము, మనోబ్ధింబులను క్రాంత్యంబులునైన ధ్వనుల చెయు నెనుకృయొక్కయును కున్నెదలయొక్కయును చిరుకలయొక్కయును నోచుకలయొక్కయును గానమునువినుట, ఇత్రైరంగున మడుకంబడిన సావాహర విహారాపథము లన్నియు గ్రీష్మకాలమునందు జనులకు పథ్యములై యుండును.

—| గ్రీష్మ ఋతువునం దపథ్యములు. |—

శ్లో॥ వ్యాయామం సూర్యకిరణం కట్టమలవణం స్త్రియమ్ ।
ఉష్ణోపయంత్రా రూక్షోదీక్ష గ్రీష్మ నిత్యం పివర్ణయేత్ ॥

తా॥ నేనాచక్రమనేయుట, ఎండలోనుండుట, కటం అర్థం లరణ దనములకల పదార్థములు, అధికముగ సంభోగముచేయుట, ఉష్ణమును కృత్రిమింపించు రూక్షోదీక్షదార్థముల నేలించుట, ఇదియన్నయు గ్రీష్మకాలమునంజపథ్యములుకావున నేలించందగవు.

—| శర్ద ఋతువునందు పథ్యములు. |—

శ్లో॥ పూర్వం పంశుధిరాష్టాపనమేషుపరివారా
కాలయో ధన్వమౌషం

ఆ చ్చి కా త్త వ్య న హి త ము.

дизайн

మందును ఉత్తమమునకును బయలుపడ నయినందున, పాదసంకారము లేకుండుట, ఇవియన్నియు శర్వాకాశమున పథ్యములై యుండును.

— శరవృక్షభ్రమం పథ్యములు. —

శ్లో॥ అయానం సూర్యకిరణమువమస్థం పదీజలమ్ ।
అపశ్యాద్యం దివానిద్రాంవ్యవాయంశీతమారుతమ్ । గీరం ।
శీతోహితయాశ్వాదీన్ శీత్యాదీన్ శీతసంహితాన్ ।
సరో యశ్చేవ వర్షాను సర్వానేతాన్వివృతయేత్ । గీరం ।

తా॥ శ్రేణుమున కాయానమును గల్గించు పదుల పేయము, ఎంతలా నుండుట, ఉదయభ్రమ (ఉత్తరీణిచీలో నెయ్యికి లిపి నీళ్ళుపోసి కలియఁజేర్చి బడిన పద్యాము), పదీనీళ్ళు, నీరును, పుటివీర, సంభోగము, ఎల్లరిగాలి, కిరిగుణముతోనూడిన రూక్షశీర్షపద్యాములు, ఇవి యన్నియు శర్వములై యుండుటపథ్యములుకావున మిక్కిలి ప్రవృత్తి ముతో నున్నట్టివి విడువక విను.

— శరవృక్షభ్రమం పథ్యములు. —

శ్లో॥ నాదేయజ్ఞు ఘృతం విరేచనమన్పక్ష్యక్షుస్సితా శ్యాలయో
గోధూమామృగపక్ష్యిణోమరుభవాన్ముద్గాయనాః ఖ్యావాః ।
స్వచ్ఛోమూలసరసోఘృతం మధుపయోధ్వాత్రీపటోలంసితా
లఘ్వన్నానికషాయతి క్తమధుర్యాపిత్రామహంచేక్షవః । గీరం ।
కర్పూరం సరసీజలం హిమజలం హంసోదకం చన్దనం
పౌఢం చారుచ చన్ద్రీకా తమతరం వస్త్రం నుగన్ధాస్పృజః ।
ముక్తాదామ చ రూక్షశీతవిధయో గీరం చ నృత్యేక్షణం
పానావారవిహారభేషణమిదంపథ్యం శరవృత్తమమ్ । గీరం ।

తా॥ పదీజలము, నెయ్యి, విరేచనము, కర్పూరము, శ్లేషినిరాజనముల వియ్యము, గోధములు, ఖ్యామున జరించిన మృగములు పథ్యములు

మొన్నగు జంతువుల మోంపములు, పెంపులు, లయములు, భాంజరములు, స్వప్న మైన మాంసనికము, పెంపులు, లేక, పొలు, దునికెకాయలు, పొట్టకాయలు, చక్కెర, చుక్కనగిల్లములుగు వన్నములు, కి పోయి తీర్చ ముగించగములం కల పక్ష్యాదులు, కీ క్రముమహారముల పక్షులపక్ష్యాదులు, మొస, వచ్చుకప్పు కము, పరిమృలలోనికము, చెల్లనిదిగము, పాంసోదకము, ఎండలము, మిగో భారముగు మెప్పెనైతుండట, తొప్పెలలోనుండట, మిక్కిలి ముందైన కత్తి ముడు భరించుట, ముందరినుకములో నూచిన పుష్పమారికలు, ముత్యాలలో ముడు దూకికల్లములు, గావమునుమనుట, కాట్యమునుమనుట, ఇట్టి పాపాపారవిహార కౌముభములన్నియు కదప్పిరువునందుపభ్యములైయుండును.

—| కలకృతువునందు ఆపభ్యములు. |—

శ్లో॥ సాహిత్యంపథి నైలమర్కసిరిగాః ప్రాస్తారుతః కాశ్చకమ్
మద్యంకూచజలంపసాచతుహిసంయోరాకృతమాహాస్తిలా॥
అహిహోదకమాంసమహిన్నాశియవంశీష్టానిమాతౌన్విహో
ప్తోఽయంకరదీప్రకాశమహిహోహృతాంభవేత్సర్వదా॥
రా॥ కశువుమండ భుజించట, పెరుగు, పొక, ఎండలోనుండట, కూర్చుండి పి పుకారించుచుండట, కాంజరము, మద్యము, హానికల్లు, కప (నూరకల్లు మాము), ముందుపిగియ, మోములు, ముడుములు, నువ్వులు, అహిపక్షి ముదందును జలమునందును జనించిన జంతువులమోంపములు, మంటిముందు నిడుచుచుట, తీక్షణములును దూకుములునైన పక్ష్యాదులు, ఇదియన్నియు కలకృతుమునందు జనులకు ఆపభ్యములు.

—| పోయి కర జంతువులందు పభ్యములు. |—

శ్లో॥ తెలెర్వాతహాలె మ్మగన్తమిలిరభ్యక్షావం సర్వతః
తెలెర్మాన్తని వన్తయళ్ళ కుతెలె సాన్తం నియుద్దాని చ॥
వాదాభూతఇతోయథావిధిశృతంన్నాసంభూష్టానవరం
ధూమశ్చాగరుతం చ కుమ్మనమిదా లేపోపవాన్నానిచ॥

స్వాత్మ్యమం అవగం చ మావవికృత్తిగోధూయజా స్వీకా
భిషుగ్గీరపమబృవా వికృతయో మత్యాని జైలం వసా ।
అసాపాశ్చ విలేశయాశ్చ ప్రసహ

గ్రామ్యాప్యాయాశ్చాదికా

స్మిగ్ధోష్ణాని చ శోషనాని రవిర్విత్ శ్వేదస్సశోగ్ధోద్దిగ్వి

పాదత్రాణమపి మపాను చ పుంః కోష్ఠం సగర్భం గృహం
శియా మాలవతీ ప్రియా రసవతీ కాన్తా స్ఫురజ్యాననా

శ్రీభోగోపి చ రల్ల కానకుభయోమప్రవేశ్యాత్పతి

స్థాను స్తేజశిరే చ పథ్యముదితం పూర్వైర్విమగ్నైర్వికానై

తా॥ పాదపాదములును మంచి పరిమళముతో నూడినవియును నైల
ములచే పర్వతములందును అభ్యంతరముచేయుట, అట్లే నైలములచే పా
దక్షిణగ్నచేయుట, మిక్కిలి చిన్నపగులవాతో ముల్లయుద్ధముచేయుట, పాద
ములచే ముగ్ధముచేయుట, కాన్తాక్షప్రకారము స్నానముచేయుట, లేలిక
గాను ఉన్నందునైన పశ్చిమును భరించుట, అగత ధూళియు, కుంభముపువ్వులు
కన్నాటిని నూర్చుకొనియుట, మోహములగు అన్నములు, ముగ్ధ అన్న అనె
రసములకల పగ్గాములు, మింపబడించేరకు గోధూమగిండిచేరకు చేయబడిన
పకల పదార్థములు, దోమరసముచేతను వాలచేరకు చేయుబడిన వానాదిభ
వదార్థములు, మద్యములు, నైలము, వస, ఆహారములులగు విలేశములులు
ప్రసవాంబులును గ్రామ్యులములును పోదకంబులైన వానాదిభ బంధువుల
మాంసములు, స్మిగ్ధములును శుష్కములునుగా వాపోరపదార్థములు, ఎండి,
శ్వేదసము, మగ్ధోష్ణంజైవజలము, పాదంబుధరించుట, రాత్రులమును
కొందెముగ ముగ్ధంజైవ సగ్భగృహముననుండుట, పరపురోనూడిన కుట్టునై
బరచుట, మెరుగున రమ్యమైనవియు యోగవశచియునగు ప్రియంకాలిలో
రమించుట, కయిల చోర్ము గంత పట్టుగుడ్డము ను గు వాసిలి గప్పికొనుట,

నీటి మున్నగువానిచే నావలించుచున్న భూమిపైనుండునీటి, ఇంకొన్నియు
సేనులందునునున్నవందును ౩౫ మునుపునుండును పథ్యములైయుండును.

— (సేనుత్తర ఋతువులయందు పథ్యములు.) —

శ్లో॥ తుషారముననుష్ఠన్న ప్రవారిం ప్రలుతాశనిమ్ ।

కషాయకలుతిక్రాంతి లగ్నం వారలూని త ॥౧౫౪॥

యాత్రాదీశ కేరసంయుక్తా ప్రార్థయన్నాల్నిహో హితమ్ ।

హేమస్తే శిథిలే చాపి న భవేతి సదా పరి ॥౧౫౫॥

ఈ ఋతులీగ్న, ఉదయార్ద్రము, (తేలితోనూచీగనర్జుపండిన ఉదయములే
హోది మధింబగుచీవదాము), అధికముగనీచి గ్రీవాది, ల్పప్రస్థుడంతభవించి
గుని, కషాయ కలుతిక్రాంతి రసములగల నుల పర్యాయములు, లంకాగము, వారే
మును కృష్ణసేనిండు పదార్థములు, నీలపదార్థములొసూసి యాచారి
పర్యాయము, నీనిష్ఠాదిరి కిదియే బాధ్యముగనీయ మునుబాండు సేనుత్త
ర శిథిల ఋతువులయందు విధివి యుండవలెను

{ — (పరిల తోగియులయందును వాతాదిగోమనుపారి ముగ)
పథ్యపథ్యనియము । — }

శ్లో॥ ఏకస్మిత్రిమగోర్హు తే జ్వరాదా శధితేష్యసి ।

సభ్యేష్యేతేషు నిర్మిత విచార్య మతిమాన్విషకోగిగిం

వాతస్మిం వాతతే పథ్యం పిత్తిస్మిం యశ్చ పిత్తే ।

శ్లేష్మస్మిం శ్లేష్మకేచాపిత్వితోపథ్యం ద్విగోపతే ॥౧౫౬॥

త్రితోపథ్యం త్రితోపథ్యే యథాదోషం త కల్పయేత్ ।

అపథ్యాని పురశ్చాత్ర యామ్యక్రాని గ దేవతే ।

థాని సర్వాణ్యపి సదా త్రిత్రైత్ర వియ్యయేత్ ॥౧౫౭॥

ఈ వాతాదిగోష్మకైయములలో తోగిదోషములచేతైనను తునిదోష
ములచేతైనను త్రితోపథ్యములచేతైనను బనించిన బృందాది తోగియులయందు

అయాలోగములయందు జెప్పబడిన పథ్యములలో వాతహోమములగు వాహోరాదులు వాతముచేబరించిన లోగములయందును, పితృహోమములగు వాహోరాదులు పితృముచే బరించిన లోగములయందును, కఫమునుహరించు వాహోరాదులు కఫముచే బరించిన లోగములయందును, దోషముల కిండిత్రీరి హరించు వాహోరాదులు ద్విదోషములచే బరించిన వ్యాధిలయందును, త్రిదోషముల హరించు వాహోరాదులు పన్ను పాతముచే బరించిన లోగములయందును పథ్యములై యుండును.

మితీయు వాయూలోగముల జెప్పబడిన అపథ్యములలో మైజెష్టిం రీతిగ వాతాదులయేర్లు లోగములయందు వాతాదుల కృత్తికొందించునని యున్నయు క్రమముగా పథ్యములై యుండును. ఇత్రోగము, ద్విదోషములయేర్లు మైజ్యంతు ప్రతిలోగమువండును వాతాదిదోషభేదముల నిర్ణయించి అయా దోషినిహరియగ పథ్యాపథ్యముల నిర్ణయించవలెను.

— ౧౦౩ యా మ క్ర మి నీ కృ —

శ్లో॥ వ్యరాతిసారో గ్రహాశీగదోఽస్య
మన్దాసలోఽశ్చోగదో విరూచీ ।
విలర్భితా చాలసకః కృమిశ్చ
పాన్ద్యామయః శోశితపితృకోగః ॥౧౧౩॥
మయశ్చకాపశ్చపనం చ హిగ్మ
స్వరామయోఽలోచకరుగ్విమిశ్చ ।
తృప్తా చ మూర్ఛాపి మదాత్యయశ్చ
చాహోర్తిరున్నాదగదశ్చ తిస్తాత్ ॥౧౧౪॥
అపస్తృతిర్యాతగదోఽనిలామ్ర
తస్తామరుస్తమ్భరుగామవాతిః ।

శోణాన్యదావర్తదశ్చ తస్మా
 దానాపారోగోఽపి చ గుర్తరోగః ॥౧౫౧॥
 హృదామయః కృచ్ఛగిణోఽథ మూత్రాఽఽ
 ఘాతాశ్మరీ మేహగదోఽపి మేదః |
 అథోదరిం శోభగదిశ్చి స్పృధిః
 బ్రథామయోఽథో గలగర్హరోగః ॥౧౫౨॥
 గ్రాన్థ్యామయశ్చాన్యదగర్హమాలాఽ
 పదగదాః శ్లేషదివిద్రక్తి చ |
 ప్రణోఽథ శోథో ప్రణరుక్ష్వ సర్వో
 ప్రణాశ్చ నాడీప్రణరుక్ష్వభగ్నః ॥౧౫౩॥
 భగద్వరశ్చాన్యమదంశరోగః
 శూకాఖ్యకః కుష్ఠగదస్తతః పరమ్ |
 శీతాతురః నిత్తిముదర్దరోరా
 తథాన్యపిత్తిం చ విసర్పరోగః ॥౧౫౪॥
 విస్ఫోటకశ్చైవ మసూరికా చ
 యుక్తదాఖ్యరోగో ముఖశిర్షయోరుక్ |
 నాసామయో నేత్రగదః శిరోరుక్
 నారీగదో బాలగదో విమర్షః ॥౧౫౫॥
 తత్సర్పరోఽస్తాత్పవనశ్చపిత్తం
 కఫస్తరోగ్రీష్ణఋతుశ్చపన్దాః |
 శరద్ధిమోఽతిః శిశిరోవనస్తః
 క్రమాదమీమాం పరికిర్తితాని ॥౧౫౬॥

తా॥ బృహదు, అతిహరుదు, గ్రహణి, అశ్వీరోగము, అగ్నిమాం
 బ్యము, అల్పము, కిమూచి, విలంబిత, అనవకము, కృమిరోగము, పాంహి
 రోగము, కక్షపక్షయము, మయము, కాసుము, క్వాసము, హిక్కు, పుష్కరభేదము,
 అశోషము, ఛర్మరోగము, త్విష్ణురోగము, మూర్ఛారోగము, మహాశ్యాయము,
 లూహారోగము, ఉన్నాదిము, అపస్త్యము, కాంతివ్యాధి, చాతరక్షము, తీక్షణ
 స్తంభము, అమచాతము, క్షూలరోగము, ఉచాతస్త్రము, ఆవాహరోగము,
 గర్భురోగము, బృహద్రోగము, మూత్రశ్చర్మము, మూత్రాఘాతము, అగ్నిరీ
 రోగము, ప్రళీహము, క్షేరోరోగము, ఉదరము, శోభరోగము, పృష్ఠ
 రోగము, బ్రష్టరోగము, గలగంధము, గ్రస్థిరోగము, అమృతము, గంధియా,
 అపచి, స్థిపకము, విద్రవి, మ్రంశోభరోగము, బ్రూరోగము, సగ్యోద్రూరో
 గము, నాడీద్రూరోగము, భగ్నరోగము, భగంధము, ఉచదంతము, హేళ
 డోషము, తుష్టము, సింహిక్షయము, ఉచద్రము, శోమము, అగ్గపిష్టము, విరుగ్వియు,
 విసోపిమము, మిశూరికారోగము, త్విగ్రహరోగము, ముగ్ధరోగము, కష్టరోగము,
 నాశారోగము, క్షేత్రరోగము, శిరోరోగము, క్ష్రీరోగము, బాలరోగము,
 విశురోగము, అపచిరోగములయందును, శ్యాధిసంకరమునందును, వారిపీర్త
 కథయుల ప్రశోపాభ్యయందును, గ్రీష్మవర్షాకరణ్ణము త్త శివరసస్త బురంపుల
 యందును పథ్యాపథ్యక్రమము యిహగా తెల్పబడియెనని భావము.

—॥ గ్రన్థకాయని రంగ్రహము. ॥—

శ్లో॥ విద్యద్భుద్భురుమాపతేః ప్రవిలసత్ప్రీతేః ప్రహ్రతస్తయః
 హ్రతశ్చీతపవస్య నక్కుమియశేః నవై వ్యచూజాయశేః ।
 శ్రీగారీవరసింహ సేవతసయో నిశ్చేషతస్త్రోద్భవం
 పథ్యాపథ్యవినిశ్చయంసమతనోతోశ్రీవిశ్వనాథస్ససీ॥ ౧౩౦॥

ఇతి శ్రీసారీవరసింహ సేవతసయ విశ్వనాథవిరచితం
 పథ్యాపథ్యం సమాప్తమ్.

తా. తాకిముదంగు పండితులతో ముఖ్యమును, నిరంకుశములతోను
చివరీశ్రీకలహమునైన ఈమహతి యుచువానికి ప్రబోధుడు (ముందుములకు
పిమ్మట బుద్ధివచుడు) నా, కవి కుశలేశ్వరుడును శైవ్యవిభాగమునకు చెవ
నగును బోధుడు (చివరుడు)ను, గౌరవ విష్ణుశేఖరులు కలపరులకు బుధులును
మైవ ప్రవేశ్యవాస గౌరవ పండితులందు అశేష ప్రంభములతోనును మధ్యాహ్నభిక్ష
ప్రసాదును గొప్పభిక్షి యాప్రంభమును గనుకెను

ఇతి శ్రీమద్దేవీమాతా కుమారిమధాని సుందర స్తోత్రము చంద్రకోటిగ్ర సిద్ధ
త్యై పిష్టవ్యాధ్యై శ్రీమద్రాధాని రాజేశ్వరీ విభవావళి విరాచితా
శ్రీశ్రీకృష్ణాం స్తోత్రము సంకాతాధానామయై శైవ్య పరివృత్తి శైవ్య
ప్రకాశియతు, శ్రీమద్రాధాని సంకృత కుమారిమధానియై
స్వైర సుభాగవతకంఠాని అయ్యుత్తర సుభాగవతాద్వయ
తానంభోజస్తోత్రము శ్రీ సుభాగవతకంఠా మహానా
తాయై స్వకవిరాగ్య శైవ్యభిరామ గౌరవనోద్ర
పరాగమూ సీత్యై నామ గాంధీకృష్ణ రోగ్య
లక్ష్మీకృష్ణామయై వర వరసంభోజయై గాంధీ
అయ్యుత్తర స్తోత్రము శైవ్యపరివృత్తి, నోపా
భాగ్యవై విరాచితమై కుమారియై
సోమకృష్ణాం శైవ్యభిరామ
కృష్ణాం శైవ్యభిరామ

[illegible]

SOME OPINIONS
OF
Ayurvedasrama Series.
"NIDANADIPIKA."

V. P. Madhava Rao Esq., C I E., Retired Dewan of Mysore, was pleased to write from Bangalore on 12—4—11—

" I thank you for the book (*Nidanadipika*) and congratulate you on having brought out such a valuable treatise on the Ayurvedic system of Hindu Medicine "

Dewan Bahadur K. Krishnaswamy Rao Garu, C I E., Retired Dewan of Tanjore, Triplicane, writes on 27—3—11.—

" I cannot adequately express my high appreciation of your earnestness, zeal, industry and patriotism in the cause of ancient Medical Science of India. You have already done much to revive the knowledge and reputation of our ancient medical system, by your excellent work in the Ayurvedic College and Dispensary. By your present commentary on Madhava Nidana, you are spreading the knowledge of Ayurvedic System among those many who may not have the opportunity of receiving instruction from you directly. Your best reward will be the gratitude of the present and future generations "

Dewan Bahadur M.O. Parthasarathy Aiyangar Ayl. B.A., M.L. District and Sessions Judge, Rajahmundry, writes on 9—3—11—

" I find it a very interesting and instructive book and will certainly prove a valuable contribution to the study of our ancient Medical system. None can handle the subject better than you and I hope you will continue your labours in this direction. "

Dewan Bahadur D. Seshagiri Rao Pantulu Garu, B.A., B.L., *High Court Fakh, Coimada*, writes on 4—3—11 —
 “I thank you for the copy of *Madhavanidana*, you have kindly sent me. I admire your disinterested work in the promotion of our Ayurvedic knowledge. May God bless your efforts to restore our system to the place it is its right to hold, by virtue of its innate superiority.”

M. R. Ry. K. Ramanujachari Garu, M.A., B.L., I.M.U., *Principal, Maharajah's College, Vyranagara*, writes on 18—3—11—
 “I am one of those who believe that Indians who have studied medicine in Indian Colleges will be the better, for a little knowledge of medical science, as it was known to our ancients. But as many of the ancient Indian medical books were written in Sanskrit, which as a general rule, is not cultivated by Indian medical men, English or Vernacular translations of these books or commentaries on them are an invaluable help to medical practitioners in this country. Vernacular translations and commentaries have an additional merit in as much as they can be studied with advantage by those who are practising medicine with little or no knowledge derived from books. Men of this class are found not only in villages but also in towns where there are hospitals. I see that *Madhavanidana* is the first of the series of the medical books you propose to publish and hope that you will be able to accomplish your purpose. Permit me to add that by what you have already done, you have placed the Telugu country under a great obligation.”

M. R. Ry. B. Rajanna Pantulu Garu, B.A., *Deputy of Bellur*, writes on 3—3—11—
 “You have done invaluable service to our countrymen by this excellent translation and commentary which as its name denotes elucidates the original so well and completely. The Telugu public owe a debt of endless gratitude to you for this production of yours (among

others.) I hope your special study and learning of Medicine will enrich and widen the field of our Telugu medical literature. Your introduction is interesting and instructive "

Rao Bahadur A. Sreenivasachari Garu, *Retired Medical Secretary and Inspector General of Registration, Mysore*, writes on 15-3-11 —

You have rendered a great public service by publishing these rare ancient Sanskrit works (Nidanadipika and Ayurveda) "

Dr. C. B. Rama Rao Esq., B.A., M.D., *District Medical & Sanitary Officer and Civil Surgeon, Palanacottah*, writes on 9-4-11 — "I am very much obliged by your kind present of your valuable work on Sanskrit medicine which I hope to profit by "

Dr. D. S. Ramachandra Rao, M.A., M.B., Ch.B., writes from Berwada on 17-4-11 — "Thank you for the copy of Madhava Nidana recently sent me. I have dipped into it with much pleasure and profit. There is much that is interesting in it, and I like it particularly as it gives one an idea of the extensive knowledge possessed by our ancestors as regards the etiology and diagnosis of disease. I must congratulate you on the charming rendering of a scientific book into easy Telugu. You have added to Telugu scientific literature and have, indeed, rendered service to the Telugu speaking people. I cordially wish you success "

A Mahadeva Sastri Esq., B.A., M. R. A. S., *Curator, Govt. Oriental Library, Mysore*, writes on 18-3-11 —

"తామసంహిత మౌఢమనదానభ్రష్టమయి అంకిరించి చాలసంఖ్యలో మైసిది. తమసంహితాను ఇట్టి పరిస్థితులందు బహుశోధించి మెత్తకొత్తము అభివృద్ధికి వచ్చుటతో సంకల్పమయితేను, "

[illegible]

ಮಾನ್ಯತೆಗೆ ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ఆ రెండు "విశ్వావేదిక" పేరునాన.

[illegible]

Dewan Bahadur Y Janakiramiah Pantulu
Garu, Retired District and Sessions Judge, Bez-
wada writes on 5-3-11.—

౧) పేరు మార్పవలెనా, మన అక్కడికి వచ్చి వసలేవాడను, చాలా
కాసేగాడున్నది. తొలగింపును బట్టిచూడగా దాండా మరొకరిని క్రొత్త
ముఖ పోలికగా ప్రచురించేమార్పుయ్యేటట్లు కనపడుచున్నది. మీ యంత్య
ముఖ విధానానికి అనుగుణంగా చాలా క్లాసికముగాగుచున్నది. మీ
యంత్యము నానందముగా తెలియజేయు మా మేధావులకు అయ్యగలించు
గానీ. (1)

M R Ry J Gourinadha Sastri Garu B A ,
1st Grade Pleader, Masulipatam, writes on 2-3-11 -

“ ఏక యుద్ధమును చాల వైఖరియను ఏక మాధవవిరాటమును
తేను అక్కడక్కడ చూచినాము ఏమిదైన తేను వ్యాభ్యుత్పన్న
చరణులతో దక్కగా బోధ అయ్యెట్లు ప్రాయుచున్నది. అనాగృహ్యైక
కు బ్రాహ్మణంధము గమనములకు అర్హుడై ఏకగ్రామములోనికి వచ్చి
. యుల విూయి దేవతాకు అయినాది తేనుకు వైద్యులు విరాటముగా తి
మాధవవిరాటమును చరణులతో తేను మాధవకు వృద్ధిచేయుకొని విజ్ఞానమును
అందరికి గలుగజేయునుచి తలచుచున్నాడు అచ్చున్న వైద్యులగునాగా
చాలా ప్రశస్తముగా నున్నది. ఉత్తము గోపాల్గణపానికి కొంత యదభుగన
తీవరైట్ల విద్యుదము తేను ”

M R Ry Vavilakolanu Subbarow Pantulu
Garu, Telugu Pandit, Paesidency College, Madras
writes on 25-4-11 --

ఏను వాయువ్యవర్తమాత్రుగో జానునీ మాధవ విరాటమును కొంత
గ్రంథమును చదివి చాచునదినిచిదిని కలెక్కరిభాషయందుండు సమాఖ్య
గ్రంథములన్నియు దేశభక్తులతో వ్యాఖ్యానమున్నట్లై యిట్లు గెలిగింపి
పదమయలు యాభక్తులకు అట్లు తెలిసిందిగాచి తిద్దినయములకొరకు
తెలిసినవారుగ మండిలయము వైద్యకాశ్రమను సామాఖ్యకు దగ్గరము.
విజయభాగము తేనాది తీ. మండిల గూడము. విష్ణుగూడము సాశా
యము వంశవంశర గరియును, గుమరుభాగమును గాక, సుప్రగాయ మెయిం
గక సతీయలది ముద్రించబడిన వైద్యగ్రంథములకాచి చిత్తవైజ్ఞానము
నాగో నట్టి గ్రంథముల నట్టివలె ప్రాయుచున్నది. తేని గలగు తీవల
తేను దక్కగించునయమునాక చిత్తవైజ్ఞానము వ్యాఖ్యానములను
వ్యాఖ్యానమును గోనందిన కిచ్చునయలతోది విత్తలముగ విషయంపు యున
రిందినో లాళాచిత్రమును సంగతు ఏకవ్యాఖ్యాన మిట్టివైయున్న యునది
కాచునతోచిందిది ప్రాయుచున్నభాషయను బండితులకును బాసులకును
మరుత్తన నర్థమగుచున్నది. వ్యయప్రయాగములతోర్ప వ్యాఖ్యానమును గాక
ప్రక్రియాబోధకముగ గ్రంథములగుచి విట్లు తేనదియంది ప్రతిచింది లాళాచ
కాచునట్టి వ్యాఖ్యానములనుగూడగాకయు ప్రార్థించుచున్నా యి

PRESS OPINIONS.

“The Madras Mail” dated 27th April, 1911,
says —

This is a translation, with commentaries, into Telugu of a well known classical Sanskrit work on the diagnosis of diseases, by Ayurveda Maithanda, Bhushangmani Pandit D Gopalachari, Principal of the Madras Ayurvedic College. The authorship of the original Sanskrit work has been hitherto attributed to Sri Madhavacharya, the great Singara Guru of the fourteenth century, who helped in the founding of the Vijayanagra Kingdom. But Pandit Gopalachari is of opinion that it was written by a Mahatma physician, named Madhavaika, whom he assigns to the 8th century A. D. The work is undoubtedly an ancient one, having been, according to Professor Wilson, translated into the Arabian language through Persian sources with the famous medical treatises of Charaka, by the Mahomedan Doctors of Baghdad. Pandit Gopalachari's translation is literal, but easy and clear, and ought to be of great use to practitioners of the indigenous system, as the several local Telugu names of diseases, with their English equivalents wherever possible, are given. Diagnosis is the least understood part of the practice of medicine amongst indigenous medical practitioners, and it is to be hoped that this work will be largely utilised by them. The preparation of the work was undertaken by the Pandit at the instance of Sir S. Subramania Iyer, C.B., and the Hon'ble Mr. V. Krishnaswamy Iyer, whose interest in Hindu medicine is well known. Pandit Gopalachari will be doing a great service to the cause of Hindu medicine if he will follow up his present work with translation of other standard Sanskrit medical works.

"The Hindu," Madras, dated 17th March 1911, says —

Madhava Kru's ' *Madhava Nidana* ' is a famous treatise on the Ayurvedic system of Pathology. It is the only comprehensive work of the kind. In fact, in all Ayurvedic literature, there is not another work solely devoted to the diagnosis of diseases. There are several books that treat of disease and diagnosis, but a detailed treatment of diagnosis by itself is to be found only in this notable work. There is a translation of this work in Arabic, and Professor Wilson is of opinion that this translation might have been either from the original Sanskrit or from a subsequent Persian rendering. The Arabic translation is dated 775 A.D. and there is enough internal evidence in the work to show that it must have been written at least two centuries before the date of the translation. The question of the date of the work has engaged the attention of eminent savants like Dr. Rudolf Hoernle, M.A., Ph.D., etc., late Principal of the Calcutta Madrasah, Dr. P. C. Ray and others, and they are all of the opinion that it could not be later than the 6th century. The termination "Kara" to the name of the author suggests that he must have belonged to Central or Northern India. Though a compilation from several older works, the method and treatment of the subject are the author's own. That the exposition is thoroughly scientific will be readily recognised on all hands. So great was the appreciation of the treatise at the time of its publication and since, that there have been several commentaries on the work in Sanskrit. Among the earlier commentators may be mentioned Srikantha Datta, Vijaya Rakshita, Vachaspathi and Vidyā Kalidasa. The Sanskrit original and Sanskrit Commentaries did not help a popular understanding of the subject, and a Vernacular rendering was a long-felt want in the Ayurvedic world. It was reserved for Pandit D. Gopalachari, A.V.S. Ayurveda Marthanda, Bhishangmani, Principal of the S. K. P. D. Ayurvedic College

Madras, to bring out a Telugu commentary of this renowned work. Of this Commentator's eminent qualifications to undertake the task, much need not be said. He is the greatest Ayurvedic Doctor and Scholar, at all events on this side of the country. He combines in himself the western zeal and enterprise and the eastern profundity of lore. Of the many achievements of the Pandit in the unexplored field of ancient Ayurveda, this work is one. We commend the scholarly introduction he has written to the careful study of all lovers of ancient wisdom. In the original, the several stages of the diagnosis of disease are dealt with in order. In the first section, the Etiology of diseases is explained. This is followed by a consideration of the premonitory symptoms of diseases. Then comes symptomology and full diagnosis. Experimental treatment is another part of the work, course of disease, the next, followed by complications and sequel, relapse, varieties, epidemics, prognosis, and the geographical distribution of diseases. Diseases such as general diseases, mental diseases, special diseases, Children's diseases, toxicology or diseases of poisoning, and female diseases are all treated in order. Mr. Gopalachari has drawn upon his vast stores of knowledge, acquired by laborious study and extensive practice, in the preparation of his commentary, and no wonder there is much that is original in what he has done though by way of annotation. He has utilised material gathered from the standard works such as Charaka, Susruta, Hatha, Bhaskar, Vaghbata and Ati. The work leaves nothing to be desired and we have the greatest pleasure in welcoming this contribution to Ayurvedic literature. It is the first of the Ayurvedasrama series and there are already several other works to which the Pandit has set his hand. A work on pulse and pulse feeling is in preparation and will issue shortly. We wish the author every success in his undertakings.

"The Madras Times" dated 24th March 1911, says — *Nidana Dipika*

Pandit D. Gopala Chariu, the popular Ayurvedic physician of Madras, has brought out a useful work, named "Nidana Dipika," on the etiology of diseases. It purports to be a commentary in Telugu on the ancient standard Sanskrit work "Madhava Nidana," but is really more than a commentary, in that the author draws largely on his profound and univelled Ayurvedic lore in the elucidation of the science treated of in the original. In an able introduction, which is at once instructive and interesting, he examines the question of the authorship and age of "Madhava Nidana," and his intrepid research refutes the current theory that the celebrated Madhava Charaya of Vedantic fame is the author, and ascribes it to one Madhavan of far greater antiquity and an author of other learned treatises. The introduction amply repays perusal, and we have no doubt that the age of the original work which the learned Doctor so courageously shifts back by several centuries will engage the attention of competent savants. He further establishes the fact that the original work is itself a compilation, but the only exhaustive compilation, of widely scattered authoritative pronouncements of Rishis and learned writers who in the earliest ages of Indian civilization are believed to have handed down the science of Hindu Medicine. Our author with his indomitable energy, recognizes that in this part of the country all Ayurvedic learning is stowed away in difficult Sanskrit books and in engaging himself, he says in his preface, in writing and publishing Telugu expositions of the several branches of Ayurveda; and the book under review is the first of the series, some of which are in various stages of progress. He commands facilities for his self imposed task which others perhaps do not command. He conducts a free Ayurvedic Dispensary and an Ayurvedic College under the auspices of Sree Kanyaka Parameswari Devasthanam's Managing Committee,

and has duly to handle the theory and practice of Hindu Medicine, his pupils in the College hailing from remote provinces of India with a respectable knowledge of Sanskrit and undergoing a highly advanced course of Medical instruction. It is to be hoped that translations of the present work and of those that may follow will appear in the other vernaculars of the Province. Practitioners of Hindu Medicine, to whom a knowledge of the predisposing causes of diseases, their progress and development and their proximate and remote results when they are unchecked, is all essential, and to whom Sanskrit works are of no avail, cannot but find Dr. Gopala Chandra's production of infinite help. In a word, its effect must be to convert quacks into genuine physicians so far as the elements of human ailments noted above are concerned.

"Kistna Patrika" dated 10th March, 1911,
says —

[illegible]

[illegible]

అ యు ర్వే దా (శ మం

స్థాపనము : 1894.)

[అవతారము.

ప్రతిభా - చిత్తము దేవతగాఢ - అంతః కృత్యములను మాత్రముగా

ఇందు కనుగొనబడిన భక్తులలో చూపించు స్వచ్ఛమైన చిత్రము

స్థాపనము : 1905.

పండిత డి. గోపాలాచార్య

Calcutta
Gold Medal

Gold Medal

స్వేగు I

స్వేగు II

స్వేగు III

అవతీర్ణము

మహామారి (స్వేగు) నుండి ఎంతమాత్రము భయము లేదు.

శ్రీ గవ్వలనుబోధాచారి మెక్వేరే బంధువశాత్తూ బొంబయిలో నున్ననుబంధుని ౧౮౮౩ 26 కలెండ్రీయమునకి బుగ్గియానా లండన్ లకువది ఐదుభాగములయగు వ్యవధానిని ౧౮8౩ ప్రాంతానా విభాగమున నొందిరి.

మరియు వేరేవారు మొదటబాధ్యులగుటకు బొంబయి నాకము. అసేరిందిది మరలబాధ్యులని తప్పించుటయే మా స్వేగుల వదులని ఎంతటి ప్రాశస్త్యమును నొకరైనను.

స్వేగుల ప్రతీకముల దీనిని మీము చెప్పినకాదు మునుపటివలె దీని, స్వేగుబాధ యంతమాత్రమున కాళించడం. ఏమనగా, స్వేగులకు, గర్భిణీ స్త్రీలకు మూడూ నుపయోగించవచ్చును.

స్వేగు జ్వరములకు

హిమాదిపానకము పెద్దసీసా 1_౩ 1_4_0

,, చిన్నసీసా 1_౩ 0_1౨_0

స్వేగు బొట్టలకు

శరభాతప్పులకు పెద్దసీసా 1_౩ 0_14_0

,, చిన్నసీసా 1_౩ 0_10_0

ప్యాసింగు లోష్ట్రీత వేరు. కొనుపాతే భరించవలెను.

వ్యాపార నియమములు.

సూక్ష్మమైనదిమీద దిగిపోతున్నప్పుడుగానే మంచులుపడతాయి. దీనివల్ల ముప్పులు తలపడిపోయి చివరకు మునుగుతాయి కానీ ముగ్గులు.

[illegible][illegible]

4. ராணுவப் புகார்கள் மீது உடனடி நடவடிக்கை மேற்கொள்ளப்படும். மேலும், ராணுவப் புகார்கள் மீது உடனடி நடவடிக்கை மேற்கொள்ளப்படும். மேலும், ராணுவப் புகார்கள் மீது உடனடி நடவடிக்கை மேற்கொள்ளப்படும்.

౧. 'కొత్తపూలు గాల్యా పేద'లో వ్యక్తి ప్రేమ పరిణామము.

0. మొదటగా షాహ్ ఆఫ్ బెన్ గుల్షన్-జే-ఉల్-ముక్రమ్, ఎన్.ఎ.ఆర్.ఎస్.సి.లో
మొదటి స్థానమున గుర్తింపబడినట్లే ఎన్.ఎ.ఆర్.ఎస్.సి.లో గుర్తింపబడిన షాహ్-అబ్దుల్-ముక్రమ్.

[illegible]

3. 'பொதுநீதி' என விரும்புதல் மிகவும் மிகவும் உயர்ந்தது. 'பொதுநீதி' என விரும்புதல் மிகவும் மிகவும் உயர்ந்தது.

9. நீடு-உறையிலை (நீண்ட) உறையிலை மூலம் (நீண்ட) உறையிலை மூலம்
 உறையிலை (நீண்ட) உறையிலை மூலம் (நீண்ட) உறையிலை மூலம்

10. உத்தரவாத ஏற்பாட்டின் காரணமாக செப்டிம்பர் 1967-ம் ஆண்டு, மே 15-ம் திகதியில் கோல்கொண்டா ராஜ்யம், இலங்கை-இந்தியா எல்லைக் கடந்து

అ మృతా మ ల క తై ల ము

విద్యాగోపగురువైన గోపాలాచార్యులకు నిర్మింపఁ జేయఁబడిన కాలి-
యొడకు పుష్కరమునకును మెడమిగుడు మొదల వలయునా, పేత్రములతో బలము,
విద్రుంగులకు పుష్టివి, మృదులమునకు, కాంతిని కలుపఁజేయు అమృతం / తై-
లము. శీతవలన కలపోట్లు, మంటలు, మంటిలతో వ్యయము ఇవలన కఠో-
రమగును, కన్నులు కాదుట, పుష్కల కట్టుట, శరీరమును నెలలందు
మృదులమునకును, నిలచునాగునకు, విద్యాగోపగురు, గాఢజ్ఞానము ముందు-
నింది మనోబలము కావలసి కర్తవ్యమే తెలియఁబడినది. తెల వీధి 1.1.10.0.

వ బ్ర ద య తి తో ర్తి ము.

శీతతో కఠోరమైన పరిధానమున కేగివలెదల; వింతములనుండి గొట్టును
కాంతియంద చేతి, పరిధానములకును విద్యాగోపగురు నిర్మింపఁజేసి నింది
మూలమునకు మిగుల నాచార్యులగునది గలన గేయును. కట్టు 1.1.10.0.

జుగ్గీరక సాచునము.

గోట వీర్యముట, కల వియ్యముట, రోజునొప్పి, రోజునొప్పి, రోజునొప్పి,
కరుణలొప్పి, కాంతి, మంటలు, మంటలు, మంటలు, మంటలు, మంటలు,
మును అన్నియు జోపును. తెల వీధి 1.1.10.0.

సు ఖ ది లే చ న వ టి

మృత్యుకముగా మృత్యుకమున పుట్టిపోతానంటా ము కలుగని జోపునమును
జుగ్గీరకము ముందు చేతులతోని విదారమును చేతుల ముందు చేతుల
జుగ్గీరకము. మృత్యుకములతో చేతులందగినది. వీధి 1.1.10.0.

అ తి ర్మ వ య తా వ న ము

అత్యంతమునకు కలిగిన అత్యంతమునకు అందు నోటకు పుట్టుట,
మృత్యుకమునకు, రోజునొప్పి, మంటలు, మంటలు, మంటలు, మంటలు,
మృత్యుకము రోజునొప్పి. విద్యాగోపగురు మృత్యుకము మృత్యుకము
మృత్యుకమునకు మృత్యుకమునకు మృత్యుకమునకు మృత్యుకమునకు మృత్యుకమునకు
మృత్యుకమునకు మృత్యుకమునకు మృత్యుకమునకు మృత్యుకమునకు మృత్యుకమునకు

మృత్యుకమునకు మృత్యుకమునకు మృత్యుకమునకు మృత్యుకమునకు మృత్యుకమునకు

ప్రతిపక్షము

గడ్డి, నీరు, పొడి, పుల్లము వంటి వస్తువులను అమ్మకమునకు వచ్చిన
వలె అమ్మి 1 రీ 10 అణాలు.

మరియు

ఈ మూడు జాతులను అమ్మకమునకు వచ్చిన వస్తువులను అమ్మకమునకు వచ్చిన
వలె అమ్మి 1 రీ 10 అణాలు.

అమ్మకమునకు వచ్చిన వస్తువులు

గడ్డి, నీరు, పొడి, పుల్లము వంటి వస్తువులను అమ్మకమునకు వచ్చిన
వలె అమ్మి 1 రీ 10 అణాలు.

మరియు

ఈ మూడు జాతులను అమ్మకమునకు వచ్చిన వస్తువులను అమ్మకమునకు వచ్చిన
వలె అమ్మి 1 రీ 10 అణాలు.

మరియు

ఈ మూడు జాతులను అమ్మకమునకు వచ్చిన వస్తువులను అమ్మకమునకు వచ్చిన
వలె అమ్మి 1 రీ 10 అణాలు.

మరియు

ఈ మూడు జాతులను అమ్మకమునకు వచ్చిన వస్తువులను అమ్మకమునకు వచ్చిన
వలె అమ్మి 1 రీ 10 అణాలు.

ఈ మూడు జాతులను అమ్మకమునకు వచ్చిన వస్తువులను అమ్మకమునకు వచ్చిన

094 539.

[illegible]

ಪೂರ್ವಜರುಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಮು

(గర్భిణీస్త్రీలకు పంపిణీ)

[illegible]

అంబాపేట.

(ప్రతిపక్షం గలవారి ముఖములను సెల్ ఫోన్ గాము)

அமைச்சரவைத் தீர்மானம் படி கலந்து கொண்டிருக்கிற சார்பு
மேலாக 100% வரையில் உயர்ந்து கொண்டிருக்கிறது. இதை எதிர்த்துக்கொண்டு,
இரு மாதம் 1 சீ யு 1.12.59

పూర్తి వ్యాకరణ రహస్యము

[illegible]

మౌనంగా ఉండి నిశ్చలం వచ్చినా పట్టినా ఉండే భావము.

మృగ మరణ వార్త

అతివేదములు: యీ కష్టము మృగము ప్రాకారములనుబట్టి అందరికి
 జ్ఞానములలో నీచులై బుద్ధిమంతులగుటకును మృగములనుబట్టి
 మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి
 మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి

మృగ మరణ వార్త

మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి
 మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి
 మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి

కృష్ణ మరణ వార్త

కృష్ణ మరణ వార్త, కృష్ణ మరణ వార్త, కృష్ణ మరణ వార్త, కృష్ణ మరణ వార్త
 కృష్ణ మరణ వార్త, కృష్ణ మరణ వార్త, కృష్ణ మరణ వార్త, కృష్ణ మరణ వార్త
 కృష్ణ మరణ వార్త, కృష్ణ మరణ వార్త, కృష్ణ మరణ వార్త, కృష్ణ మరణ వార్త

శ్రీధన్వంతరి ఛాయాచిత్రము.

శ్రీధన్వంతరి ఛాయాచిత్రము, శ్రీధన్వంతరి ఛాయాచిత్రము, శ్రీధన్వంతరి ఛాయాచిత్రము
 శ్రీధన్వంతరి ఛాయాచిత్రము, శ్రీధన్వంతరి ఛాయాచిత్రము, శ్రీధన్వంతరి ఛాయాచిత్రము
 శ్రీధన్వంతరి ఛాయాచిత్రము, శ్రీధన్వంతరి ఛాయాచిత్రము, శ్రీధన్వంతరి ఛాయాచిత్రము

మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి, మృగములను బట్టి

తెలుగు
దేశము

తెలుగు
దేశము

కలరా ! కలరా !! కలరా !!!
అనేక కలరా

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{నిశ్చయము !!} \\ \text{అశ్చయము !!} \end{array} \right\} \text{ అతిదానము !!!}$$

మా కలరామందులు అనేక ముద్రలపై పాఠశాలవాళికి
లాగడబడియున్నవి.

ఈ రాజధానిలో నీ కలరావాద్యధై యావయోగియై
మందులలో నెల్ల మా కలరామందులు ప్రేక్ష్యమైనవి ధ్యాని
గొనుచును.

మామందులు కలరాచేత కలరా లేదనియే నమ్మవచ్చును,
నీమ అనేక చేత అనులకు యిచ్చిమాది దీక్షమహిమను దాని
కోరియున్నాము అనుట అతితయో క్తిగా నెంచకూడదు. పని
నిష్ఠలు పెంచలు పెద్దలకును, గర్భిణీశ్రీలకునూడా నువయో
గియవగును. ఇతరములవలె మూగ్రము బుధిమతులు మత
లను చుట్టరాములు యిందు లేవు.

$$\left. \begin{array}{l} \text{కలరావాద్యధై} \\ \text{విషూరితమునకు 13 మాత్రలు} \end{array} \right\} \begin{array}{l} 0-12-0 \\ 0-6-0 \end{array} \left\{ \begin{array}{l} \text{పెట్టు} \\ 1-2-0 \end{array} \right.$$

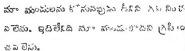
పూరింగు పోష్యవేదము, కొనుపారేయివ్వవలెను.

[illegible]

భద్ర కృతి (పద్యములు) 21, పద్యములు 24 ముద్రణ, రూ. 1.12.00.

పక్ష రాజకీయం ముగిస్తున్న ప్రాంత రాజకీయం

ఆది కవిత్వములు ఆది ముద్రయ్య-శ్రీ వర్ణము నుండి తెలియబడినవి.

© 2004 Blackwell Publishing Ltd *Journal of Internal Medicine* 255: 105–112

అ ముద్రేవాళి ౦,
 41, అచార్యునిపేట, జి.టి., మద్రాసు.

